

027.64
ค 236๙1
๘.๖

พิพิธภัณฑ์และห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อบาน วัดบางนมโค
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา : การวิจัยเพื่อพัฒนาแหล่งความรู้ในชุมชน

10 พ.ย. 2537

ปริญญาโท
ของ
สมจิตร ชี้แจง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่

มีนาคม 2537

ลิขสิทธิ์ เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

191478

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญาโทฉบับนี้แล้ว เห็นสมควร
รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่ ของ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปฐม นิคมานนท์)
..... กรรมการ
(นายปวัฒน์ วาสิกิริ)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปฐม นิคมานนท์)
..... กรรมการ
(นายปวัฒน์ วาสิกิริ)
..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์ สุวัฒน์ วัฒนวงศ์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญาโทฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ดร.ศิริยุภา พูลสุวรรณ)

วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2537

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เกิดขึ้นด้วยใจเคารพและศรัทธาในหลวงพ่อบ้าน โสณันโท แห่งวัดบางนมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัย ในฐานะลูกหลานกราบขอโทษกรรมต่อองค์ท่านด้วย

ผู้วิจัยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์อย่างสูงจากท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต(เอไร กิตติลาโร) เจ้าอาวาสวัดบางนมโค ทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบเท้าขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ปฐม นิคมานนท์ ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาชี้แนะ และให้ความช่วยเหลือทุกขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบ

ขอกราบขอบพระคุณ ท่านอาจารย์ปวิธน์ วาสิกศิริ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ กรรมการตรวจสอบปริญญานิพนธ์ ท่านทั้งสองได้ให้ความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง ทำให้งานสำเร็จลุล่วงอย่างมีความภาคภูมิใจ

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ โดยเฉพาะอาจารย์เบญจาทันไพบุลย์ (ผู้ล่วงลับไปแล้ว) ที่ได้ให้วิชาความรู้ เป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยความหวังดีตลอดมา

และขอขอบพระคุณ พันตรีอำนาจ เกลยจรรยา และเพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ ทุกคน ที่ให้ความช่วยเหลือและกำลังใจในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอบแต่คุณพ่อ คุณแม่ คุณครู อาจารย์ทุกท่าน ที่เคยถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ผู้วิจัย และช่วยเหลือในการศึกษาค้นคว้าให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดี

สมจิตร ชีแจง

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	5
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
รูปแบบของการวิจัย	7
เครื่องมือและวิธีการในการเก็บข้อมูล	7
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	8
2 ประวัติหลวงพ่อบ้าน	9
ชาติกำเนิด	10
ประวัติเมื่อเยาว์วัย	11
การอุปสมบท	11
การฝึกสมาธิจิตและวิธีการรักษาโรค	14
การออกอุตงค์ลงวิชา	17
การศึกษานาฬิและปรียัติ	18
กลับมาบูรณะวัดบางมโค	19
ศึกษาคำานกรรมฐานเพิ่มเติม	21
การได้รับสมณศักดิ์	24
พระนักเทศน์ผู้ปากเอก	24
พระเครื่องหลวงพ่อบ้าน	25
ยันต์เกราะเพชร	30

บทที่	หน้า
น้ำมั่งลึงคโลก	31
พระศกตบัจเจกโพธิ์โปรดสัตว์	32
การสอนสมณกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน	34
ภารกิจประจำวันของหลวงพ่อบาน	35
มรณภาพของหลวงพ่อบาน	36
 3 ประวัติและความเป็นมาของวัดบางนมโค	 38
ชุมชนบางนมโค	38
ความเป็นมาของวัดบางนมโค	39
สิ่งก่อสร้างในวัดบางนมโค	40
ลำดับเจ้าอาวาสวัดบางนมโค	53
เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน	54
สภาพของวัดในปัจจุบัน	57
 4 พิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน	 59
การเริ่มต้นความคิดในการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์	59
การสนับสนุนความคิดและการวิจัย	62
การออกแบบและการก่อสร้างอาคาร	64
การศึกษาแนวความคิดในการจัดพิพิธภัณฑ์	68
พระครูวิহারกิจจานุชิตศึกษาคุณงานพิพิธภัณฑ์	68
ผู้วิจัยศึกษาคุณงานพิพิธภัณฑ์กรรมฐานภาคตะวันออก	
เจียงเหนือ 9 แห่ง	69
สรุปแนวคิดที่ได้จากการศึกษาคุณงาน	96
การพิจารณาวางแผนการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน	97
การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ทั่วไป	99

บทที่	หน้า
5 การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์	101
การวางแผนผังการจัดแสดง	101
พิพิธภัณฑ์กรรมฐานหลวงพ่อบาน	102
ส่วนที่ 1 รูปเหมือนหลวงพ่อบาน	105
ส่วนที่ 2 เครื่องใช้ในการตรึงศพ	105
ส่วนที่ 3 ประวัติเรื่องราวของหลวงพ่อบานแต่เกิด	
จนมรณภาพ	105
ส่วนที่ 4 เครื่องใช้ในการรักษาโรค	105
ส่วนที่ 5 เครื่องใช้ประจำวัน	110
ส่วนที่ 6 พื้นที่ว่างสำหรับสักการบูชากราบไหว้	116
พิพิธภัณฑ์ศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้าน	116
ส่วนที่ 1 จัดแสดงบูชาครูบาอาจารย์ พระอุปัชฌาย์	
ของหลวงพ่อบาน	117
ส่วนที่ 2 จัดแสดงเครื่องใช้อัฐบริวารสำหรับพระสงฆ์	
ทั่วไป	117
ส่วนที่ 3 จัดแสดงของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต	118
6 ห้องสมุดหลวงพ่อบาน	131
การเริ่มความคิดในการก่อสร้าง	131
ผังการจัดแสดง	133
การดำเนินงาน	134
การจัดในส่วนบุษหน้าอาคาร	136
การจัดแสดงในห้องโถงกลาง	138
อุปกรณ์การจัดแสดง	144
การลงทุนด้านการเงิน	144

บทที่	หน้า
เจ้าหน้าที่-บุคลากร	145
สภาพปัจจุบัน	146
7 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	149
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	149
รูปแบบของการวิจัย	150
เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล	150
ผลการศึกษาค้นคว้า	150
อภิปรายผล	153
ข้อเสนอแนะ	154
ข้อเสนอแนะทั่วไป	154
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	155
บรรณานุกรม	156
ประวัติของผู้วิจัย	159

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	หลวงพ่อบ้าน โสณโฑ	9
2	หลวงพ่อบ้าน วัดบางปลาหมอ	13
3	หลวงพ่อบ้าน วัดคลองมะดัน อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี	22
4	หลวงพ่อบ้าน ได้รับพระราชทานพัดยศ	25
5	พระเครื่องหลวงพ่อบ้าน ทรงไก่ ทรงครุฑ ทรงนก ทรงปลา ทรงหนุมาน ทรงเม่น	26
6	ยันต์เกราะเพชร	30
7	วัดบางนมโคตั้งอยู่บนริมฝั่งขวาของแม่น้ำแควน้อย	39
8	เจดีย์องค์แรกที่หลวงพ่อบ้านปรับปรุงซ่อมแซม	41
9	อุโบสถ 2 ชั้นที่หลวงพ่อบ้านสร้าง	42
10	ภายในพระอุโบสถชั้นบนและภาพเขียนชั้นสวรรค์	43
11	ภาพเขียนฝาผนังภายในพระอุโบสถ	44
12	ภาพหุ่นปั้นแสดงขุมรศากง ๆ 8 ขุม อยู่ชั้นใต้ดินของ พระอุโบสถ	45
13	หอสวดมนต์	45
14	ศาลาการเปรียญ	46
15	ภูมิเดิมของหลวงพ่อบ้าน ปัจจุบันเป็นที่เก็บอัฐิบริวาร และภาพถ่ายของหลวงพ่อบ้าน เปิดให้ประชาชนเข้าสักการะ บูชาทุกวัน	47
16	ภูมิกรรมฐานของหลวงพ่อบ้าน เป็น 2 ชั้น ชั้นบนเป็นห้อง ปฏิบัติภาวนา ชั้นล่างเป็นที่เก็บศพ	48
17	ภูมิกรรมฐานในปัจจุบันมี 18 หลัง	49

ภาพประกอบ	หน้า
18 เชื้อหน้ำวัดบางนมโค	50
19 ศาลาทำน้ำ	51
20 มณฑปหลวงพ่อบ้าน	52
21 รูปเหมือนหลวงพ่อบ้านภายในมณฑป	52
22 พระครูวิหารกิจจานุยุต เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน	54
23 ท่านพระครูวิหารกิจจานุยุต ศึกษาต่างประเทศอินเดีย	56
24 สาธุชนสักการะบูชารูปเหมือนหลวงพ่อบ้านในบริเวณมณฑป	57
25 กระถางน้ำมนต์ใบใหญ่สมัยหลวงพ่อบ้าน	58
26 วัดบางนมโคได้ยกฐานะเป็น "วัดพัฒนาตัวอย่าง"	60
27 พระครู ฯ นำชมวัดและอัฐบริขารหลวงพ่อบ้าน	62
28 อาคารพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบ้านขณะทำการก่อสร้าง	64
29 แผนผังชั้นบนของอาคารสำหรับจัดแสดงพิพิธภัณฑ์	65
30 แผนผังชั้นล่างของอาคารสำหรับแสดงห้องสมุด	66
31 พิพิธภัณฑ์ อภิญาโน วัดป่าไทรวิเวก อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	69
32 รูปเหมือนหลวงปู่สาม อภิญาโน	70
33 การจัดแสดงอัฐบริขารและประวัติหลวงปู่สาม อภิญาโน	71
34 พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ศุขย์ อตุโล	72
35 รูปเหมือนหลวงปู่ศุขย์ อตุโล	73
36 การจัดแสดงอัฐบริขารและประวัติหลวงปู่ศุขย์ อตุโล	74
37 พิพิธภัณฑ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต	75
38 รูปเหมือนหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต	76
39 การจัดแสดงอัฐบริขารและประวัติหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต	77
40 พิพิธภัณฑ์ท่านพระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ	78

ภาพประกอบ	หน้า
41 รูปเหมือนท่านพระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ	79
42 การจัดแสดงอัฐบริขารและประวัติท่านพระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ	80
43 พิพิธภัณฑสถานพระอาจารย์วัน อุตตโม	81
44 รูปเหมือนพระอาจารย์วัน อุตตโม	82
45 การจัดแสดงอัฐบริขารพระอาจารย์วัน อุตตโม	83
46 ชั้นล่างของพิพิธภัณฑสถานจัดเป็นห้องสมุดและห้องประชุม	84
47 ภาพเขียนฝาผนังชั้นล่างแสดงประวัติพระอาจารย์วัน อุตตโม ตั้งแต่เกิดจนมรณภาพ	84
48 พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ฝั้น อาจาโร	85
49 รูปเหมือนหลวงปู่ฝั้น อาจาโร	86
50 การจัดแสดงอัฐบริขารและประวัติหลวงปู่ฝั้น อาจาโร	87
51 พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ขาว อนาลโย	88
52 รูปเหมือนหลวงปู่ขาว อนาลโย	89
53 การจัดแสดงอัฐบริขาร และประวัติหลวงปู่ขาว อนาลโย	90
54 พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ฮั่น ญาณเสิริ	91
55 รูปเหมือนหลวงปู่ฮั่น ญาณเสิริ	92
56 การจัดแสดงอัฐบริขารหลวงปู่ฮั่น ญาณเสิริ	93
57 พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่บัว สิริปุณโณ	94
58 รูปเหมือนหลวงปู่บัว สิริปุณโณ	95
59 แผนผังมุกขมณฑลขึ้นบนของอาคาร จัดแสดงพิพิธภัณฑ กรรมฐานหลวงพ่อบาน	97
60 แผนผังห้องโถงกลางชั้นบน 5 ห้อง จัดแสดงพิพิธภัณฑทั่วไป	99

ภาพประกอบ	หน้า
61 อาคารพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบ้านสร้างเสร็จเรียบร้อย ...	101
62 แผนผังมุกหน้าชั้นบนของอาคาร จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ กรรมฐานหลวงพ่อบ้าน	103
63 รูปเหมือนหลวงพ่อบ้านแสดงการออกอุทิศ	104
64 ธรรมาสันมุขที่หลวงพ่อบ้านไขแสงธรรมเทศนา	106
65 บาทวน้ำมันที่หลวงพ่อบ้านใช้รักษาโรค	107
66 วัตถุของหลวงพ่อบ้าน	109
67 ไม้เท้าของหลวงพ่อบ้าน	113
68 กระจากสีน	115
69 แผนผังห้องโถงกลางชั้นบน 5 ห้อง จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ทั่วไป	116
70 เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ทั่วไป	117
71 แผนผังจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต	119
72 เครื่องจักสาน กระบุง กระจาด กระเช้า	120
73 เครื่องปั้นดินเผา โอ่งน้ำ	121
74 เครื่องครัว สำหรับครัวไทยสมัยก่อน	122
75 เครื่องใช้ประกอบอาชีพทำนา	124
76 เครื่องมือใช้ในการจับสัตว์น้ำ	126
77 ของใช้อื่น ๆ เขียนหมาก เตาเริดถ่าน แฉนาง หีบใส่ผ้า โต๊ะเครื่องแป้ง	128
78 แหล่งความรู้ตำบลบางนมโค	132
79 ครูอาสาสมัครการศึกษาออกโรงเรียนตำบลบางนมโค	132
80 แผนผังชั้นล่างของอาคารจัดเป็นห้องสมุด ห้องผู้อำนวยการ และห้องพักร	133

ภาพประกอบ	หน้า
81 พระมหาสุรรัตน์ ฉัตรสาโร ผู้ดูแลและจัดห้องสมุด	135
82 แผนผังมุกหน้าชั้นล่างของอาคารใช้จัดแสดงห้องผู้อำนวยการ ทั่วไป	136
83 ห้องทำงานพระครูวิहारกิจจานุยุต หรือห้องผู้อำนวยการทั่วไป ...	137
84 ห้องโถงกลางชั้นล่าง 5 ห้อง จัดแสดงห้องสมุด	138
85 ทำนสมภารเย็น สุนทราวงษ์ เจ้าอาวาสองค์ที่ 2 วัดบางนมโค	139
86 พระครูวิहारกิจจานุการ เจ้าอาวาสองค์ที่ 3 วัดบางนมโค	139
87 รูปเหมือนหุ่นขี้ผึ้งหลวงพ่อบาน โสณโก	140
88 การจัดแสดงบุษารูปเหมือนหุ่นขี้ผึ้ง ในห้องกระจก	141
89 บริเวณพื้นที่ว่างส่วนที่ 4 สำหรับจัดบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ	142
90 การจัดแสดงหนังสือประเภทต่าง ๆ ในห้องสมุดทั่วไป	143
91 พระเลี่ยม ถาวรจิตโต ผู้ดูแลห้องสมุดแลหิพธัมภ์	145
92 บริเวณด้านนอกหน้าอาคารพิพิธภัณฑและห้องสมุด จัดแสดงของใช้ พื้นบ้านไทยในอดีต ที่มีขนาดใหญ่ เช่น เกวียน	147
93 เรือมาด ที่หลวงพ่อบานใช้เมื่อไปกิจนิมนต์ และใช้บรรพาศ	148

บทที่ 1

บทนำ

บทหลัง

ประเทศไทย เป็นประเทศที่ประชาชนกว่าร้อยละ 95 นับถือพุทธศาสนา จนกลายเป็นศาสนาประจำชาติที่เจริญมั่นคง และเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยมาจนถึงทุกวันนี้

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น มีวัดเป็นสถาบันหลัก นอกจากเป็นศูนย์กลางการอนุรักษ์และเผยแพร่พระพุทธศาสนาแล้ว วัดยังเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมและศูนย์รวมของการศึกษาวิชาการแขนงต่าง ๆ ดังนั้นวัดจึงเปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจในวิถีชีวิตของคนไทย ที่ผูกพันแน่นแฟ้นมาโดยตลอด¹

ระบบการศึกษาไทยมีจุดกำเนิด หรือเริ่มวางรากฐานมาแต่ในวัด แม้ในสมัยต่อมาเมื่อเริ่มมีการศึกษาแผนใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 โรงเรียนก็ยังอยู่ในวัด พระสงฆ์ให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์ รวมทั้งช่วยเป็นครูสอนเยาวชนให้มีความประพฤติดี มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนา และให้ความรู้วิชาการด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

ต่อมาเมื่อประเทศไทยเริ่มมีการพัฒนาประเทศ ให้เทียบทันอารยประเทศทางตะวันตก ได้มีความก้าวหน้าและทันสมัยมากขึ้น ความสำคัญและบทบาทของวัดต่อชุมชนก็เริ่มลดลง มีสถาบันอื่นรับหน้าที่ต่อไปจากวัด กล่าวคือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน ตกไปเป็นบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียน การรักษาพยาบาล เป็นหน้าที่ของโรงพยาบาล ตลอดจนการรวบรวมเก็บรักษาผลงานทางศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ การที่มีสถาบันอื่นมาทำหน้าที่แทน จึงเป็นการแยกชาวบ้านหรือชุมชนออกไปจากวัดทำให้สังคมเหินห่างจากวัดมากขึ้น สังคมไทยขาดความเป็นไทยมากขึ้น ประชาชนขาดที่พึ่งพิงยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย²

¹ ศุภกุล เกียรตินทร. เอกสารทางวิชาการในร่มศาสนา. 2529. หน้า 5.

² ทินพันธุ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. 2529. หน้า 31.

ปัจจุบันได้มีความพยายามและความสนใจที่จะทำให้วัดกลับมาเป็นแหล่งให้การศึกษาแก่ประชาชนเหมือนเดิม โดยเฉพาะการศึกษาด้านศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี ดังจะเห็นได้จากการจัดการศึกษารูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการจัดห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ขึ้นในวัดหลายแห่ง ที่พระราชอาณาจักรซึ่งเป็นแหล่งความรู้ในท้องถิ่น ที่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์และประชาชนเข้าเยี่ยมชม และศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา นับว่าให้ประโยชน์ด้านการศึกษาเป็นอย่างมาก¹

สำหรับการศึกษานอกโรงเรียนที่ดำเนินงานโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียนนั้น นอกจากมุ่งเน้นให้การศึกษาทั้งด้านวิชาการ และด้านอาชีพแก่ประชาชนโดยตรงแล้ว ยังมีการจัดแหล่งความรู้สำหรับท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น การจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศหลายแห่งได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งความรู้หมู่บ้าน นอกจากนี้ ก็มีการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่เป็นแหล่งความรู้ชุมชนที่ประชาชนสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา นับเป็นกระบวนการการศึกษาที่มีความต่อเนื่อง เป็นการศึกษาตลอดชีวิต²

ในวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศนั้นนอกจากพระสงฆ์จะมีบทบาทในการเป็นผู้นำการพัฒนาชุมชนแล้ว กรมการศึกษานอกโรงเรียนยังสนับสนุนให้จัดตั้งที่อ่านหนังสือในวัดขึ้น มีวัดทั่วประเทศจำนวนไม่น้อยได้จัดตั้งห้องสมุดวัดขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้สำหรับประชาชนและพระสงฆ์ วัดหลายแห่งได้จัดพิพิธภัณฑ์และแหล่งความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จัดศูนย์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีชาวบ้าน ที่วัดพรหมราช อำเภอปากช่องชัย จังหวัดนครราชสีมา จัดห้องสมุดประชาชน ที่วัดไร่ขิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น สำหรับพิพิธภัณฑ์ก็มีหลายแห่งที่มีชื่อเสียง เช่น พิพิธภัณฑ์หลวงปู่่มนักรัตต์โต ที่วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร พิพิธภัณฑ์หลวงปู่แหวน สุจิณฺโน วัดดอยแม่ปิ้ง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ดุลย์ อตุโล วัดบูรพาราม จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ในวัดต่าง ๆ อีกหลายแห่งทั่วประเทศ ล้วนแต่ให้ประโยชน์ในลักษณะแหล่งความรู้ของประชาชน ซึ่งเป็นเสถียรบันให้การศึกษาแก่โรงเรียนประเภทหนึ่ง ที่สอดคล้องกับแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิต กล่าวคือ ประชาชนสามารถเข้าศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา ไม่จำกัดเพศและวัย

¹ สมบูรณ์ สุขสำราญ. การพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา. 2530. หน้า 64.

² สุวัจน์ เหล็กงาม. วารสารการศึกษานอกโรงเรียน. 2531. หน้า 10.

ในวัดหลายแห่งมีมรดกทางวัฒนธรรม โบราณสถาน ศิลปวัตถุ และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาค้นคว้า ควรแก่การอนุรักษ์ เพื่อเป็นแหล่งความรู้ในชุมชนและเป็นมรดกวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย วัดต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้าได้รับความเอาใจใส่โดยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้า รวบรวมและจัดให้มีการจัดการอย่างมีระบบ ก็จะสามารถพัฒนาขึ้นมาให้เป็นแหล่งความรู้สำหรับชุมชนได้เป็นอย่างดี นับเป็นกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนที่น่าสนใจยิ่งประการหนึ่ง ที่ผู้วิจัยมีความสนใจเป็นอย่างมาก และเป็นวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยชิ้นนี้

ที่วัดบางนมโค อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เป็นวัดแห่งหนึ่งที่มีลักษณะดังกล่าว และอยู่ในสภาพพร้อมที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งความรู้ที่ให้ประโยชน์แก่ประชาชนขึ้นมาได้ วัดนี้สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มีศิลปวัตถุและโบราณสถานที่มีคุณค่าหลายอย่าง ที่สำคัญคือเรื่องราวของหลวงพ่อบาน โสณโฑ อดีตเจ้าอาวาสองค์ที่ 3 ซึ่งมีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2418 ถึง พ.ศ. 2481 ท่านเป็นพระปฏิบัติกรรมฐานที่มีชื่อเสียง และมีการมีธรรมเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาอย่างกว้างขวาง แม้ท่านจะมรณภาพไปเป็นเวลา 50 ปีเศษแล้วก็ตาม ประชาชนยังให้ความเลื่อมใสศรัทธา มาจนตราบนานเท่าทุกวันนี้ นอกจากหลวงพ่อบานจะเป็นพระปฏิบัติกรรมฐานที่เคร่งครัดในธรรมแล้ว ท่านยังเป็นตัวอย่างของการปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ ท่านเป็นพระอภิญญา เป็นพระนักสอน นักเทศน์ มีการมีในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และยังเป็นพระนักพัฒนา ที่มีผลงานด้านภานุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง ทั้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดใกล้เคียง¹ ประวัติ ผลงาน สิ่งก่อสร้างและวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับท่าน ควรจะได้มีการศึกษา ค้นคว้า รวบรวม และมีการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ เพื่อจะได้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และเป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้นอกกรอบโรงเรียนแก่ประชาชนชาวไทยตลอดไป

พระครูวิสารกิจจานุต เจ้าอาวาสวัดบางนมโค องค์ปัจจุบัน มีความประสงค์ที่จะรวบรวมเรื่องราวของหลวงพ่อบาน ตลอดจนเครื่องใช้วัตรปฏิบัติต่าง ๆ ของท่าน ซึ่งได้เก็บไว้ในที่ต่าง ๆ อย่างกระจัดกระจาย ขาดการดูแลรักษาที่ถูกต้อง จึงเกิดแนวความคิดในการจัดทำพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบานขึ้น เพื่อการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย สืบทอดไว้ให้ลูกหลาน และเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

¹ ปฐม นิคมานนท์. ประวัติหลวงพ่อบาน. 2533. หน้า 31.

ขณะนี้ทางวัดได้ดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดแล้ว โดยจัดสร้างเป็นตึกคอนกรีต 2 ชั้น สร้างเสร็จในเดือนเมษายน พ.ศ.2534 สิ่งที่จะจัดทำต่อไปคือ การรวบรวมวัสดุสิ่งของ และเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะนำมาแสดงในพิพิธภัณฑ์ กับการจัดห้องสมุดที่สามารถเข้าศึกษาค้นคว้าได้ งานต่าง ๆ เหล่านี้ จำเป็นต้องมีผู้ดำเนินงานขึ้นมา ซึ่งทางวัดต้องการความช่วยเหลือในด้านการจัดการดังกล่าว เพื่อให้พิพิธภัณฑ์และห้องสมุดมีความสมบูรณ์ และให้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งความรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง

ผู้วิจัยเป็นคนท้องถิ่นอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ฟังเรื่องราวของหลวงพ่อบ้านมาตั้งแต่เด็ก มีความเลื่อมใสศรัทธามาโดยตลอด ประกอบกับปัจจุบันได้ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชน ประจำอยู่อำเภอเสนา จึงเกิดแรงบันดาลใจในการจัดทำพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบ้านขึ้น โดยดำเนินการในรูปของการวิจัย ซึ่งผู้เขียนมีบทบาทเป็นผู้ประสานงานในการจัดพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดให้เกิดขึ้นมา นอกจากนี้ยังมีบทบาทโดยตรงในการศึกษา สืบค้น รวบรวมทำทะเบียนและบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะนำมาแสดงในพิพิธภัณฑ์ และการจัดรวบรวมหนังสือ เอกสารที่จะนำมาจัดเป็นห้องสมุด สำหรับกิจกรรมอื่น ๆ ได้แก่ การประสานงานด้านการออกแบบเพื่อให้พิพิธภัณฑ์และห้องสมุดมีความสมบูรณ์ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้านอกกรอบโรงเรียนที่ให้ประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริงต่อไป

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อก่อให้เกิดพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดในวัด เพื่อเป็นแหล่งความรู้สำหรับพระสงฆ์และประชาชน ได้ใช้ศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ และความรู้ด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นการจัดการบริการการศึกษาออกโรงเรียนประเภทหนึ่ง

การวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการที่วัดบางนมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความมุ่งหมายเฉพาะ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาแนวคิด และความเป็นมาของการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ และห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อบ้าน
2. เพื่อรวบรวมเรื่องราว ประวัติความเป็นมาของวัดที่เกี่ยวเนื่องกับหลวงพ่อบ้านและวัดบางนมโค มาจัดแสดงในรูปของพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นแหล่งความรู้ของชุมชน
3. เพื่อจัดรวบรวมหนังสือ เอกสาร วัตถุ และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ มาจัดแสดงในห้องสมุด

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลจากการวิจัยจะให้ประโยชน์ดังนี้

1. ในด้านการศึกษานอกโรงเรียน จะได้แหล่งความรู้ชุมชนในรูปของพิพิธภัณฑ์ และห้องสมุด เพื่อให้พระสงฆ์และประชาชนได้ใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในด้านพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ และความรู้ในแขนงต่าง ๆ
2. เป็นการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทย มีการค้นคว้า รวบรวม บันทึกประวัติ จัดทำทะเบียน นำวัตถุและเรื่องราวมาจัดแสดงให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้าและภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรม
3. ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพราะในงานวิจัยครั้งนี้ ได้มีการสืบค้น จัดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวัด เกี่ยวกับหลวงพ่อปาน และวัตถุสิ่งของ ที่นำมาแสดงในพิพิธภัณฑ์และห้องสมุด
4. ให้ตัวอย่างรูปแบบการทำงาน ที่มีการประสานร่วมมือกัน ระหว่างสถาบันศาสนา ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน หน่วยงานต่าง ๆ และประชาชนในท้องถิ่น โดยมีผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาในนามตัวแทนของสถาบันการศึกษา เป็นแกนกลางในการประสานงานในการจัดแหล่งความรู้ในชุมชนในรูปของพิพิธภัณฑ์และห้องสมุด
5. ผลสืบเนื่องจากการจัดพิพิธภัณฑ์ จัดห้องสมุด และการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จะนำไปสู่การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้และส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ที่มีการจัดระเบียบอย่างครบวงจร ประชาชนสามารถเข้าศึกษาหาความรู้ได้อย่างเต็มที่
6. เป็นการเสนอรูปแบบการจัดพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อปาน ให้ประโยชน์สำหรับผู้ที่จะนำแนวคิดและรูปแบบไปพัฒนาในการจัดพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดธรรมะที่เหมาะสมต่อไป
7. เป็นการเสนอรูปแบบการวิจัยที่ครบวงจร มีทั้งงานเขียนที่เกิดจากการสืบค้นหลักฐานต่าง ๆ ในอดีต และมีการจัดแหล่งความรู้ที่เป็นรูปธรรม คือ มีทั้งงานที่เป็นภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติเกิดขึ้นด้วยกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ในด้านการพัฒนาหารูปแบบของการวิจัยที่เหมาะสมต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาสำหรับการศึกษาค้นคว้าได้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ประวัติหลวงพ่อปาน แนวคิดและความเป็นมาของการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อปาน รวบรวมเรื่องราว หนังสือ เอกสาร วัตถุ และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ มาจัดแสดงในรูปของพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งความรู้ของชุมชน และรวบรวมหนังสือ เอกสารวัตถุและสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ มาจัดแสดงในห้องสมุดซึ่งแต่ละส่วนมีประเด็น หรือเนื้อหาในการศึกษาดังนี้

1.1 ประวัติหลวงพ่อบาน ได้ศึกษาเนื้อหาต่อไปนี้

- 1) ประวัติส่วนตัว
- 2) ประวัติการศึกษาทางโลกและทางธรรม
- 3) ภารกิจประจำวันของหลวงพ่อบาน วิธีรักษาโรค พระเครื่อง พระคาถาตลอดจนคาถาและคำสอนต่าง ๆ
- 4) การบูรณะวัดบางนมโค การสอนสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

1.2 แนวความคิด และ ความเป็นมาของการก่อสร้างนิพพิธภัณฑ์และห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อบาน

- 1) การเริ่มต้นความคิดในการก่อสร้าง
- 2) การสนับสนุนความคิดและการวิจัย
- 3) การออกแบบและก่อสร้างอาคาร
- 4) การศึกษาแนวความคิดในการจัดนิพพิธภัณฑ์และห้องสมุด
- 5) การพิจารณาวางแผนการจัดแสดงในนิพพิธภัณฑ์และห้องสมุด

1.3 รวบรวมเรื่องราว ประวัติ ความเป็นมาของวัสดุที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อบาน และวัดบางนมโค มาจัดแสดงในนิพพิธภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งความรู้ของชุมชน

- 1) ผังการจัดแสดง
- 2) เรื่องราวของสิ่งนำมาจัดแสดง

1.4 รวบรวมหนังสือ เอกสาร วัตถุ และสื่อการเรียนรู้มาจัดแสดงในห้องสมุด

- 1) ผังการเลาแสดง
- 2) การจัดหนังสือและอุปกรณ์
- 3) การดูแลรักษา

2. ขอบเขตงานพื้นที่

งานวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการในพื้นที่วัดบางนมโค ตำบลบางนมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เน้นหนักในพื้นที่อาคารนิพพิธภัณฑ์ และห้องสมุดหลวงพ่อบาน เป็นสถานที่จัดกิจกรรมและเริ่มดำเนินการโดยท่านพระครูวิหารกิจจานุยุต เจ้าอาวาสวัดบางนมโค องค์ปัจจุบัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

พิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน หมายถึง อาคารที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรวบรวม สงวนรักษา มรดกวัฒนธรรม และจัดแสดงวัตถุอันมีค่าควรแก่การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ เป็นเรื่องราวประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อบาน วัดบางแมโค ตลอดจนเรื่องราวของท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้บริการแก่ประชาชน เป็นกิจกรรมส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนประเภทหนึ่ง

ห้องสมุดธรรมะ หมายถึง สถานที่รวบรวมหนังสือ วารสาร และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมะ นำมาจัดระบบ ทำทะเบียน หลักฐาน และเก็บโดยมีระเบียบ เพื่อให้บริการแก่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไปได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้

รูปแบบของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้รูปแบบการวิจัยที่เรียกว่า Participatory Research หรือ การวิจัยแบบร่วมพัฒนา เป็นการประสานกิจกรรมหลัก 3 อย่างเข้าด้วยกัน คือ การเรียนรู้ การพัฒนา และการวิจัย โดยมีสมาชิกในชุมชนร่วมกิจกรรมทั้ง 3 อย่าง และผู้วิจัยเองนอกจากมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกในชุมชนแล้ว ยังมีบทบาทเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ เป็นผู้ช่วยชี้แนะ กระตุ้น และสนับสนุน กิจกรรมเหล่านั้น และที่สำคัญยิ่งในการวิจัยแบบนี้ ได้แก่ การที่ผู้วิจัยเป็นผู้บันทึกเหตุการณ์ จัดรวบรวมเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ เพื่อทำเป็นรายงานการวิจัย นำเสนอต่อสาธารณชนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เป็นเอกสารทางวิชาการที่สามารถใช้อ้างอิงและใช้ศึกษาค้นคว้าต่อไปได้

เครื่องมือและวิธีการในการเก็บข้อมูล

วิธีการในการเก็บข้อมูลมี 3 วิธี คือ

1. การศึกษาเอกสาร เป็นการรวบรวมข้อมูลจาก หนังสือ เอกสาร และโล่ศกาคานุปรกณ์ต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติส่วนตัวของหลวงพ่อบาน ประวัติการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ผลงาน ประวัติและเรื่องราวของวัด วัตถุและสิ่งก่อสร้าง ตลอดจนสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง

2. การสัมภาษณ์ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จากการสอบถามผู้รู้ ได้แก่ การสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พระสงฆ์ในวัดบางนมโค และวัดใกล้เคียง กรรมการวัด ประชาชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ และเรื่องราว ของสิ่งต่าง ๆ เพิ่มเติมจากข้อมูลที่ได้จากเอกสาร

3. การศึกษาในภาคสนาม เป็นการศึกษาในลักษณะของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดพิพิธภัณฑ์ และห้องสมุด ด้วยตนเอง ได้แก่ การร่วมวางแผน การร่วมดำเนินการ การให้คำปรึกษา การสนับสนุน และกิจกรรมอื่น ๆ ที่สืบเนื่อง

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรายงานการวิจัย ได้นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึงภูมิหลังของการวิจัย ความหมาย ความสำคัญของการวิจัย รูปแบบการวิจัย และวิธีการวิจัย

บทที่ 2 เป็นการเสนอประวัติหลวงพ่อปาน ได้แก่ ประวัติส่วนตัว ประวัติการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม การกิจประจำวัน วิธีการรักษาโรค พระเครื่อง พระคาถาและคำสอน

บทที่ 3 เป็นการเสนอประวัติความเป็นมาของวัดบางนมโค ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพทางภูมิศาสตร์ ข้อมูลด้านประชากร สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม สิ่งก่อสร้างในวัด ลำดับเจ้าอาวาสวัดบางนมโค เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน สภาพของวัดในปัจจุบัน

บทที่ 4 เป็นการเสนอแนวความคิดริเริ่มของท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต ในการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อปาน การออกแบบการก่อสร้าง ศึกษาแนวคิดในการจัดการวางแผนผัง การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อปาน

บทที่ 5 การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ แนวความคิดในการจัดแสดง พิพิธภัณฑ์ถาวรฐานหลวงพ่อปาน และพิพิธภัณฑ์ศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้าน

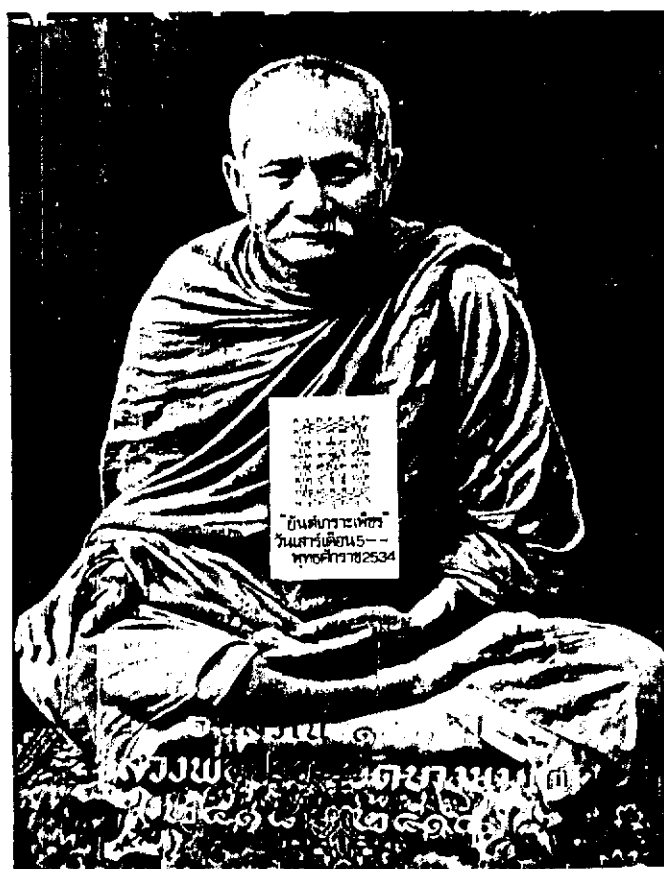
บทที่ 6 เป็นการเสนอแนวความคิดริเริ่มของท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต ในการก่อสร้างห้องสมุด ผังการจัดแสดง การดำเนินงาน อุปกรณ์การจัดแสดง การลงทุนด้านการเงิน เจ้าหน้าที่ บุคลากร และสภาพปัจจุบัน

บทที่ 7 เป็นบทสรุปผลการศึกษาค้นคว้า อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

ประวัติหลวงพ่อบาน

หลวงพ่อบาน โสณโก เจ้าอาวาสองค์ที่ 3 ของวัดบางแมโค เป็นจตุรรมแห่งศรัทธา และจตุรรมความสนใจของวัดบางแมโค กล่าวคือประชาชนทั่วไปรู้จักวัดบางแมโค อำเภอสนา ก็เนื่องด้วยปฏิปทาและบารมีของหลวงพ่อบาน ซึ่งทำให้วัดบางแมโคเป็นที่รู้จักแพร่หลายมาจนปัจจุบันนี้

ภาพประกอบ 1 หลวงพ่อบาน โสณโก

สำหรับประวัติของหลวงพ่อบาน ไม่มีการบันทึกไว้อย่างเป็นหลักเป็นฐาน ส่วนใหญ่เป็นเพียงคำบอกเล่าสืบต่อกันมา สำหรับคนเฒ่าคนแก่ที่เกิดร่วมสมัยกับหลวงพ่อบานที่พอจะทราบเรื่องราวของท่านดี ก็ล้มหายตายจากไปแทบหมดสิ้น

ประวัติของท่านส่วนใหญ่ได้มาจากคำบอกเล่าของ พระสุธรรมญาณเถระ (พระมหาวิระ ถาวโร) หรือที่ประชาชนทั่วไปรู้จักในนามของหลวงพ่อดาฮิลิงดำ แห่งวัดจันทาราม (ท่าซุง) อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี

หลวงพ่อดาฮิลิงดำ ซึ่งเป็นศิษย์เอกของหลวงพ่อบาน ได้บันทึกประวัติของหลวงพ่อบาน ในลักษณะของการบอกเล่า โดยการบันทึกเพื่แล้วลูกศิษย์ได้ทำการถอดเทป แล้วจัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ "ประวัติหลวงพ่อบาน (พระครูวิหารกิจจานุการ) วัดบางนมโค" การรวบรวมประวัติในครั้งนี้อาศัยหนังสือดังกล่าวเป็นหลัก และอาศัยหลักฐานจากเอกสารอื่น ๆ อีก 3-4 เล่มค้นคว้าประกอบ รวมทั้งคำบอกเล่าจาก พระครูวิหารกิจจานุการ (เอื้อโร กิตติสาโร) เจ้าอาวาสวัดบางนมโคองค์ปัจจุบัน และคำบอกเล่าของคนที่เคยพบหรือรู้เรื่องราวของหลวงพ่อบาน มาขยายต่อส่วนที่ไม่ค่อยชัดเจน เพื่อให้เรื่องราวสมบูรณ์ขึ้น

ในการย่อประวัติของหลวงพ่อบาน มีหลายส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้ท่านมีชื่อเสียง และเป็นเกียรติของประชาชนทั่วไป ดังนั้นการกล่าวถึงประวัติของท่าน จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงเรื่องเหล่านี้ได้ เจตนาที่นำเสนอไม่ได้เป็นการมอมเมา หากแต่เป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว และเป็นเรื่องที่ทำให้ผู้สนใจได้ลองตรวจสอบหาความจริง ที่นอกเหนือจากการใช้เพียงประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ หู ตา จมูก ลิ้น และรวมทั้งการใช้เครื่องมือ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น

อย่างไรก็ตามประวัติหลวงพ่อบานที่นำเสนอในบทนี้ เป็นการนำเสนอเฉพาะเรื่องราวสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้น ส่วนรายละเอียดต่าง ๆ สามารถติดตามหาอ่านได้จากเอกสารประกอบการค้นคว้าในท้ายเล่ม

ชาติกำเนิด

หลวงพ่อบานเกิดที่หมู่บ้าน 5 ตำบลบางนมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2418 ตรงกับวันศุกร์ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8 ปีกุน ท่านเกิดในครอบครัวชาวนา ในตระกูลที่ค่อนข้างมั่งคั่ง เพราะเป็นตระกูลที่มีทุนสืบทอดใช้ บิดามารดา ชื่อ นายอาจ-นางอิม สุทธาวงค์ มีพี่น้องร่วมสายโลหิต 7 คน ซึ่งหลวงพ่อบานเป็นบุตรคนสุดท้อง สาเหตุที่ท่านได้ชื่อว่าปาน เพราะท่านมีปานแดงที่มือข้างซ้าย ตั้งแต่โคนนิ้วถึงปลายนิ้ว

ประวัติเมื่อเยาว์วัย

ประวัติเมื่อเยาว์วัยไม่ปรากฏแน่ชัด ทราบเพียงว่าท่านได้รับการศึกษาขั้นต้นที่วัดบางนมโค รุ่งเรืองสือเพียงอ่านออกเขียนได้ แล้วออกจากโรงเรียนไปช่วยบิดามารดาทำนา

หลวงพ่อบุญลึงค์ดำ ได้เล่าประวัติของหลวงพ่อบานว่า ได้รับฟังจากหลวงพ่อบาน ทราบแต่เพียงว่าท่านเป็นคนใฝ่ในทางทำบุญมาตั้งแต่อายุน้อย หลวงพ่อบานได้เคยเล่าประวัติในตอนต้นของท่าน ในการประชุมสังฆครั้งหนึ่งว่า

นับตั้งแต่ท่านเกิดมา ท่านไม่เคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเลย ท่านรักษาศีล 5 เป็นปกติ คนในตระกูลไม่เคยขัดข้อง ก่อนที่ท่านจะบวชทางตระกูลของท่านได้ไปจองสัทธิคนหนึ่งไว้ให้ ก็หวังว่าเมื่อสึกออกมาแล้วจะได้แต่งงานกัน เพราะในสมัยนั้นคนที่เขาจะแต่งงานกันก็ต้องบวชก่อน แต่ท่านบอกว่าความรู้สึกของท่าน ใจมีความปรารถนาในการแต่งงาน นั้นเป็นความหวังของผู้ใหญ่ ท่านก็ไม่ขัดข้อง แต่ท่าน คิดไว้เสมอว่า ถ้าฉันได้บวชเมื่อไร ฉันจะไม่สึก¹

บิดาของหลวงพ่อบานได้เคยอธิบายเรื่องการทำดี ทำชั่ว และการได้รับผลดี ผลชั่ว จากการกระทำนั้น โดยเล่าตามเรื่องราวของพระมาลัย ท่านจึงจำเรื่องราวบุญติดอยู่ในใจตลอดมา และคิดเสมอว่า "ถ้าหากฉันบวชเมื่อไร ฉันจะไม่สึก ฉันจะเป็นพระ"

การอุปสมบท

เมื่อหลวงพ่อบานอายุครบบวช บิดาได้นำไปฝากกับหลวงปู่คล้าย เจ้าอาวาสวัดบางนมโค ในขณะนั้น เพื่อให้หลวงปู่คล้ายได้ช่วยอบรมสั่งสอนและเตรียมตัวเพื่ออุปสมบท เรียกว่า เข้ามาอยู่วัดเพื่อเป็นนาค เพื่อเตรียมตัวอุปสมบท

ตามคำบอกเล่าถึงเรื่องราวของหลวงปู่คล้ายว่า เป็นพระที่มีสมาธิและมีปฏิหารย์มาก ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ท่านเป็นพระที่ทรงอภิญญานั้นเอง

¹ พระสุธรรมญาณเกราะ (บุญลึงค์ดำ). ประวัติหลวงพ่อบาน. 2530. หน้า 8 - 9.

หลวงพ่อกษิณได้ถ่ายทอดเรื่องราวที่หลวงพ่อบานเคยเล่าให้ฟังเกี่ยวกับเรื่องของหลวงปู่คล้ายว่า

ในสมัยที่ฉันเข้ามาอยู่เป็นเณรเพื่อจะบวชพระนั้น วันหนึ่งเขาส่งยืมพระกัน พระเครื่ององค์ไหน ๆ ก็ยังออกหมด หลวงปู่คล้ายเดินไปถึงที่เขากำลังสองพระกัน ท่านก็เบื่องจิวรออกวางไว้ แล้วบอกว่า "ไหนลองยืมจิวรของฉันดูสิ" พวกนั้นใช้ไปทุกอย่างยืมจิวรของท่านไม่คิด ท่านก็บอกว่า "ทุกไอ้เป็นของพวกมึงนี่มันไม่ดี ยืมพระออกยืมจิวรของกูไม่ออก เป็นของมึงเสีย"¹

เรื่องอภิญญาของหลวงปู่คล้ายมีหลายอย่าง แต่ในที่นี้ขอข้ามไปเสีย ในช่วงที่หลวงพ่อบานไปอยู่วัดเพื่อเตรียมตัวบวชพระนั้น หลวงปู่คล้ายได้แสดงอิทธิฤทธิ์ให้หลวงพ่อบานดู จนเห็นประจักษ์ว่าเรื่องสมาธิจิต เรื่องอภิญญานั้น มีจริงสามารถปฏิบัติได้ ถ้ามีความพยายามเพียงพอ หลวงปู่คล้ายได้ให้ความมั่นใจต่อหลวงพ่อบานว่า "เธอทำสมาธิได้ เธอทำอย่างนี้ได้ ไม่ใช่ได้แต่เพียงเท่านั้นเท่านั้น ทำได้ทุกอย่าง จะเหาะเหินเดินอากาศก็ได้ ดำดิน เดินน้ำอะไรได้ทุกอย่าง เขาเรียกว่า สมาบัติ"²

หลวงพ่อบานก็จำคำว่า สมาบัติ ได้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และสนใจในการประพฤติกฎีธรรมเป็นอย่างดีตั้งแต่นั้นมา

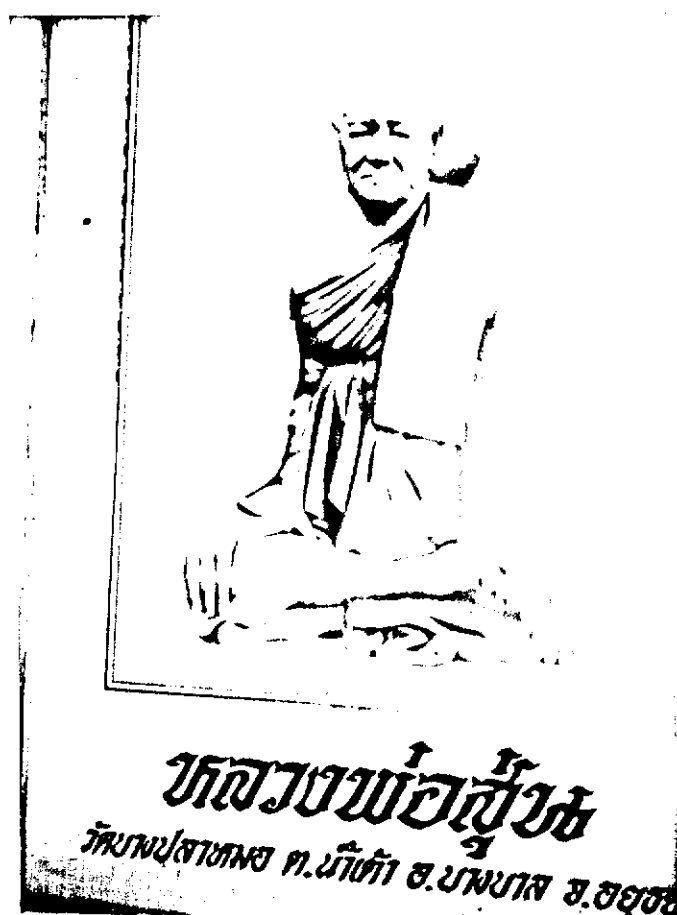
หลวงพ่อบานได้อยู่วัดเป็นเณรอยู่ 3 เดือน หัดท่องหนังสือและสวดมนต์จนได้หมดทุกอย่างตามที่หลวงปู่คล้ายได้กำหนดให้ ต่อมาเมื่อถึงเวลาบวชหลวงปู่คล้ายบอกว่า

ถ้าแก่จะบวชละไปบอกพ่อแก่ให้ไปนิมนต์หลวงพ่อบาน วัดพิบูล เป็นคู่สวดอีกองค์หนึ่งนอกจากฉัน แล้วก็ไปนิมนต์หลวงพ่อบาน วัดบางปลาหมอ เป็นอุปัชฌาย์ เพราะว่าพระทั้งสององค์นี้เป็นพระอภิญญาทั้งคู่ ทำอะไรทำอะไรได้อย่างฉันทะเหมือนกัน แต่ว่าทั้งสององค์นั้นเก่งกว่าฉัน

¹ พระสุธรรมญาณเกราะ. เล่มเดิม. หน้า 14.

หลวงพ่อบ้านได้เข้าพิธีอุปสมบทเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2439 เมื่ออายุ 21 ปี ที่วัดบางปลาหมอ โดยมีหลวงพ่อสุน วัดบางปลาหมอ เป็นพระอุปัชฌาย์ หลักฐานเกี่ยวกับการอุปสมบทในตอนนี้อยู่ในหนังสืออนุสรณ์ 100 ปี หลวงพ่อบ้าน โสณโฑ ได้บันทึกไว้ว่า

ครั้นเมื่ออายุครบ 21 ปี จึงได้ขออุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดบางนมโค เมื่อ พ.ศ. 2439 ตรงกับวันอาทิตย์ ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 5 ปีมะแม โดยมีหลวงพ่อสุน วัดบางปลาหมอ เป็นพระอุปัชฌาย์ หลวงพ่อบ้าน วัดบ้านแพนเป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์อ้อม เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้ฉายาว่า โสณโฑ¹

ภาพประกอบ 2 หลวงพ่อบ้าน วัดบางปลาหมอ พระอุปัชฌาย์ของหลวงพ่อบ้าน

¹ พระสุธรรมญาณเกราะ. เล่มเดิม. หน้า 14.

การศึกษาสมาธิจิต และวิธีรักษาโรคกับพระอุปัชฌาย์

หลังจากอุปสมบทแล้ว ในพรรษาแรกหลวงปู่คล้ายได้ให้หลวงพ่อบานอยู่กับพระอุปัชฌาย์ คือ หลวงพ่อส่น วัดบางปลาหมอ เพื่อพระอุปัชฌาย์จะได้อบรมสั่งสอนวิชาการต่าง ๆ ให้

หลวงพ่อบาน วัดบางปลาหมอ ก็เป็นพระที่มีฤทธิ์อภิญญา มีความแก่กล้าทางคาถาอาคม และ รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ในที่นี้จะขอเขียนถึงหลวงพ่อบานเป็นตัวอย่างเพียงสังเขปเท่านั้น

นิโรธ เกษรศิริ ได้เขียนไว้ว่า

ก่อนที่หลวงพ่อบานจะได้รับการถ่ายทอดวิชา หลวงพ่อบาน ก็ทดสอบความอดทนของหลวงพ่อบาน โดยให้ท่องบทสวดมนต์ตลอดจนคาถาต่าง ๆ 4 คือ นะ มะ พะ ทะ เดินหน้าถอยหลัง พร้อม ทั้งส่งแม่กุญแจ ซึ่งกลลือแล้วให้ 1 ดอก บอกว่าเป็นคาถาสะเดาะกุญแจ ให้ว่าคาถาจนกว่า กุญแจนั้นหลุดจึงจะใช้ได้ ซึ่งหลักของการเรียนคาถาอาคมคือการทำสมาธิจิตให้เป็นหนึ่ง ถ้า จิตมีสมาธิแล้ว จะเรียนวิชาอะไรก็เรียนได้¹

นี่คือการฝึกสมาธิจิตที่หลวงพ่อบาน สอนหลวงพ่อบานทางอ้อม คือ ถ้าจิตไม่มีสมาธิแล้วอย่า หวังเลยว่า ด้วยคาถาเพียงสี่ตัวจะดีกว่าลูกกุญแจได้

พระสุธรรมญาณเกราะ ได้เล่าถึงเรื่องราวของหลวงพ่อบาน พระอุปัชฌาย์ของหลวงพ่อบาน ไว้ดังนี้

หลวงพ่อบานองค์นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่หกทรงขึ้น ทรงมีความเคารพนับถือ มาก เพราะว่าครั้งหนึ่งเมื่อพระองค์เสด็จไปทอดเรืออยู่ที่หน้าวัด เห็นนกกระยางบินผ่านมา หน้าวัดก็ยกบินขึ้นยิง ปรากฏว่ายิงไม่ออก แต่ผลที่สุดไม่ว่าจะหันปืนไปทางไหนเลย อากาศ ในบริเวณวัดนั้นถึงหมดยิงไม่ออก ท่านมีความสงสัย ขึ้นไปหาท่านเจ้าอาวาส คือ หลวงพ่อบาน หลวงพ่อบานบอกว่าอย่าว่าแต่อากาศเลย อะไรก็ยิงไม่ออกในวัดนี้ ถามว่าเป็นเพราะอะไร ท่านบอกว่าเป็นเพราะอำนาจพุทธาณาภาพ รัชกาลที่หกก็อยากทราบว่าการจะยิงจะเป็น คนยิงไม่ออกบ้างจะได้มียศ ท่านก็บอกว่าได้แต่ต้องรับปากเสียก่อนว่านับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

¹ นิโรธ เกษรศิริ. เล่มเดิม. หน้า 48.

ในขอบเขตบริเวณวัดจะไม่ทำอันตรายแก่สัตว์ จะไม่ละเมิดสิทธิของสงฆ์ รัชกาลที่หกก็รับคำ แล้วทำน้ขอพระแสงประจำตัว คือมีเป็นกระบองเล็ก ๆ เมื่อทำมาแล้ว ก็ส่งให้ บอกตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป ถ้าพระองค์คิดเป็นกระบองนี้อยู่ละก็ยังไม่ออก อาวุธทุกอย่าง ทำอันตรายพระองค์ไม่ได้ พระองค์ก็บอกว่าอาวุธทุกอย่าง นี่อาจะไม่ได้อึดตัวในบางขณะ แต่กระผมอยากจะให้ตัวกระผมเองไม่มีอันตรายจากอาวุธ ทำน้บอกว่าถ้าอย่างนั้นก็ให้พระ เคียรมา รัชกาลที่หกก็ให้พระเคียรลงไป ทำน้ลงกระหม่อมให้ แล้วก็บอกให้มหาดเล็กลอง ยิง ให้อยู่เดี๋ยวนั้นไม่คิด รัชกาลที่ 6 มีความเลื่อมใสมาก นี่เป็นปฏิปทาของหลวงพ่อบ้าน วัด บางปลาหมอ ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ของหลวงพ่อบ้าน¹

สำหรับหลวงพ่อบ้านวัดพิบูลย์ ก็เป็นพระอุปัชฌาย์เหมือนกัน แต่จะขอตรวจวันการเล่าไว้ ณ ที่นี้ การที่นำเรื่องราวของพระอุปัชฌาย์และพระคู่สวดของหลวงพ่อบ้านมาเล่านี้ หลวงพ่อฤๅษีลิงดำได้ แสดงเจตนาให้เห็นว่า คนดีย่อมพบกับครูบาอาจารย์ที่ดี ซึ่งหลวงพ่อบ้านลิงดำได้ให้คำอธิบายว่า

คนที่มียุทธาธิการ คือ หลวงพ่อบ้าน เวลาบวชแล้วปรารภนาพุทธภูมิ เพื่อความเป็นพระพุทธ เจ้าในอนาคตกาล คนประเภทนี้มีบุญมากมีบารมีมาก เมื่อบวชแล้วก็ได้ หรือหวังปฏิบัติความ ดีใด ๆ ย่อมจะได้อาจารย์ที่สำเร็จมรรคผลมาก่อน ไม่ใช่จะพบอาจารย์ที่ไม่ดี หมายความว่า ตัวเองก็ไม่ได้อะไร แล้วก็สอนลูกศิษย์ไปตามความรู้ ความคิดเห็นที่คิดว่ามันจะเป็นอย่างนั้น คิดว่ามันจะเป็นอย่างนี้ เมื่อตัวเองยังทำไม่ได้ผล ปฏิบัติผลอะไรไม่ปรากฏ แล้วจะสอนคนอื่นให้เขาทำได้อย่างไร²

¹ พระสุธรรมญาณเกราะ. เล่มเดิม. หน้า 17 - 18.

² แหล่งเดิม. หน้า 15 - 20.

พระสุธรรมญาณเถระได้นั้นในเรื่องนี้ว่า "อันนี้จัดว่าเป็นบารมีของท่านบังคับจริง ๆ บารมี
คลบแคลลให้พบครูบาอาจารย์เช่นนี้ จงจำไว้ว่าคนเดียวผมอาจารย์ดี คนที่มีบารมีย่อมพบอาจารย์ที่มี
บารมี"¹

ในการศึกษากับหลวงพ่อสุ่น วัดบางปลาหมอ พระอุปัชฌาย์นั้น หลังจากหลวงพ่อสุ่นทดลอง
ความอดทน และความตั้งใจจริงของหลวงพ่อบานจนพอใจแล้ว ก็เริ่มสอนกรรมฐานให้ตั้งแต่ขั้นต้นจนถึง
ที่สุด หลวงพ่อบานก็ขยันหมั่นเพียรฝึกฝนทำตามกัหลวงพ่อสุ่นสั่งได้ทุกอย่าง หลังจากนั้นหลวงพ่อสุ่นก็ถ่าย
ทอดกลืนต่าง ๆ ให้หลวงพ่อบานจนหมดสิ้นความรู้

นิโรธ เกษรสิริ ได้บันทึกการเรียนของหลวงพ่อบานตอนนี่ว่า

หลวงพ่อบานได้ฝึกฝนปฏิบัติกรรมฐาน จนสามารถ เมื่อได้ฝึกกลืนเข้าอีก ก็สามารถปฏิบัติจนได้
อภิญญา หลวงพ่อสุ่น ท่านมิได้สอนอย่างเดียว ท่านแสดงให้เห็นด้วย เช่น ดักน้ำด้วยอิทธิฤทธิ์
คือ ตัวท่านเองนั่งอยู่บนภาฏี แต่ดักน้ำให้เต็มหม้อมได้ บันดาลฝนตกด้วยฤทธิ์ จะให้ตกที่ไหน
เมื่อไร มีขนาดพื้นที่เท่าไร จะให้ตัวเองเปียกหรือไม่เปียกก็ได้ แล้วแต่จะทำ... ฯลฯ...
เมื่อหลวงพ่อสุ่นสอนให้แล้วหลวงพ่อบานก็จดจำและปฏิบัติตามจนทำได้คล่องแคล่ว... หลวงพ่
อสุ่นก็ได้สอนหลวงพ่อบานตอนท้ายว่า เมื่อมีฤทธิ์แล้วอย่าแสดงให้คนอื่นเขาเห็น เป็นการอวดดี
โดยเฉพาะฆราวาส จะเป็นโทษตามที่พระพุทธรองค์ทรงห้ามไว้²

นอกจากเรื่องฤทธิ์อภิญญาแล้ว หลวงพ่อสุ่นยังได้ถ่ายทอดวิชาแพทย์แผนโบราณ การพิจารณา
รากไม้ สมุนไพร การต้ม การรักษาโรคด้วยสมุนไพร ใบยา และด้วยอิทธิฤทธิ์ การปราบภูตผีปีศาจ
การแก้ผู้ถูกของอาคม ซึ่งหลวงพ่อบานก็ได้อาศัยใช้ช่วยชีวิตของคนที่ได้รับความทุกข์ทรมานให้หายมากต่อ
มาก

¹ พระสุธรรมญาณเถระ. เล่มเดิม. หน้า 20.

² นิโรธ เกษรสิริ. เล่มเดิม. หน้า 51.

หลวงพ่อบุญ ได้สอนต่ออีกว่า

การเป็นหมอบังคับไม่ให้คนตายไม่ได้ เป็นแต่เพียงชั่วระยะงั้นทุกขเวทนาเท่านั้น จะต้องตรวจดูให้รู้ก่อนว่าเป็นโรคอะไร คือ ทำให้ร่างกายคนเป็นอากาศเป็นช่องว่าง แล้วอธิษฐานให้โรคปรากฏ ทำใจของเราให้สว่าง แล้วจะมองเห็นโรคได้ชัด โรคที่มันเป็นจริง มันเป็นตรงไหน อาการเป็นอย่างไร เป็นเรื่องของจิตญาณ¹

การออกธุดงค์ลงวิชา

เป็นธรรมเนียมของการเรียนกรรมฐาน และ กลืนในสมัยก่อน เมื่อเรียนภาคทฤษฎีแล้วก็ต้องออกธุดงค์ ออกไปผจญภัย เพื่อเพิ่มพูนการเล่าเรียนให้เข้มแข็งขึ้น ซึ่งการออกธุดงค์ในสมัยก่อนนั้น ถ้าวิชาไม่เข้มแข็งจริงก็จะเอาชีวิตรอดออกมาจากป่าที่ไปธุดงค์ยากมาก เพราะนอกจากจะต้องผจญกับสัตว์ป่าที่ร้ายน่าสยดสยองแล้ว ยังจะต้องพบกับภูตผีปีศาจ และการทดลองของผู้มีวิชาคาถาอาคม ต่าง ๆ ด้วย

สำหรับหลวงพ่อบุญนั้น เมื่อหลวงพ่อบุญเห็นว่า วิชาที่ท่านมอบให้หลวงพ่อบุญนั้นมันคงพอสมควรแล้ว จึงบอกให้หลวงพ่อบุญจัดหาภคและเครื่องบริขารการธุดงค์ แล้วเตรียมออกเดินทางโดยพล่อยเดียว ไม่มีผู้ร่วมทาง

สมัยนั้นมักนิยมธุดงค์ไปทางปราจีนบุรี ที่นั่นมีต้นศรีมหาโพธิ์สำหรับให้ไปไหว้ ตั้งใจกำหนดว่าที่นั่นคือ ที่ที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบรรลุนิพพานแล้วเสด็จดับขันธนิพพาน นอกจากนี้แถวนี้ยังชุกชุมไปด้วยยาเบื่อ ยาพิษ และการกระทำด้วยอาคมต่าง ๆ ด้วย

เหตุการณ์ที่หลวงพ่อบุญไปเผชิญระหว่างธุดงค์ มีเรื่องที่น่าสนใจมากมาย ทั้งเรื่องการลองคาถาอาคม จากผู้ไม่ประสงค์ดี การผจญสัตว์ป่า และเหตุการณ์แปลกประหลาดมหัศจรรย์มากมาย ซึ่งจะขอกล่าวถึง ณ ที่นี้

¹ นิโรธ เกษรสิริ. เล่มเดิม. หน้า 51.

การศึกษาบาลีและปริยัติธรรม

ปี พ.ศ. 2440 เมื่อหลวงพ่อบ้านได้ศึกษาวิชาการปฏิบัติต่าง ๆ จากหลวงพ่อสุ่นแล้ว หลวงพ่อสุ่นก็แนะนำให้หลวงพ่อบ้านไปเรียนปริยัติธรรมกับพระอาจารย์จัน วัดเจ้าเจ็ดใน อำเภอสนา จัง หวัดพระนครศรีอยุธยา

ในช่วงนั้นหลวงพ่อบ้าน ได้กลับไปอยู่ที่วัดบางเมโค แล้วเดินทางไปเรียนที่วัดเจ้าเจ็ดใน โดยพายเรือไปเข้าเย็นกลับด้วยความพากเพียรอย่างยิ่ง แม้แต่ในเวลาไปกลับหลวงพ่อก็สวดท่องบทเรียนที่อาจารย์สอนจนขึ้นใจ ความขยันขันแข็ง และความตั้งใจจริงของหลวงพ่อบ้านก็ศึกษาเล่าเรียนจนถือว่าหมดสิ้นความรู้ของครูอาจารย์ ท่านใช้เวลาเรียนอยู่กับพระอาจารย์จันวัดเจ้าเจ็ดในเป็นเวลา 2 ปี

หลังจากออกพรรษาในปี พ.ศ. 2442 หลวงพ่อสุ่นได้เรียกหลวงพ่อบ้านเข้าไปหาเพื่อให้คำแนะนำในการไปศึกษาหาความรู้ในกรุงเทพฯ ต่อไป หลวงพ่อสุ่นได้กล่าวกับหลวงพ่อบ้านว่า

บ้าน การบวชครั้งนี้ ถ้าเราจะเรียนแต่สมณกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐานอย่างเดียวก็ไม่สมควร เพราะว่าเธอจะต้องโตต่อไป ฉันพิจารณาแล้วว่า บุญบารมีของเธอมีมาก จะต้องปกครองพระ จะต้องบวชตลอดชีวิต ฉะนั้นคนที่จะเป็นครูบาอาจารย์คนอื่นต้องมีความรู้รอบตัว การปฏิบัติกรรมฐานให้ได้มรรคผลจะเป็นการสมควร แต่ทว่ายังแค่นี้ ควรจะมีความรู้ในด้านพุทธศาสนาให้ครบถ้วนบริบูรณ์ คือรู้ทั้งอรรถและพยัญชนะ หมายความว่ารู้ทั้งคำอธิบายและต้นบทแห่งพระบาลี ต่อแต่นี้ไป ออกพรรษาแล้วเธอควรจะไป ศึกษาปริยัติธรรมที่เมืองบางกอก เสียก่อน ศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเรียนบาลีให้แปลหนังสือออก จะได้แปลพระไตรปิฎกได้ จะได้มีความรู้ความเข้าใจแจ่มชัด เมื่อแปลหนังสือได้แล้ว จะได้นำเอาหลักสูตรต่าง ๆ มาเป็นเครื่องค้นคว้าสำหรับสอนศิษยานุศิษย์ จึงจะสมควร สำหรับท่านสมณวิปัสสนานั้นไม่ควรจะละ ขณะที่เรียนพระปริยัติก็ควรปฏิบัติไปด้วย¹

¹ พระครูวิহারิกิจจานุยุต. 50 ปีแห่งบุญของหลวงพ่อบ้านวัดบางเมโค. 2527. หน้า 74.

ในปี พ.ศ. 2442 จึงเดินทางไปศึกษาด้านปริยัติและบาลีต่อที่กรุงเทพฯ โดยหลวงปู่คล้ายได้แนะนำให้ไปอยู่วัดสระเกศ กับพระอาจารย์เจ็น ได้ศึกษาความรู้เพิ่มเติมด้านคันถธุระ วิปัสสนาธุระ ตลอดจนพระปริยัติธรรมเพิ่มเติม ท่านใช้เวลาอยู่ในกรุงเทพฯ 5 ปี ซึ่งต่อมาเมื่อท่านกลับมาวัดบางแมโค ท่านก็เป็นพระธรรมกถึกที่เทศนาได้ไพเราะจับใจ และดึงดูดศรัทธายิ่งนัก

ในขณะที่อยู่กรุงเทพฯ นอกจากศึกษาที่วัดสระเกศแล้ว ท่านยังได้ไปเรียนเพิ่มเติมที่วัดสังเวชวิศยาราม ด้านแพทย์แผนโบราณอีกด้วย

กลับมาบูรณวัดบางแมโค

หลังจากกลับจากกรุงเทพฯ ท่านได้กลับไปวัดบางปลาหมอ หลวงพ่อสุ่นได้มีบัญชาให้ท่านไปบูรณะวัดบางแมโค โดยกล่าวกับท่านว่า

ปาน วัดบางปลาหมอนี้มีวัดถูกรบกวนทุกอย่าง มีโบสถ์ มีศาลา มีกุฏิ มีอะไรต่อมีอะไรพร้อม แต่วัดบางแมโคยังไม่มีอะไร เป็วัดร้างมาก่อน หลวงปู่คล้ายมารื้อถอนขึ้น เป็นวัดโบราณจริง ๆ เป็นวัดเก่า มีพระบรมสารีริกธาตุอยู่ที่วัดนั้น เธอจงไปบูรณวัดบางแมโคเถิด เป็นวัดในตระกูลของเธอ และเธอควรจะบูรณะให้สมบูรณ์ บริบูรณ์ เธอทำได้¹

หลวงพ่อสุ่นได้แนะนำให้หลวงพ่อบานสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นก่อน ซึ่งท่านก็ปฏิบัติตามนั้น และได้รับความช่วยเหลือจากชาวบ้านย่านวัดบางแมโคเป็นอย่างดี

พร้อมกันนั้น หลวงพ่อบานก็ได้ตั้งโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรม สอนบาลีและสอนนักธรรม คือความรู้ในด้านพระธรรมวินัยตามที่ได้ศึกษามา มีนักเรียนทั้งหมดรวม 300 คน คนที่อยู่หัวเมืองต่างก็สนใจไปเรียนกัน แม้กระทั่งคนที่เป็นชาวเหนือ เช่น พินธุโลก เชียงใหม่ ก็ยังลงไปเรียนกับหลวงพ่อบาน

¹ พระสุธรรมญาณเกราะ. เล่มเดิม. หน้า 25.

แม้ว่าหลวงพ่อบานจะต้องสร้างพระเจดีย์ใหญ่สูงราว 20 วา และต้องสอนลูกศิษย์ลูกหาด้วย
ท่านก็ปฏิบัติกรรมฐานควบคู่ไปด้วย พระสุธรรมญาณเถระได้เล่าถึงคำบอกกล่าวของหลวงพ่อบานว่า

เรื่องปฏิบัติกรรมฐานฉันไม่เคยขาด ฉันปฏิบัติครบถ้วนทุกอย่าง ตามที่ครูบาอาจารย์แนะนำ
และก็เป็นปกติ ทั้ง ๆ ที่ทำงานเห็นัดเหนื่อย ฉันก็ปฏิบัติกรรมฐาน ถึงแม้ว่าจะต้องสอน
หนังสือลูกศิษย์ลูกหา ฉันก็ปฏิบัติกรรมฐาน ฉันไม่ยอมให้เวลาของกรรมฐานว่างจากจิตใจของ
ฉันเลย¹

นอกจากการสอนลูกศิษย์ลูกหาแล้ว หลวงพ่อบานยังเป็นนักเทศน์ชื่อดัง ได้รับนิมนต์ไปเทศน์
ตามที่ต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกลอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นหมอรักษาโรคต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน โดยไม่คิดค่ารักษา พระสุธรรม
ญาณเถระได้เล่าถึงการรักษาโรคของหลวงพ่อบานไว้ดังนี้

วิชาหมอของท่าน ๆ บอกว่า ท่านได้จากกรรมฐานท่านทำน้ามนต์รักษาโรคทุกอย่าง แล้ว
ก็ยาประจำของท่านมีอยู่ 2 อย่าง คือ ยาใบมะกอกกับข่าหม้อหนึ่ง ยาใบมะกอกกับหญ้าแพรก
หม้อหนึ่ง ถ้าคนป่วยเป็นสตรีที่มีครรภ์ หรือว่าไม่ใช่สตรีที่มีครรภ์ แต่เป็นโรคปวดศีรษะ ท่าน
ให้กินยาใบมะกอกกับหญ้าแพรก ถ้าคนป่วยไม่ใช่สตรีที่มีครรภ์ หรือไม่เป็นโรคปวดศีรษะ ท่านให้
กินยาใบมะกอกกับข่า สองอย่างนี้หาย และนอกจากน้ามนต์กับยาใบมะกอกแล้วก็มีโรคเรียกกลม
คือ คนไข้หนึ่งเป็นแถว ๆ เรียงหน้ากระดาน ท่านก็เอามือหมอสับลงที่กระดานห่าง ๆ คนไข้
จะมีอาการตื่นโอดครวญร้องโวยวาย ถ้าเป็นโรค แต่ถ้าโรคนี้หายแล้ว ก็จะไม่มีความรู้สึก
อะไร นี่เป็นวิชาหมอของท่าน แล้วเวลาที่คนไข้จะมาให้ท่านรักษาท่านก็มีวิธีตรวจ คือ
ให้กินหมาก เล็กหมากให้กิน 1 คำ คนไข้แต่ละคนมีความรู้สึกต่างกัน บางคนรู้สึกว่ามีหมากมี
รสหวาน รสขม รสเปรี้ยว รสขื่น บางคนร้อนหู ร้อนหน้า อาการอย่างใดปรากฏก็บอกถึงว่า
เป็นโรคอย่างนั้น ถ้าคนที่ไม่เป็นอะไรเลยก็กินหมากอร่อย ไม่ขื่น ไม่เปรี้ยว ไม่ขม ไม่ขื่น

¹ พระสุธรรมญาณเถระ. เล่มเดิม. หน้า 25.

นี้เป็นวิธีตรวจโรคของท่าน ถ้าลองท่านตรวจโรคแบบนี้ ท่านก็บอกว่า โรคอย่างนี้ต้องไปโรงพยาบาล ท่านไม่กลัวโรคเอาไว้ คือ ไม่ใช่หมอเอาลุ่ม ถ้าโรคอย่างไหนก็ตามถ้าท่านรับไว้รักษา ลงท่านรับรองคนนั้นหายทุกคน¹

ศึกษาค้นหากรรมฐานเพิ่มเติม

หลวงพ่อบาน เป็นพระที่ฝากไว้ในการศึกษา ได้ทราบทัศนคติที่ว่า หลวงพ่อเนียมวัดน้อยอำเภอ บางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระกรรมฐานที่มีญาณแก่กล้า หลวงพ่อบานจึงตัดสินใจเดินทางไปขอเป็นศิษย์

หลวงพ่อนิยมท่านมีวัตรที่แปลก ๆ คนทั่วไปมักหาว่าท่านไม่ค่อยดี แต่หลวงพ่อบานมีความเคารพเลื่อมใสท่านมาก เมื่อหลวงพ่อบานธุดงค์ไปถึงวัดน้อยนั้น ได้เห็นพระแก่ ๆ องค์หนึ่งครองผ้าคร่ำคร่า กำลังกวาดลานวัด มีหมาและแมวล้อมรอบอยู่หลายตัว หลวงพ่อบานเข้าไปกราบถามหาหลวงพ่อนิยม แต่ท่านบอกว่าท่านแก่เหละแต่ไม่มีวิชาอะไรที่จะสอน พร้อมทั้งทำท่าเป็นโมโหขับไล่หลวงพ่อบาน แต่ท่านก็อดทนรอจนตอนค่ำจึงขึ้นไปหาหลวงพ่อนิยมใหม่ คราวนี้หลวงพ่อบานถึงกับอุทานออกมาด้วยความแปลกใจว่า พระแก่ที่เห็นครองผ้าคร่ำคร่าเมื่อตอนกลางวันนั้น บัดนี้ครองจีวรเรียบร้อย ผิวกายเผือกผ่องสลิล หลวงพ่อบานได้ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ขอรับการสั่งสอน

นิโรธ เกษรสิริ ได้เขียนถึงการที่หลวงพ่อบานเรียนวิชากับหลวงพ่อนิยมว่า ต้องนั่งทำสมาธิอยู่กับคนละห้อง เมื่อหลวงพ่อบานทำผิดตอนใด ก็จะได้ยินหลวงพ่อนิยมแนะนำสั่งสอนให้ทำถูกต้อง ต่อมาหลวงพ่อบานก้าวหน้าจากเดิมขึ้นมาก และได้วิชาอีกมากจากหลวงพ่อนิยม²

¹ พระสุธรรมญาณเกราะ. เล่มเดิม. หน้า 28.

² นิโรธ เกษรสิริ. เล่มเดิม. หน้า 56.

หลวงพ่อเนียมได้แนะนำหลวงพ่อบานว่า

ท่านปาน แก่มีมันจริง ๆ วะ เอาอะไรเอาจริงเอาจัง นี่ก็เวลาข้าตายไปแล้วนะ ถ้าหาก
สงสัยเรื่องกรรมฐานเท่าใด บทหนึ่ง ถ้าแกไม่เข้าใจและไม่มีการศึกษาแล้วล่ะก็ ไอ้ท่านโหม่ง
วัดคลองมะดัน มันลูกศิษย์ข้า มันเก่งนะ มันพอที่จะแทนข้าได้ทีเดียวถ้าแกสงสัยอะไรไปถาม
ไอ้ท่านโหม่งมันนะ¹

หลวงพ่อบานอยู่ศึกษาตำรากรรมฐานเพิ่มเติมกับหลวงพ่อเนียม รวม 3 เดือน จึงลากลับวัด
บางแมโค²

ภายหลังเมื่อหลวงพ่อเนียมมรณภาพแล้ว หลวงพ่อบานจึงได้ธุดงค์ไปพบหลวงพ่อโหม่งที่วัด
คลองมะดัน อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งต้องเดินเท้าไปถึง 3 วัน

ภาพประกอบ 3 หลวงพ่อโหม่ง วัดคลองมะดัน อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

¹ พระสุธรรมญาณเกราะ. เล่มเดิม. หน้า 54.

² เภวจะ กีนัญชนะ. ประวัติย่อพระคาถาปัจเจกโพธิ์โปรดสัตว์. 2534. หน้า 4.

หลวงพ่อบานได้ออกไปศึกษากรรมฐานกับหลวงพ่อโหม่งอยู่ประมาณ 1 เดือน เรื่องมหัศจรรย์เกี่ยวกับจริยวัตร และ ปฏิภาณของหลวงพ่อโหม่งมีมากมายแต่จะขอจดเว้นการกล่าวถึงไว้ ณ ที่นี้

พระสุธรรมญาณเถระได้เล่าถึงการที่หลวงพ่อบาน ไปสอบทานกรรมฐานกับหลวงพ่อโหม่ง ว่า

วิธีสอบทานกรรมฐานนี้เขามีอะไร เขานั่งหลับตากันไปหลับตากันมา ต่างคนต่างหลับตานอก เอ้ากองนี้มะ ก็กองนี้ บอกกองนั้น ก็กองนั้น ก็หลับตาภาวนาตามกอง เข้าสมาธิตามกอง พอครบถ้วนหมดทุกกองที่หลวงพ่อบานได้ หลวงพ่อโหม่งบอก ข้าก็ได้เท่านี้ เป็นอันว่าไม่ต้องเรียนจากกันอีก¹

ความจริงแล้ว หลวงพ่อบานได้ออกไปศึกษากับครูบาอาจารย์อีกหลายองค์แต่จะกล่าวถึงเพียงแค่นี้ การเล่าถึงเรื่องราวของครูบาอาจารย์ของท่านก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า คนดีย่อมได้พบกับครูบาอาจารย์ที่ดี ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากในเรื่องการศึกษา ไม่ว่าทางโลกหรือทางธรรม ดังที่พระสุธรรมญาณเถระได้เน้นย้ำในเรื่องนี้ว่า

พระที่มีบุญบารมี คือ คนที่มีบารมีมาเกิด ย่อมจะพบคนที่บรรลุมรรคผล ถ้าจะได้ครูบาอาจารย์ ก็จะต้องได้ครูบาอาจารย์ที่ดี ถ้าปรารถนาญาณสมาบัติ ก็ต้องได้ญาณสมาบัติจริง ๆ ถ้าอยากได้มรรคผลก็ได้ครูบาอาจารย์ที่ได้มรรคผลจริง ๆ เพราะบารมีเต็มส่งเสริม... ซึ่งมันมีคติตรงกัน ข้ามกับคนที่ไม่มีบารมียังไม่สมควร ไม่ควรแก่การบรรลุมรรคผลใด ๆ หรือแม้แต่ญาณโลกีย์ ถ้าจะพบครูบาอาจารย์ที่สอนสมาธิหรือวิปัสสนาญาณก็ไปพบประเภทลูกเอาเผากิน คือรู้บ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ น้อย ใจตัวเองก็ยังไม่ได้อะไร แต่ก็อยากเป็นครูบาอาจารย์เขา ตั้งตัวเป็นครูบาอาจารย์ สอนไปตามความเห็น ตามความเข้าใจของ ตนเอง มันก็อาจผิด ๆ พลาด ๆ ไป²

¹ พระสุธรรมญาณเถระ. เล่มเดิม. หน้า 55.

² แหล่งเดียวกัน. หน้า 65.

การได้รับสมณศักดิ์

เมื่อหลวงปู่คล้ายเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดบางนมโคมรณภาพลง ชาวบ้านและพระภิกษุสงฆ์ได้พร้อมใจกันอาราธนาหลวงพ่อบานขึ้นครองวัดบางนมโค แต่หลวงพ่อบานไม่รับ ได้แนะนำให้ไปเชิญท่านสมภารเย็น ซึ่งเป็นพระลูกวัด ขึ้นมารับตำแหน่งเจ้าอาวาสองค์ที่ 2 แทน ส่วนท่านขอเป็นพระลูกวัดต่อไปอย่างเดิม

แต่เนื่องจากหลวงพ่อบานได้สร้างความเจริญให้กับท้องถิ่นบางนมโค และ สถานที่อื่นมากมาย ทางฝ่ายบ้านเมืองได้ถวายสมณศักดิ์ให้แก่ท่านเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2474 เป็น "พระครูวิหารกิจจานุการ" โดยมีพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัติ, พระวรวงศ์เธอกรมพระนครสวรรค์ศักดิ์พินิจ, หม่อมเจ้าไพฑูริศ, หม่อมเจ้าภาณุภาค, ท้าววรจันทร์ บรรดาสานุศิษย์ และข้าราชการได้นำพัดยศพระราชทานมามอบให้ท่านถึงที่วัด ตามพระบรมราชโองการ¹

พิธีจัดขึ้นในพระอุโบสถ ท่ามกลางคณะสงฆ์และชาวบ้าน ต่างก็เชื่อบูชาการถวญมนต์ แต่หลวงพ่อบานก็วางเฉยด้วยอุเบกขา ผู้ที่ยินดีและดีใจกลับเป็นบรรดาสานุศิษย์ของท่าน

หลังจากได้รับพระราชทานสมณศักดิ์แล้ว หลวงพ่อบานก็เป็นหลวงพ่อบานองค์เดิม ปฏิบัติกิจวัตรอย่างที่เคยทำมาไม่เปลี่ยนแปลง

พระนักเทศน์ปากเอก

หลวงพ่อบาน นอกจากจะเก่งกล่าวด้านคาถาอาคม อิทธิฤทธิ์ และการรักษาโรคแล้ว ในด้านการเทศนาสั่งสอนอบรมพุทธบริษัทแล้วท่านก็ไม่ยิ่งหย่อน เรียกได้ว่า ความรู้ทางด้านปฏิบัติธรรมของท่านสูงส่งพอดูทีเดียว

นับตั้งแต่ท่านกลับจากการศึกษาที่กรุงเทพฯ มาวัดบางนมโคใหม่ ท่านก็เริ่มเทศนาสั่งสอนพุทธบริษัทให้ละบาปทำบุญกุศล ท่านแสดงธรรมคราวใด ผู้ฟังจะเกิดศรัทธาเลื่อมใสและนิยมชมชอบท่านมาก ท่านเทศน์ได้ไพเราะสมเหตุสมผล พร้อมด้วยตัวอย่างที่ท่านยกมาเทียบเคียงให้เห็น เปรียบเทียบให้ฟังว่า มีผลดีผลเสียอย่างไร

¹ นิโรธ เกษรสิริ. เล่มเดิม. หน้า 58.

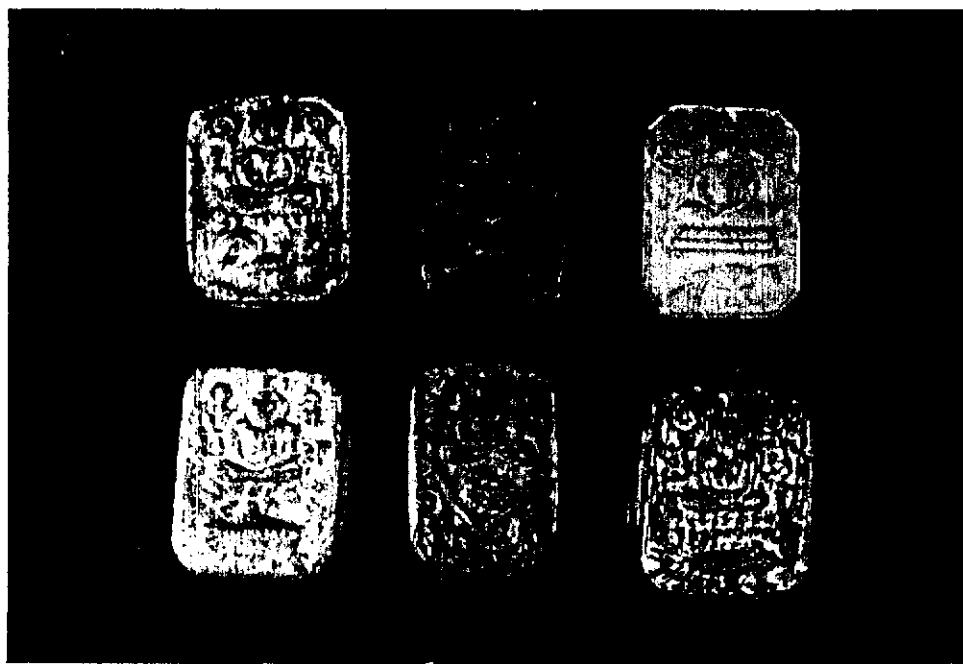

ภาพประกอบ 4 หลวงพ่อบ้าน ได้รับพระราชทานพัดยศ

ในสมัยนั้นหาพระที่เทศน์ได้ไพเราะอย่างท่านในย่านนั้นหาได้ยาก แม้ในระยะหลังที่ท่านไม่ค่อยได้เทศน์แต่คำสอนของท่านก็ยังแหลมคมอยู่ และสะกิดใจผู้ที่ได้รับการสั่งสอนให้ปฏิบัติตามคำสอนของท่านอย่างเต็มใจ และที่คิดร้ายก็กลับดี

พระเครื่องหลวงพ่อบ้าน

สิ่งที่ทำให้หลวงพ่อบ้านมีชื่อเสียงมากอีกอย่างหนึ่ง คือ พระเครื่องของท่านที่เรียกกันว่า "พระหกษัตริย์" ซึ่งมีทั้งหมด 6 พิมพ์ด้วยกัน

ภาพประกอบ 5 พระเครื่องหลวงพ่อบาน มี 6 พิมพ์ คือ ไก่ ครุฑ นก ปลา ทูมาน และ เม่น

พระพิมพ์ข้างบนทุกพิมพ์เป็นองค์พระพุทธรูปปางสมาธิ ประทับทรงบนลัทธิต่างชนิดกัน ได้แก่ ทูมาน ไก่ ปลา เม่น นกกระเจา และครุฑ พระแต่ละพิมพ์หรือแต่ละแบบ ซึ่งถือกันว่ามีอำนาจต่างกัน พระสูตรธรรมบาลีเกราะได้เล่าถึงอำนาจพระเครื่องของหลวงพ่อบาน ดังนี้

พระของท่านมี 6 แบบ แต่ละแบบมีอำนาจต่างกัน รวมความว่า พระของท่านเป็นพระหมอ แต่ว่าจะป้องกันอันตรายทั้งหมด สำหรับพระขี้ทูมานนี้ท่านถือว่าเป็นพระที่สำหรับทำน้ำมนต์รักษาโรคทุกอย่าง คนที่รับไปแล้วจะอาราธนาทำน้ำมนต์รักษาโรคอะไรก็ได้ สำหรับพระขี้ครุฑ ก็มีอำนาจในการคลอเคลีย ทำให้คนคลอเคลียง่าย เป็นน้ำมนต์ครุฑรักษาด้วย พระขี้นกกระเจา ก็เป็นพระที่มีอำนาจในการทำนา คนที่จะทำนา ถ้าทำน้ำมนต์ด้วยพระนกกระเจา แล้วเอาไปพรม อย่างนี้ผลในนาจะได้ดี พระขี้ปลา ก็เป็นพระสำหรับค้าขาย พระขี้ไก่ ก็เป็นพระสำหรับเมตตากปราณี สำหรับพระขี้เม่น เป็นพระเดินป่า ป้องกันอันตรายในป่า

อาณาจักรพระเครื่องดังกล่าวข้างต้นนี้ อธิบายตามรูปสัตว์ ตามตำราของท่านอธิบายไว้ซึ่งแต่ละแบบกำหนดคนละอย่าง เมื่อได้ฟังทั้ง 6 อย่างแล้ว ก็เอามาเคล้ารวมกัน เอามาบรรจุลงในพระองค์เดียวกัน ซึ่งพระองค์เดียวกันก็ได้หมดทุกอย่าง นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังใช้ป้องกันคุณผีป้องกันคุณคน ป้องกันการกระทำต่างๆ และป้องกันอันตรายต่าง ๆ ด้วย¹

ในหนังสืออนุสรณ์ 100 ปี หลวงพ่อปานได้อธิบายถึงอาณาจักรของพระเครื่องทั้ง 6 แบบดังนี้

แก้อสรพิษต่าง ๆ งู ตะขาบ แมลงป่อง ปลาจุก ต่อแตน ฯลฯ ให้อาราธนาพระใสในขันทำน้ำมนต์ น้ำดอกไม้อูป เทียน บูชา แล้วอาราธนา ขอบารมีของพระพุทธรูปสัตว์พาหนะที่บูชา จงช่วยถอนพิษตามชื่อของอสรพิษที่กัด ขอบารมีให้หายโดยเร็ว ว่า 3 ทน แล้วเอาน้ำมนต์นั้นกินบ้าง แล้วพ่นตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า 3 ทน แล้วเอาพระวางที่ปากแผลเอาศีรษะพระตั้งขึ้น แก้อโรคใช้ต่าง ๆ เอาพระทำน้ำมนต์บูชาเหมือนในเบื้องต้น อธิษฐานขออาราธนาบารมีของพระพุทธรูปสัตว์พาหนะที่บูชา จงช่วยแก้อโรคที่เป็น ว่า 3 ทน แล้วเอาน้ำมนต์กิน และพ่นตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า 2 ทน

แก้ปวดต่าง ๆ มีหัวดาว หัวเดือน ตะมอย ละลอกแก้ว ละลอกกาฬ และผิต่าง ๆ ทำน้ำมนต์ อธิษฐานให้ละลาย และแก้ปวดต่าง ๆ ว่า 3 ทน กินบ้าง อาบบ้าง พ่นที่ศีรษะ 3 ทน แล้วเอาพระวางไว้ที่หัวละลอก เป็นต้น

รักษาตา ตาลม ตาแดง ตาต้อต่าง ๆ ทำน้ำมนต์ อธิษฐานอาราธนาการรักษา ว่า 3 ทน แล้วเอาน้ำมนต์กินและพ่นที่ตา 3 ทน แล้วหลับตาเอาพระวางที่ตา เป่า 1 ทน

รักษาแขน ขาหัก ขัดเมื่อย และปวดเส้นต่าง ๆ อาราธนา เอาพระวางบนแขนหักให้ประสานกระดูก หรือปวดเส้นที่เหมือนกัน ถ้ากระดูกหักละเอียดมากก็ให้เข้าเฝือก

รักษาครรภ์ อธิษฐานทำน้ำมนต์รักษาครรภ์ เป็นยาครรภ์รักษา ขอบารมีของพระกับรูปสัตว์ที่บูชา จงคลอดปลอดภัยให้บุตรออกได้โดยง่าย อย่าเป็นอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย ว่า 3 ทน แล้วเอาน้ำมนต์กินบ้าง อาบบ้าง ตามสมควร

¹ พระสุธรรมญาณเกรซ. เล่มเดิม. หน้า 38-39.

การทำนา อธิษฐานทำนํ้ามนต์ ขอบารมีของพระกับรูปสัตว์ที่บูชา จงบันดาลข้าว
ปีนึ่งออกยาวออกแรงและขอนํ้ามนต์ป้องกันเพลี้ย มอดและสัตว์ต่าง ๆ ว่า 3 ทน แล้วเอ
นํ้ามนต์ไปพรมนา 3 รอบ ทำสวน ทำไร่ ใช้ได้เหมือน ทำอย่างนี้เห็นสรรพคุณมาก

เดินทางไกล อธิษฐาน ขอบารมีของพระและรูปสัตว์ที่บูชา จงบันดาล ไปคราวนี้จะไปดี
มาดี มีลาภและความสุข จงบันดาลให้เห็นในฝ่ามือ ถ้าจะไม่มีอันตรายต่าง ๆ ขอให้ร้อนใน
ฝ่ามือ

ผู้ที่ใช้พระ ห้ามไม่ให้กินเหล้าและลักขโมย ขอให้ประกอบด้วยเมตตาให้มาก ๆ ยังมี
สรรพคุณอีกหลายสิบอย่าง ขอล่าวไว้ย่อ ๆ เท่านั้น พระทั้ง 6 อย่างที่ฉันแจก ถ้าผู้หนึ่งผู้ใด
รับไปจากฉัน เอาไปทำโดยบริสุทธิ์และประกอบด้วยเมตตาต่อสัตว์มนุษย์ทั่วไป ขอบารมีของ
พระและบารมีที่ข้าพเจ้าได้สร้างเพื่อโพธิญาณ ขอให้บันดาลให้ท่านทั้งหลายจะทำอะไรให้ได้
สำเร็จตามความปรารถนาอย่างที่ท่านเจ้าอธิฐานไว้เทอญ อายุ วรรณ สุขัง พะลัง¹

หลวงพ่อบาน ได้เรียนรู้เรื่องการทำพระเครื่อง จากอาจารย์ธรรมาสชื่อ อาจารย์แจ้ง
คนสารครโลก จังหวัดสุโขทัย ซึ่งนำความรู้นี้มาจากตำรา"พระร่วง" ซึ่งบอกตำราต่าง ๆ หลายอย่าง
รวมทั้งการกระทำสมมหาพิชัยสงคราม และยันเกราะเพชรด้วย

ในการทำผงพระเครื่องหลวงพ่อบานนั้น พระสุธรรมญาณเกราะได้อธิบาย ดังนี้

พระนี้ทำลำบากมาก ท่านบอกว่าคนที่จะทำพระนี้ได้ ต้องได้สมาธิ 8 แล้วต้องมีความพาก
เพียร... ฯลฯ... ท่านบอกว่า ถ้าจะทำพระพุทธรูป ท่านทำให้ดูต้องเอาผ้าขาวมาเสกให้เป็น
พุทธรูป เป็นลึงเผือก แล้วลึงเผือกตัวนั้นจะแถมขึ้นจะมีคาถาที่มือ ก็จดคาถาที่มีมาทำผง ทำ
พระไก่ ก็เสกผ้าขาวให้เป็นไก่ ไก่จะกางปีกแล้วจะมีคาถาที่ปีก จดคาถาที่ปีกนั้นมาทำผง ทำ
พระปลา พระเม่น พระครุฑ พระนกกกระฉาบ ก็เหมือนกัน แล้วก็บรรจุในรูปพระ เรียกว่าพระ
องค์เดียวใช้ได้ 6 อย่าง ตามความประสงค์²

¹ พระครูวิহারกิจจานุชิต. เล่มเดิม. 2527. หน้า 229 - 238.

² พระสุธรรมญาณเกราะ. เล่มเดิม. หน้า 41.

พระสุธรรมญาณเกราะ ได้เล่าถึงความพากเพียร ในการสร้างพระตามคำบอกเล่าของ หลวงพ่อปานต่อไปอีกว่า

ที่นี้เวลาจะทำจริง ๆ ท่านบอกว่าต้องได้สมาบัติ 8 เพราะว่าต้องเข้าญาณเข้าสมาบัติต้องไม่ กินข้าว กินแต่น้ำอยู่ 15 วัน... ต้องไปทำผงอยู่ในโบสถ์คนเดียว 15 วัน ติดต่อกับใคร ไม่ได้เลย พอทำผงเสร็จเรียบร้อยครบ 15 วัน แล้วจึงออกมาได้...นี่คุณ พระของท่านทำ อย่างนี้ ไม่ใช่ปั้นเป็นรูปแล้วมานั่งเสก เสก ๆ ประเดี๋ยวเดียวให้กัน ไม่ใช่เหมือนเราทำกัน เป็นของยาก¹

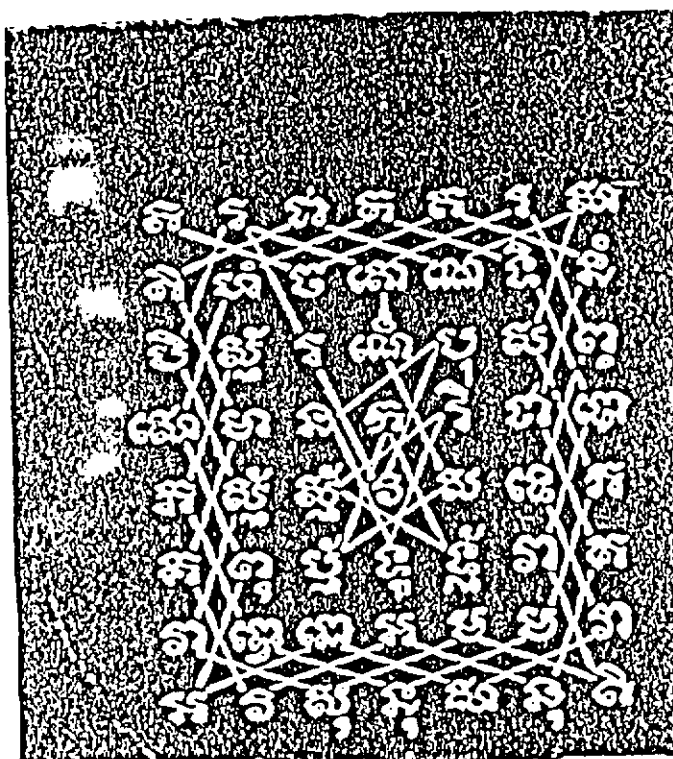
นอกจากกรรมวิธีดังกล่าวแล้ว ยังต้องใช้เวลาปลุกเสกอีก 3 เดือนตลอดช่วงเข้าพรรษา กล่าวกันว่าหลวงพ่อบานสร้างพระเครื่องของท่านในคราวเดียวกัน 880 ปีบ แล้วบรรจุไว้ในเจดีย์ 440 ปีบ แจกเป็นสาธารณะ 440 ปีบ ท่านแจกให้คนละ 1 องค์ โดยไม่คิดเงินทองแต่อย่างใด ซึ่งมี คนหลังไหลมาขอรับจากทั่วสารทิศ ทางวัดต้องทำอาหารเลี้ยงผู้มาขอรับพระเครื่องของท่าน ตลอดจน เป็นธรรมเนียมของวัดสืบมาว่าใคร ไปถึงวัดต้องได้รับการเลี้ยงอาหาร ซึ่งนับเป็นเรื่องที่ทำได้ยากและ มีค่าใช้จ่ายสูงมาก

¹ แหล่งเดิม. หน้า 41 - 42.

ยันต์เกราะเพชร

ปฏิบัติที่ทำให้หลวงพ่อบำเพ็ญชื่อเสียงพุ่งขจรไปในที่ต่าง ๆ นอกจากความเป็นหมอรักษาโรค นอกจากเป็นครูสมถและวิปัสสนา นอกจากเป็นพระนักเทศน์ นอกจากการก่อสร้างและการพัฒนาแล้วยังมีอีก 2 อย่างคือ การเป่ายันต์เกราะเพชรและการทำน้ำมันสังคโลก ทั้งสองอย่างนี้มาจากตำราพระร่วง แผลงเดียวกันกับความรู้ในการสร้างพระเครื่อง

สำหรับยันต์เกราะเพชรนั้น ได้จากบทสวดสรรเสริญพระพุทธรูป คือ อิติปิโส ภะคะวา ฯ นำมาเขียนในแนวตั้งอย่างอักษรจีน และเขียนในแนวขวางตามอักษรไทย แล้วชักเป็นตาข่ายจัดกันขึ้นเป็นสูตร

ภาพประกอบ 6 ยันต์เกราะเพชร

เวลาจะเป่ายันต์เกราะเพชร ท่านก็เขียนยันต์ใส่กระดานดำ แล้วให้คนที่รับยันต์เกราะเพชร จดรูปเทียนบูชา รับศีล แล้วภาวนา โดยหายใจเข้านึกว่า พุทฺธ และหายใจออกนึกว่า โธ ถ้ามีลูกอยู่ในท้อง ก็ให้จดรูปแทนลูกในท้องหนึ่งดอก เวลาคลอดบุตรออกมา ยันต์จะเต็มทั้งตัวเด็ก แล้วภายใน 7 วัน ยันต์ก็จะหายเข้าไปในตัว สำหรับผู้ใหญ่จะมองไม่เห็นยันต์ ถ้าใครรักษาไว้ด้วยดี เวลาตาย เมื่อไปเผาศพจะเห็นรูปยันต์ติดอยู่ที่กระโหลกศีรษะ ยันต์เกราะเพชรนี้ถือว่ามีความสามารถในการป้องกันภัยอันตรายและอุบัติเหตุต่าง ๆ

ยันต์เกราะเพชรนี้ หลวงพ่อปานท่านได้มาจากยอดธงมหาพิชัยสงครามที่เขียนไว้ในตำราพระร่วงเป็นธงออกศึก ซึ่งมียันต์ต่าง ๆ อยู่มาก แต่ท่านเขียนเอาเฉพาะยอดธง แล้วเรียกว่ายันต์เกราะเพชร

การเป่ายันต์เกราะเพชรของหลวงพ่อปาน แต่ละครั้งจะมีคนนั่งเต็มศาลาแล้วให้ท่านจดรูปบูชา แล้วภาวนาพุทฺธ ท่านก็ภาวนาอยู่หลังกระดาน บางคนมีอาการหนักที่ศีรษะ บางคนมีอาการเหมือนตัวไรไต่ที่ศีรษะ บ้างก็ร้อนหู ร้อนหน้าอย่างนี้ถือว่ายันต์เกราะเพชรเข้าถึงตัว อาการอย่างนี้จะเป็นอย่าง 2 - 3 วัน จึงจะหาย เพราะยันต์เกราะเพชรจะค่อย ๆ ซึมไปจนทั่วร่างกาย

การเป่ายันต์เกราะเพชรของหลวงพ่อปาน จะเป่าเฉพาะวันเสาร์ห้า คือตรงกับวันเสาร์ขึ้นห้าค่ำ เดือนใดก็ได้ ในวันเช่นนี้ถือเป็นวันไหว้ครูของท่าน ซึ่งจะมีลูกศิษย์ลูกหาและผู้เคารพศรัทธาในตัวท่านหลั่งไหลมาจากทั่วทุกสารทิศ หลวงพ่อปานไม่เคยคิดค่าครู หรือค่าบริการใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังจัดอาหารเลี้ยงดูโดยทั่วถึง

การเป่ายันต์เกราะเพชรในปัจจุบัน ที่มีชื่อเสียงที่สุดที่วัดจันทาราม (วัดท่าซุง) จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งทำพิธีโดย พระสุธรรมญาณเกราะ หรือหลวงพ่อดำมีสิ่งสำคัญเอกคนหนึ่งชื่อหลวงพ่อปาน

น้ำมันสังคโลก

น้ำมันสังคโลกหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า น้ำมันหลวงพ่อปาน นี้ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ในการรักษาโรคภัยต่าง ๆ การจะนำไปใช้ต้องบูชาพระรัตนตรัย แล้วนึกถึงครูบาอาจารย์ พระพุทธเจ้าเป็นประธาน แล้วปลุกด้วยคาถาว่า "อิทธิฤทธิ์ พุทธนิมิตตัง ขอเดชะเดชัง ขอเดชะเดชะ จงเป็นเมฆที่แผ่มะอະอุนี้เกิด"¹

¹ พระสุธรรมญาณเกราะ. เล่มเดิม. หน้า 92.

ว่าคาถานี้สามครั้ง แล้วเอาน้ำมันนี้ทา ไม่ว่าจะเป็นโรคอะไรก็ตาม ต้องลองทาดูก่อน ถ้าทาแล้วร้อน น้ำมันนี้รักษาโรคไม่หาย แต่ถ้าทาแล้วเย็นให้ทาต่อไปจะเป็นอะไรก็หาย

พระสุธรรมญาณเถระ ได้เล่าให้ฟังว่าน่าเสียดายที่น้ำมันสังคโลกหรือน้ำมันสังฆพอลานสูญหายไป แต่โรคที่ทานยังได้พบากน้ำมันเหลืออยู่ 1 ขวด จึงนำมาใช้เป็นเชือกทำน้ำมันสังคโลกต่อไป ซึ่งมีอยู่ที่วัดจันทาราม (ท่าซุง) จังหวัดอุทัยธานี ไม่มีการซื้อขาย แต่ถ้าใครต้องการเอาน้ำมันมะพร้าวไปเติม 1 ขวด แล้วตักน้ำมันนี้มา 1 ขวด เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำมันที่ศักดิ์สิทธิ์ต้องเหือดแห้งหมดไป เพราะไม่สามารถจะหาได้อีกแล้ว

พระคาถาปัจเจกโพธิ์โปรดสัตว์

เป็นความจริงที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า พระหลวงพ่อบานมีคุณภาพทางด้านพุทธคุณสูงส่ง หลายด้าน มีผู้นำมาใช้แล้วเห็นผล แต่ยังมีปรากฏการณ์อีกอย่างหนึ่งเป็นที่เลื่องลือโจษขานกันทั่วไป บังเกิดเป็นความนิยม มีผู้ศรัทธาปฏิบัติเห็นผลในเรื่องความเป็นอยู่อย่างมีความสุขสบาย เงินทองมีใช้สอยไม่ขาดมือ ของกินของใช้มีผู้นำมาให้อยู่เป็นเนืองนิจ

เมื่อปี พ.ศ. 2472 หลวงพ่อบานได้ตั้งค้ำไปทางภาคใต้ถึงจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้พบท่านครูฝิ่งอายุประมาณ 99 ปี ครูฝิ่งได้มอบ พระคาถาปัจเจกโพธิ์โปรดสัตว์ พร้อมทั้งวิธีใช้ถ่ายทอดให้หลวงพ่อบาน

ครูฝิ่งกล่าวว่า "ทำเพียงเท่านี้เลี้ยงตัวรอด เงินทองมีใช้สอยไม่ขาดมือ แต่ถ้าทำเป็นกรรมฐาน แล้วถึงขั้นญาณจะร่ำรวยเป็นเศรษฐี"¹

พระคาถาปัจเจกโพธิ์โปรดสัตว์ ว่าดังนี้ "ตั้งนะโม 3 จบ พุทธะ มะอะอุ นะโมพุทธายะ วิระทะโย วิระโคนายัง วิระหิงสา วิระทาสี วิระทาสา วิระอิตถิโย พุทธัสสะ มานีมะ พุทธัสสะ สวาโหม" (ว่า 3 - 5 - 7 - 9 เทียว)

¹ พระครูวิহারกิจจานุชิต. 100 ปีหลวงพ่อบาน. 2527. หน้า 77 - 91.

ผู้ที่ปฏิบัติพระคาถานี้ให้บังเกิดผลถูกต้องตามพระคาถานี้ ต้องประพจน์อยู่ในศีลธรรม ครรไสลบาตรอย่างน้อยตั้งแต่ 1 องค์ขึ้นไปไม่ให้ขาด รักษาศีล 5 หรือศีล 8 ลวตมณต์ภาวนาว่าพระคาถาเวลาเข้าตื่นนอน 3 - 5 - 7 - 9 จบ เมื่อจบขันข้าวใส่บาตรว่าอีก 1 จบ เมื่อใส่บาตรเสร็จให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย คือ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และ พระปัจเจกโพธิ์ ครูผู้ถ่ายทอดจนหลวงพ่อบาน วัดบางนมโค เป็นที่สุด ขอให้ลงมาโปรดข้าพเจ้าด้วย แล้วหาน้ำสะอาดมากรวดน้ำเพื่อบูชาคุณคุณลให้กับผู้มีพระคุณทั้งหลายตลอดจนถึงสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกจักรวาล

เกี่ยวกับอันสงฆ์ของพระปัจเจกโพธิ์ นั้น มีเรื่องกล่าวขานกันมากมาย ตัวอย่างที่กล่าวถึงมากเรื่องหนึ่ง ก็คือ

เมื่อหลวงพ่อบานเดินทางกลับมาจากธุดงค์มาถึงกรุงเทพฯ ๙ มาพักที่วัดสระเกศได้พบศิษย์คนแรกในการเรียนพระคาถาพระปัจเจกโพธิ์โปรดสัตว์ คือ นายประยงค์ ตั้งตรงจิต ได้เข้าไปกราบหลวงพ่อบาน ขอทราบรายละเอียดวิธีใช้และข้อปฏิบัติเรื่องพระคาถาพระปัจเจกโพธิ์โปรดสัตว์ หลวงพ่อบานกล่าวว่า "อ้ายลูกหัวปี อีก 2 ปี เอ็งจะรวยใหญ่ทำให้เป็นกรรมฐานเลยนะลูก"

นายประยงค์ ตั้งตรงจิต ที่รู้จักกันทั่วไป คือ นายห้างขายยาตราใบโพธิ์ทำเทียนต่อจากนั้นมาก็ร่ำรวยขึ้นมาจริง ๆ นายประยงค์ได้กล่าวว่า "เมื่อก่อนยากจน เดี่ยวนี้สบายแล้วครับ หลวงพ่อจะเอาเท่าไรผมถวายทั้งนั้น ขอให้บอกมาเถอะ ไม่ทักใจเลย ยิ่งบริจาคดูเหมือนเงินทองจะยิ่งไหลเข้ามามากขึ้น แปลกจริง ๆ ครับ"¹

นอกจากกรณีของนายประยงค์ ตั้งตรงจิต แล้ว ก็มีตัวอย่างที่อ้างถึงกรณีอื่น ๆ หลายสาย ซึ่งจะขอกล่าวถึงถึง ณ ที่นี้

การสวดกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน

สมถและวิปัสสนากรรมฐานดูเหมือนจะเป็นวิปัสสนาหลักของหลวงพ่อบาน ที่วัดของท่านยินดีต้อนรับเฉพาะพระที่บวชเข้ามาเพื่อหวังเจริญพระกรรมฐานเป็นหลัก ท่านพยายามอบรมพระธรรมวินัยหลังทำวัตรเช้าท่านก็เข้าอบรมพระธรรมวินัย 15 นาที หลังทำวัตรเย็นอีก 30 นาที ท่านพูดให้ฟังย่อ ๆ เข้าใจง่าย เมื่ออบรมเสร็จแล้วก็อบรมธรรมที่จำเป็นอื่น ๆ ควบคู่กับการอธิบายสมถและวิปัสสนากรรมฐาน ฉะนั้น ในสมัยที่ท่านอยู่ตอนนั้น ปรากฏว่าพระทั้งวัดของท่านเป็นพระที่เต็มไปด้วยสมาธิโลกีย์²

¹ เกรียงศักดิ์ จารุพนานน. เล่มเดิม. หน้า 49.

² พระสุธรรมญาณเถระ. เล่มเดิม. หน้า 101.

พระสุธรรมญาณเถระได้อธิบายถึงหลักการเป็นพระในพระพุทธศาสนาว่า อันดับต้นต้องศึกษาพระปริยัติธรรมเพื่อให้เข้าใจแนวปฏิบัติ ในระหว่างนั้นต้องปฏิบัติศีลให้บริสุทธิ์ ปฏิบัติสมาธิจิตให้ตั้งมั่น แล้วเจริญวิปัสสนาญาณควบคู่กันไป ซึ่งหลวงพ่อบ้านก็ได้อาศัยแนวทางนี้ในการอบรมสั่งสอนพระลูกศิษย์ลูกหาของท่าน ซึ่งท่านวางเป็นระเบียบสายตัวว่า พระในวัดของท่านทุกองค์จะต้องเจริญสมณธรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ถึงแม้จะยังไม่ได้ญาณโลภีย ก็ปฏิบัติเพื่อความเป็นผู้ได้ญาณโลภีย การปฏิบัติอย่างนั้น ต้องเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ อย่างน้อยก็สมาธิพอควร และมีวิปัสสนาญาณพอควร ตัวอย่างการสอนของท่าน รวมทั้งเรื่องราวอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ในเรื่องนี้มีมากมาย

ลักษณะเด่นในการสอนกรรมฐานของท่านคือท่านสอนแบบจับจุดแต่ละคน ท่านรู้จักใจลูกศิษย์แล้วอธิบายชี้แนะได้ชัดเจนแต่ละราย ๆ ไป ถ้าใครคิดขัดตรงไหนสามารถได้ตามท่านได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะคิดค้นค่อนคินหรือคิดอุบายประการใด ท่านจะวางภาระอย่างอื่นมาก่อน โดยให้ความสำคัญกับผู้มาปรึกษาเรื่องกรรมฐาน และให้โอกาสก่อนเรื่องอื่น

ภารกิจประจำวันของหลวงพ่อบ้าน

ตามคำบอกเล่า หลวงพ่อบ้านท่านมีลักษณะของชายชาตรี มีผิวพรรณขาวละเอียด ลักษณะสมส่วน เสียงดังกังวานไพเราะมีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสชวนให้เกิดศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง ท่านมีเมตตาสูง ไม่เจ้ายศเจ้าอย่าง ต้อนรับผู้คนที่มาหาไม่เลือกว่าเป็นเศรษฐี หรือคนยากจน ว่ากันว่าบุคคลที่มีจิตใจชั่วช้ามัวเมา หากได้สนทนากับหลวงพ่อบ้านแล้วจะกลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดีอย่างไม่เ้าเชื่อ

จากหนังสืออนุสรณ์ 100 ปี หลวงพ่อบ้าน ได้กล่าวไว้ว่า "ท่านมิได้ยืนดิ้นรนไยในโลกธรรมแต่ประการใด คงปฏิบัติตนเหมือนพระแก่ ๆ องค์หนึ่งที่ไม่ต้องการยศฐาบรรดาศักดิ์ หรือชื่อเสียงดีเด่นแต่ประการใด ท่านคงหวังแต่ทำหน้าที่ให้ความสุขสบาย แก่พระสงฆ์ และชาวบ้านทั่วไป ตามกำลังความสามารถเท่านั้น"¹

¹ พระครูวิহারกิจจานุยุต. เล่มเดิม. หน้า 72.

ในด้านภารกิจประจำวันทั่ว ๆ ไปของท่าน หลังจากฉันเข้าเรียบร้อยแล้วท่านจะพักผ่อนจนถึงเวลาเพล นั่นคือเวลาที่ท่านพักผ่อนจริง ๆ จากนั้นท่านก็จะออกมารับแขกและทำน้มนวดเตรียมไว้ เพื่อรักษาคนไข้ที่ปากหน้ามาหาท่านตลอดเวลา ท่านจะไม่แสดงที่ท่าว่าเหน็ดเหนื่อย หรือทำให้ผู้ที่มาหาเสื่อมศรัทธาเลย วันหนึ่งมีคนมาหาเพื่อขอความช่วยเหลือจากท่านเป็นร้อย ๆ ราย ท่านต้องต้อนรับจนถึง 4 หรือ 5 ทุ่มทุกคืน จึงจะเสร็จงาน และเป็นอยู่อย่างนี้จนกระทั่งมรณภาพ

เสร็จจากรับแขกแล้วท่านก็จะทำวัตรทั้ง ๆ ที่ท่านมีภูมิจำนั แต่ท่านก็ไม่ค่อยได้อยู่ ท่านกลับไปจำวัดที่กุฏิกรรมฐานของท่าน ซึ่งทำเป็นที่เก็บศพอยู่ชั้นล่างเพื่อทำอุสภกรรมฐาน อันเป็นทางหน่วยจากกิเลส หน่วยจากลาภยศสรรเสริญ เพื่อมุ่งไปสู่พระนิพพานอันเป็นที่สุด

เมื่อท่านไปอยู่กุฏิกรรมฐานนั้น มักไม่มีใครไปรบกวน เพราะท่านสิ้นและความมั่งคั่งกันไม่ได้ วันใดที่ท่านไม่ได้มารับแขกที่มาเป็นประจำแล้วใครมีธุระจะมาหาท่านนั้นมักจะไปตามที่กุฏิกรรมฐานหรือศาลาเก็บศพนี้

หลวงพ่อบานเป็นพระที่ไม่ยึดติดในวัตถุและไม่ละสมสิ่งของลาภสักการะต่าง ๆ มีผู้นำสิ่งของมาถวายท่านมากมาย ถ้าเป็นอาหารการกินท่านจะส่งเข้าโรงทาน เพื่อหุงหาแจกให้กับคนไข้มารับการรักษา ตลอดจนต้อนรับเลี้ยงดูผู้ที่มาวัดบางแมโค

สำหรับข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น จีวร สบง มุ้ง แก้ว นานิภา และเครื่องใช้ต่าง ๆ พอครบปีท่านจะสำรวจจำนวน แล้วนำมาแจกจ่ายให้พระในวัดจนหมดสิ้น ซึ่งท่านจะทำในวันแรม 4 ค่ำ เดือน 8 เป็นประจำทุกปี

มรณภาพของหลวงพ่อบาน

เมื่อหลวงพ่อบานอายุได้ 61 ปี ท่านก็เริ่มป่วย คราวนี้ไม่เล็กน้อยเหมือนที่เคยเป็นมาศิษย์ที่อยู่กรุงเทพฯ ได้นำไปรักษาที่บ้าน คุณหลวงประธาน ต้องวินิจฉัย รักษาประมาณ 1 เดือน ท่านก็กลับวัดบางแมโคด้วยอาการกระษปรีกระเปร่า ลูกศิษย์ลูกหามาแสดงความยินดี แต่ท่านก็กล่าวกับลูกศิษย์ที่มาเยี่ยมท่านว่า "ขอแจ้งให้บรรดาท่านทั้งหลายทราบว่า อีกสามปีต่อจากนี้ไปอาตมาจะมรณภาพในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 8 เวลา 6 โมงเย็น อาตมาจะสังเคราะห์ทุกอย่าง ในด้านคาถาอาคม การรักษาโรคต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่บุคคล ทั่วไปเป็นช่วงเวลาสุดท้ายที่เหลืออยู่"¹

¹ นิโรธ เกษรศิริ, เล่มเดิม, หน้า 89.

ข้าวนี้แพร่สะพัดออกไป ผู้คนต่างหลั่งไหลมาจากทั่วสารทิศเพื่อมาสักการะท่านเป็นครั้งสุดท้ายตามโอกาสที่เหลืออยู่ เวลาที่ท่านคาดหมายไว้กระชั้นชิดเข้ามาทุกทีจนครบ 3 ปี ตามที่ท่านคาดไว้พอดี พออย่างเข้าเดือน 8 หลวงพ่อปานได้ไปอยู่ที่บ้านแพน (อำเภอเสนา) แล้วสิ้นทหกรรมที่สะพานลาดชัน เมื่อกลับถึงวัดท่านก็บอกบรรดาลูกศิษย์ว่า การป่วยของท่านคราวนี้ตายแน่ นำความเศร้าใจแก่บรรดาลูกศิษย์เมื่อข้าวนี้แพร่ออกไป

บรรดาลูกศิษย์ในกรุงเทพฯ ได้มีมติท่านไปรับการรักษา ท่านบอกว่ารักษาที่ตายไม่รักษาที่ตาย แต่เพื่อไม่ให้เสียศรัทธาท่านจึงยอมไป แต่เมื่อถึงเวลาที่ท่านกำหนดไว้ก็ขอลกลับวัด โดยเดินทางมาทางเรือตามลำน้ำเจ้าพระยา ซึ่งมาถึงวัดก่อนท่านมรณภาพเพียง 2 วัน แม้มรณภาพแล้วศิษยานุศิษย์ก็มาใกล้แต่ท่านกลับว่าเริงพุดคุยได้ตามปกติ นอกจากลูกไม้ไหว เมื่อใครมาขอให้ท่านส่งเคราะห์ ท่านก็ทำตามปกติ

ในวันพฤหัสบดีมาวันไม่ให้น้ำถึง คือ วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8 ปีชวด พ.ศ. 2481 ตามที่ท่านกำหนดก็มาถึง ตอนเช้าท่านให้จัดเครื่องบวงสรวงชุดใหญ่ แล้วสั่งว่าใครมีธุระอะไรจะถาม หรือจะให้ท่านส่งเคราะห์เรื่องอะไรก็ให้รีบบอก หลังเที่ยงไปแล้วไม่ให้ใครมาทูลถามท่าน

บ่ายวันนั้นทุกคนต่างอยู่ในอาการสลดทันทูใจ หลวงพ่อได้กล่าวคำเป็น ปัจฉิมวาที ว่า "ขอให้พระและชาวบ้านทุกคน จงตั้งใจทำแต่ความดีเอาไว้ คนไหนที่ทำความดีมากน้าไม่ได้ ก็ขอให้ทำความดี 2 ข้อ คือ 1.อย่าดื่มสุรา 2.อย่าลักขโมย ประพฤติตนเป็นโจร"¹

เมื่อกล่าวสิ้นสุดแล้ว ท่านก็ได้กล่าวอะไรออกมาอีก จากเที่ยงเป็นบ่าย แล้วก็เย็นผู้คนยังไม่กลับ แม้จะใกล้ 6 โมงเย็น อันเป็นเวลาอาหารเย็น ทุกคนเลื่อมความหิวสิ้น พระสุธรรมญาณเถระได้เขียนบรรยายเหตุการณ์ในตอนนั้นว่า

เวลานั้นมีพระสงฆ์มานั่งรวมกันอยู่ประมาณ 200 รูป ท่านขอให้จุฑาธุชพอมให้ ท่านได้กลิ่น และให้พระสงฆ์ทั้งหมดสวดอิติปิโสให้ฟัง แล้วท่านพยักหน้ารับ อีกไม่กี่นาทีก็จะถึง 6 โมง ท่านลืมตาขึ้นแล้วสั่งว่า ลิงคำเอ๋ย บอกกับชาวบ้านว่าพ่อขอลาละ ขอให้ทุกคนมีความสุข ทุกคนตายไปแล้ว จงไปสวรรค์ จงไปพรหมโลก จงไปนิพพาน แล้วท่านก็หลับตาลง แล้วลืมตาขึ้นอีก

¹ นิโรธ เกษรศิริ. เล่มเดิม. หน้า 91.

ครั้งหนึ่ง แล้วหลับลงคราวนี้เป็นครั้งสุดท้ายของท่านเมื่อนาฬิกาตี 6 โมงเย็นตรง หลวงพ่อ
 ปานท่านก็มรณภาพด้วยอาการสงบ ท่ามกลางความโศกเศร้าของสานุศิษย์ทั้งหลาย

หลวงพ่อกัมมธรรมาภ เมื่อนานแรม 14 ค่ำ เดือน 8 ปีชาล ตรงกับวันที่ 26 กรกฎาคม
 พ.ศ. 2481 สิริรวมอายุ 64 ปี

บทที่ 3

ประวัติและสภาพปัจจุบันของวัดบางแมโค

ชุมชนบางแมโค

บ้านบางแมโค เป็นชุมชนเก่าแก่ มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา คาดคะเนอายุของหมู่บ้านนี้มาไม่ต่ำกว่า 200 ปี ภูมิประเทศรอบหมู่บ้านเป็นทุ่งนา ซึ่งเป็นที่ราบกว้าง มีลำน้ำที่เรียกว่าแควน้ำน้อย แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน ทุ่งบริเวณนี้เป็นที่ ๆ ชาวบ้านใกล้เคียงใช้เป็นที่เลี้ยงวัว ซึ่งมีอยู่มากมาย จึงสันนิษฐานว่าเป็นที่มาของชื่อ "บางแมโค" และเรียกชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านบางแมโค" ติดปากมาจนปัจจุบัน¹

เมื่อครั้งกองทัพพม่ายกทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 นั้น พม่าได้มาตั้งค่ายอยู่ที่หมู่บ้านสีกก ซึ่งห่างจากวัดบางแมโคไปทางทิศตะวันออก 2 กิโลเมตรเศษ ได้ทำการกวาดต้อนผู้คนชาวไทยในแถบนี้ไปเป็นเชลย รวมทั้งกวาดต้อนวัวควายที่เลี้ยงในทุ่งบางแมโคไปใช้งาน และเป็นอาหารสำหรับกองทัพ

ชุมชนบางแมโคในปัจจุบัน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเสนา เป็นแนวเขตติดต่อกับอำเภอบางบาล และอำเภอบางไทร มีเนื้อที่ทั้งหมด 8,322 ไร่ ใช้เป็นพื้นที่ทำเกษตรกรรม 8,032 ไร่ ที่เหลือใช้เป็นที่อยู่อาศัย 290 ไร่ ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน จำนวน 1,068 ครัวเรือน มีประชากร 11,960 คน เป็นชาย 6,632 คน เป็นหญิง 5,328 คน²

จากการสัมภาษณ์ นายวิทยา กิจลัมมี กำนันตำบลบางแมโค ทำให้ทราบว่า การดำรงชีพของคนส่วนใหญ่ในบางแมโค ประกอบอาชีพหลักด้วยการปลูกข้าว มีบางส่วนทำสวน และเลี้ยงสัตว์³

ประชาชนในชุมชนบางแมโคนับถือศาสนาพุทธ มีวัดจำนวน 3 วัด โดยมีวัดบางแมโคเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาความเลื่อมใสของประชาชนในการจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา และงานประเพณีในท้องถิ่น เช่น ประเพณีการบวชนาค งานสงกรานต์ การทำบุญในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา ตลอดจนจัดงานศพของประชาชนในท้องถิ่น

¹ พระครูวิหารกิจจานุยุต. 109 ปีหลวงพ่อบ้าน. 2527. หน้า 49.

² สถิติสำนักงานเกษตรอำเภอเสนา. ปี พ.ศ. 2534.

³ สัมภาษณ์ นายวิทยา กิจลัมมี. เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2534.

ความเป็นมาของวัดบางนมโค

วัดบางนมโคตั้งอยู่ริมน้ำของแควน้ำน้อย บนฝั่งขวา แควน้ำน้อยนี้แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา สถานที่ตั้งของวัดอยู่ที่ บ้านบางนมโค หมู่ที่ 2 ตำบลบางนมโค อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 7 วัดบางนมโคซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งขวาของแควน้ำน้อย แยกสาขาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันกลายเป็นด้านหลังของวัด

วัดอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสนาประมาณ 2 กิโลเมตรเศษ บนถนนสายอยุธยา-สุพรรณบุรี มีเนื้อที่ทั้งหมด 24 ไร่ วัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ใดนั้น ยังไม่พบหลักฐานยืนยันแน่นอนเป็นแต่เพียงสันนิษฐานกันว่าจะสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เพราะเป็นวัดที่เก่าแก่กว่วัดหนึ่ง ซึ่งได้มีการปรับปรุงก่อสร้างเพิ่มเติมในภายหลัง¹

¹ พระครูวิहारกิจจานุตต. เล่มเดิม. 2527. หน้า 37.

แต่เดิมประชาชนใช้การสัญจรทางน้ำเป็นส่วนใหญ่ หน้าวัดจึงหันหน้าเข้าหาลำน้ำ ในระยะหลัง ได้มีการตัดถนนสายอยุธยา - เสนา ผ่านทางหลังวัด ถนนจึงกลายเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ แทนการใช้แม่น้ำลำคลอง ดังนั้น จึงได้เปลี่ยนหน้าวัดมาอยู่ด้านถนน และ ด้านลำน้ำจึงกลายเป็นหลังวัดไปโดยปริยาย

สภาพของวัดบางนมโคในสมัยก่อนนั้น ท่านพระครูวิহারกิจจานุยุตได้กรุณาเล่าให้ฟังว่า ที่เรียกว่า "หน้าวัด" เดิมคือทางขึ้นลง มีท่าจอดเรืออยู่ริมน้ำ ซึ่งประชาชนใช้ทางน้ำสัญจรไปมา แต่ตามหลักการของหลวงพ่อบาน เหมือนท่านมองเห็นการณ์ไกล ท่านได้สร้างพระอุโบสถหันหน้าไปทางทิศตะวันออกซึ่งอยู่ทางหลังวัดเหมือนกับตั้งใจว่าในอนาคต "หน้าวัด" จะต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีถนนและทางเข้าออกดังในปัจจุบันนี้

สิ่งก่อสร้างในวัดบางนมโค

สิ่งก่อสร้างที่สำคัญของวัดบางนมโค ซึ่งมีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ และศึกษาหาความรู้ มีดังนี้

1. เจดีย์

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกด้านซ้ายของพระอุโบสถ ลักษณะของเจดีย์ สูงประมาณ 40 เมตร ทรงย่อมุมฐานล่างทำเป็นซุ้ม 7 ซุ้ม เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำวัน 7 วัน พื้นฐานล่างรอบพระเจดีย์ เป็นทางลาดกว้างประมาณ 1 เมตร เป็นกำแพงล้อมรอบเป็นขอบเขต มีบันไดขึ้นลงเจดีย์ 4 ทิศ

สันนิษฐานว่า เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนี้ คงมีมาพร้อมกับการสร้างวัด ในปี พ.ศ. 2451 หลวงพ่อบานได้ทำการปรับปรุงซ่อมแซมเจดีย์ซึ่งชำรุดทรุดโทรมให้คืนสภาพเดิม เพื่อเป็นศรีสง่าแก่วัด ภายในองค์เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อไว้เป็นที่สักการบูชา นับเป็นการสร้างเจดีย์องค์แรกในชีวิตของหลวงพ่อบาน¹

¹ พระครูวิহারกิจจานุยุต. เล่มเดิม. 2527. หน้า 31.

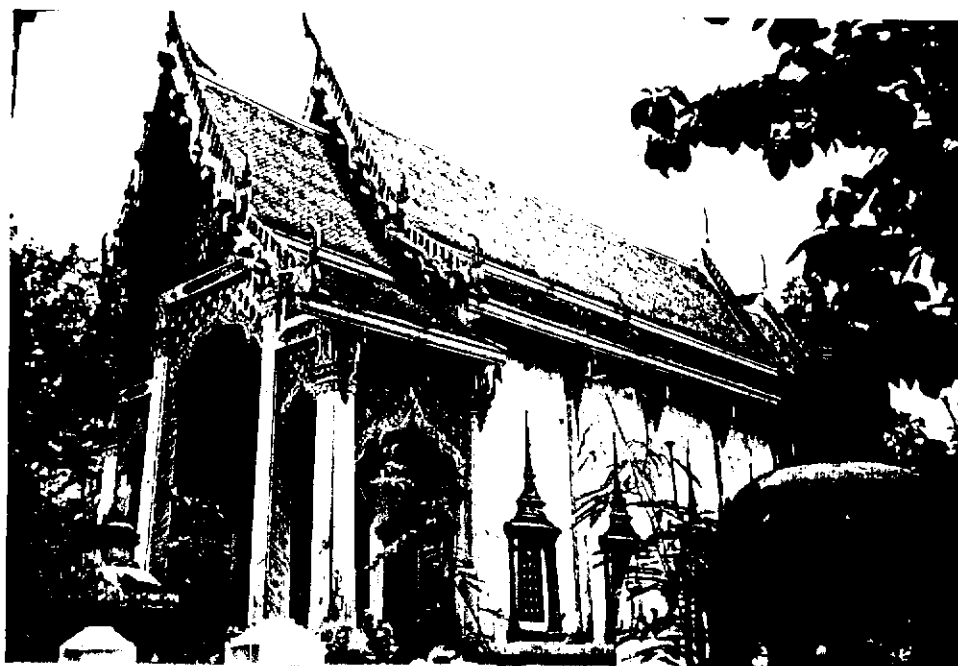
ภาพประกอบ 8 เจดีย์องค์แรกที่หลวงพ่อบาน ปรับปรุงซ่อมแซม

2. อุโบสถ

จากคำเล่าของ พระสุธรรมญาณเกราะ (หลวงพ่อกาฬสีลังคัม) กล่าวว่า วัดบางนมโคนั้นเดิมทีเป็นวัดร้าง หลวงปู่คล้ายซึ่งเป็นพระจากจังหวัดธนบุรีได้มาทำการรื้อถอนสร้างวัดบางนมโคเป็นองค์แรก โดยมีกุฏิอยู่ 2 - 3 หลัง ยังไม่มีอุโบสถ

หลวงปู่คล้ายจึงนับว่า เป็นเจ้าอาวาสวัดบางนมโคองค์แรกในยุคปัจจุบันของวัด ส่วนก่อนหน้านั้นไม่สามารถสืบหาประวัติและนามเจ้าอาวาสได้

ในสมัยที่หลวงพ่อบานมาที่นั่น ที่วัดบางนมโคยังไม่มีพระอุโบสถใช้เป็นสถานที่บวชพระยังไม่ได้ หลวงพ่อบานจึงไปบวชที่วัดบางปลาหมอ แล้วมาจำพรรษาที่วัดบางนมโค

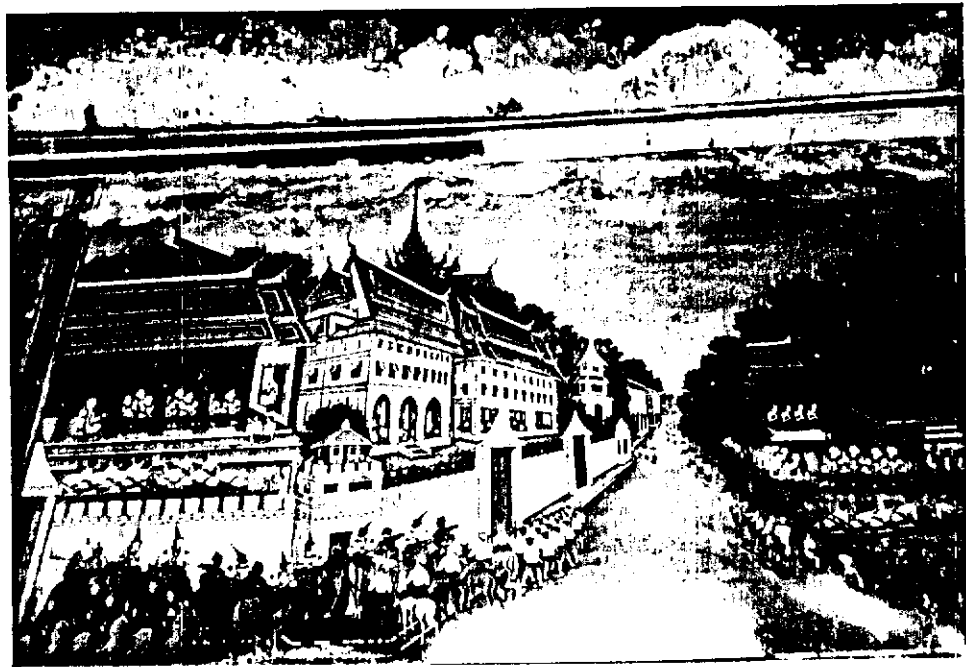

ภาพประกอบ 9 อุโบสถ 2 ชั้น ที่หลวงพ่อบานสร้างขึ้น

หลวงพ่อบานตั้งใจสร้างอุโบสถให้เป็นสมบัติขึ้นเอกในพระพุทธรักษา ซึ่งมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เป็นของตนเอง และหาจากที่อื่นได้ยาก เป็นอุโบสถทรงไทย มีขนาด กว้าง 8.75 เมตร ยาว 22.75 เมตร สร้างในปี พ.ศ. 2467 พื้นอุโบสถมี 2 ชั้น ชั้นบนอยู่เสมอดิน และชั้นล่างอยู่ใต้ดิน

อุโบสถชั้นที่อยู่เสมอดิน หรือที่เรียกว่า ชั้นมนุษยโลก เป็นชั้นสำหรับประกอบศาสนพิธี เช่นเดียวกับอุโบสถทั่วไป ศูนย์รวมแห่งการสักการบูชาได้แก่ พระประธาน มีนามว่า "พระพุทธรูปโสณโก" ที่หน้าด้านหน้าพระประธาน เป็นยกพื้นสูงประมาณ 30 ซม. ปูด้วยไม้ปาเก้ เป็นที่นั่งสำหรับพระภิกษุสงฆ์ประกอบศาสนพิธี ส่วนพื้นล่างรอบนอกเป็นที่นั่งสำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งปูด้วยไม้ปาเก้เช่นเดียวกัน

ฝาผนังอุโบสถเป็นภาพเขียนสีน้ำมัน เป็นภาพพุทธประวัติ ได้แก่ ภาพพระพุทธรูปประวัติตอนต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนล่างเป็นภาพเหตุการณ์ในมนุษยโลก และส่วนบนของผนังเป็นเหตุการณ์ในเทวโลก คือ สวรรค์ชั้นต่าง ๆ

ภาพประกอบ 10 ภาพเขียนฝาผนังภายในพระอุโบสถ

กล่าวกันว่า เดิมทีหลวงพ่อบานตั้งใจจะก่อสร้างโบสถ์ เป็น 3 ชั้น แบ่งเป็นชั้น เทวโลก มนุษยโลก และ นรก แต่เกรงจะมีปัญหาด้านการก่อสร้าง และ ไม่เป็นการสมควรที่ประชาชนจะขึ้นไป เติงดูภาพบนชั้นบนที่อยู่สูงกว่า พระประธาน ท่านจึงตัดสินใจไม่สร้างชั้นที่ 3 จึงทำให้ชั้นเทวโลกที่ ตั้งใจจะสร้างนั้นเพียงภาพเขียนบนฝาผนังเท่านั้น

ที่ฝาผนังบริเวณส่วนล่างได้ภาพพุทธประวัติ ท่านพระครูวิहारกิจจานุชุต เจ้าอาวาส องค์ ปัจจุบัน ได้ให้ช่างเขียนภาพสีน้ำมันเพิ่มเติมภายหลัง เป็นภาพเมื่อคราวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ปัจจุบัน เสด็จพระราชดำเนินมายังวัดบางนมโค พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี นาด สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี เมื่อครั้ง ดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าหญิงสิรินทรเทพรัตนสุดา

ทั้ง 4 พระองค์ได้เสด็จวัดบางนมโคเป็นการส่วนพระองค์ ในขณะที่ทรงแปรพระราชฐาน ประทับ ณ พระราชวังบางปะอิน เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2517 เพื่อแม่สการพระพุทธโสธรโท พระ ประธานในอุโบสถ และแม่สการหลวงพ่อบาน ในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบริจาคทรัพย์ ส่วนพระองค์ เพื่อบำรุงวัดบางนมโคเป็นเงิน 10,000 บาท

ภาพประกอบ 11 ภาพเขียนฝาผนังภายในพระอุโบสถ

หลวงพ่อบานนอกจากเป็นพระอภิญญา มีเมตตาธรรม สงเคราะห์ผู้ได้รับความเดือดร้อน ท่านยังมีความคิดที่ยาวไกล มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ทหาวิธีการให้คำสอนแก่ประชาชนด้วย ภาพเขียน ภาพปูนปั้น โดยใช้กระบวนการทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการให้การศึกษาแก่ประชาชน ให้เห็นมาบุญคุณโทษ ตั้งใจประพฤติความดี และละเว้นความชั่วต่าง ๆ

ในอุโบสถชั้นที่อยู่ใต้ดิน หรือที่เรียกว่า ชั้นนรก มีบันไดเหล็กทอดลงไป บรรยากาศศุภิม ๆ มีภาพปูนปั้นแสดงถึงความทุกข์ทรมานของสัตว์นรก โดยแบ่งนรกออกเป็น 8 ชั้น แสดงถึงการถูกลงโทษ ของคนที่ประพฤติผิดศีลธรรมและก่อกรรมทำชั่วต่าง ๆ เมื่อตายไปแล้วก็ได้รับผลกรรมชั่วตามที่ตนได้กระทำไว้

หลวงพ่อบานนับว่าท่านเป็นผู้มีจิตวิทยาชั้นสูงนำความคิดถ่ายทอดออกมาเป็นการให้คำสอนด้วย ภาพเขียน และการปั้น ที่มีคุณค่ายิ่งแก่ผู้พบเห็น เพื่อเป็นอนุสติ อุทาหรณ์ ตักเตือนประชาชนมิให้ประมาท สามารถค้นหาคำตอบได้ด้วยตนเองภายในอุโบสถวัดบางนมโค ซึ่งการสร้างพระอุโบสถดังกล่าวนี้ยังไม่ปรากฏว่ามีอยู่ที่วัดใดในสมัยนั้น

ภาพประกอบ 12 ภาพปูนปั้น แสดงพระพุทธรูปต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในโพรงของพระอุโบสถ

3. หอสาธิต

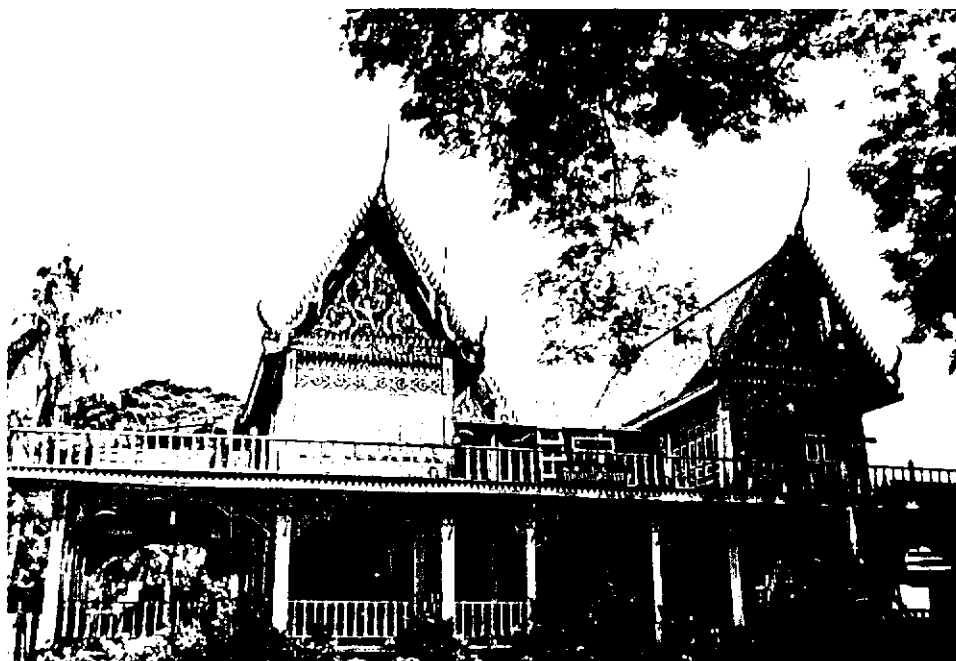

ภาพประกอบ 13 หอสาธิต

ปี พ.ศ. 2458 หลวงพ่อปานและสมภารเย็นพร้อมด้วยประชาชนได้ร่วมกันก่อสร้างหอสวดมนต์ขึ้น โดยสร้างเป็นเรือนทรงไทยชั้นเดียว ทำด้วยไม้ หลังคามุงกระเบื้อง

ต่อมา ปี พ.ศ. 2492 พระมหาวิระ ถาวโร เจ้าอาวาสสมัยนั้นได้รื้อหอสวดมนต์หลังเดิมสร้างใหม่เป็นอาคารคอนกรีต 2 ชั้น ในปัจจุบันท่านพระครูวิहारกิจจานุตเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันได้ใช้หอสวดมนต์นี้เป็นที่พักอาศัย ต้อนรับแขก ยังใช้เป็นห้องจัดรวบรวมหนังสือเครื่องใช้อัฐบริขารต่าง ๆ ของหลวงพ่อบานด้วย

4. ศาลาการเปรียญ

ภาพประกอบ 14 ศาลาการเปรียญ

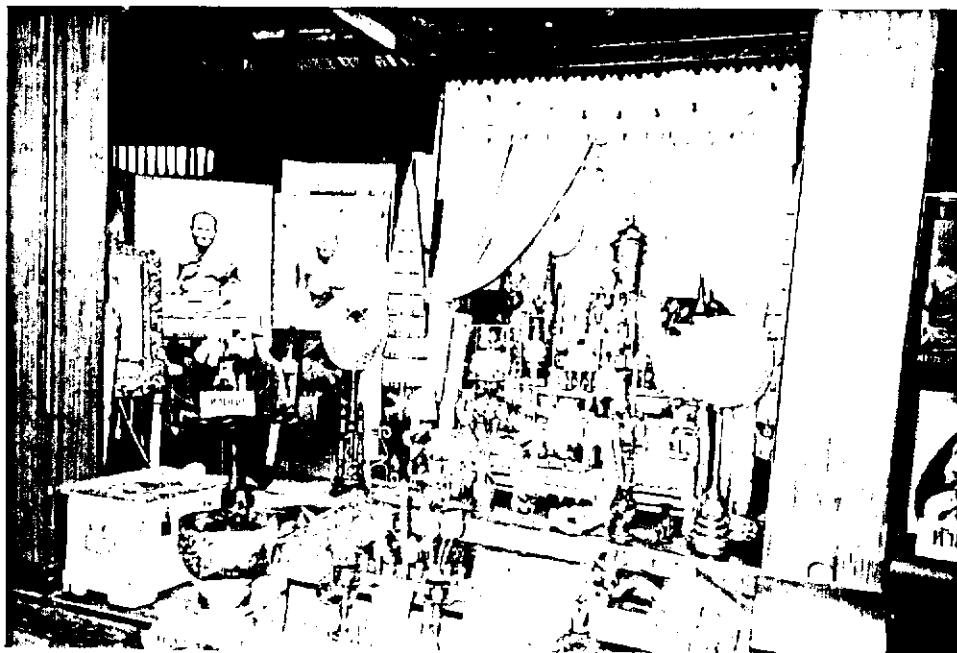
ท่านพระครูวิहारกิจจานุตได้กรุณาเล่าให้ฟังว่า เมื่อหลวงพ่อบานได้กลับมายังวัดบางนมโค ท่านได้ตั้งโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรม สอนบาลี สอนนักธรรม ให้แก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนทั่วไป คนที่อยู่หัวเมืองต่าง ๆ ได้สนใจมาเรียนกัน มีนักเรียนรวมประมาณ 300 คน คนที่อยู่หัวเมืองต่าง ๆ ก็สนใจมาเรียนกัน แม้กระทั่งพิษณุโลก เชียงใหม่ ก็ยังลงไปเรียนกับหลวงพ่อบาน

ศาลาการเปรียญหลังนี้ เป็นศาลาทรงไทย มีช่อฟ้า ใบระกา ภายเขียนสีน้ำมัน สลักนาคทอง ก่อสร้างด้วยปูนซีเมนต์ หนามุขของศาลาทำเป็นคาตง้ำมีหอปริยัติธรรม 2 หอ ภายในศาลาการเปรียญนี้มีภาพพระเวสสันดรชาดก ใช้เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้การศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ในด้านพระธรรมวินัย มีชื่อว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม “โสภณวิไลธรรม” ได้ทำการก่อสร้างเมื่อปี 2479

5. ภูมิหลวงพ่อบาน

ท่านพระครูวิহারกิจจานุยุต ได้เมตตาเล่าให้ฟังว่า ภูมิที่พ่กพระสงฆ์ ซึ่งก่อสร้างในสมัยหลวงพ่อบานและท่านสมภารเข้านั้น สองแถวแรก สร้างแบบทรงไทย เสาคอนกรีต ตัวเรือนและฝาเป็นไม้สัก หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ส่วนอีกแถวหนึ่งสกัดขวาง 2 แถวแรกอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเป็นสองหลังแฝด มีขนาดใหญ่กว่า 2 แถวแรก ใช้เป็นที่อยู่ของท่านอธิการเข้าน และหลวงพ่อบาน

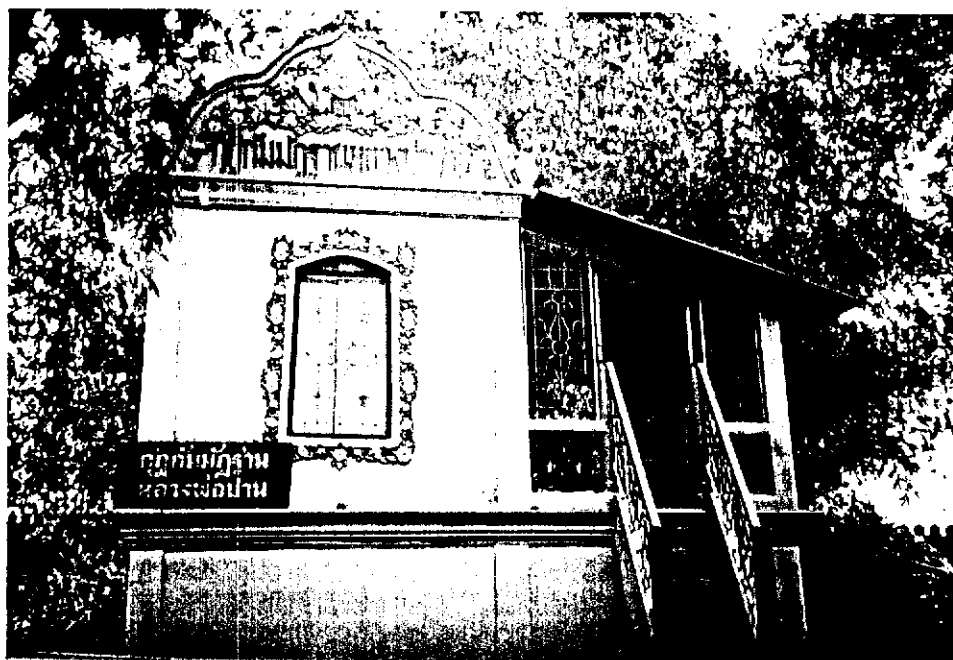
ท่านพระครู ฯ ได้เล่าต่อว่า “ภูมิเดิมที่หลวงพ่อบานอยู่นั้น ปัจจุบันได้จัดเป็นที่เก็บอัฐิและภาพหลวงพ่อบานไว้ให้สาธุชนลูกศิษย์ผู้เลื่อมใสเคารพบูชากราบไหว้สักการะ และ ยังคงเก็บอนุรักษ์ของเก่า ของใช้ที่หลวงพ่อบานเคยใช้ เช่น ตู้โบราณ เติงนอน เก้าอี้ เป็นต้น”

ภาพประกอบ 15 ภูมิเดิมของหลวงพ่อบาน ปัจจุบันเป็นที่เก็บอัฐิเครื่องบริขารและภาพถ่าย ของหลวงพ่อบาน เปิดให้ประชาชนเข้าสักการบูชาในตอนกลางวัน

6. ปฏิกรรมฐานหลวงพ่อบาน

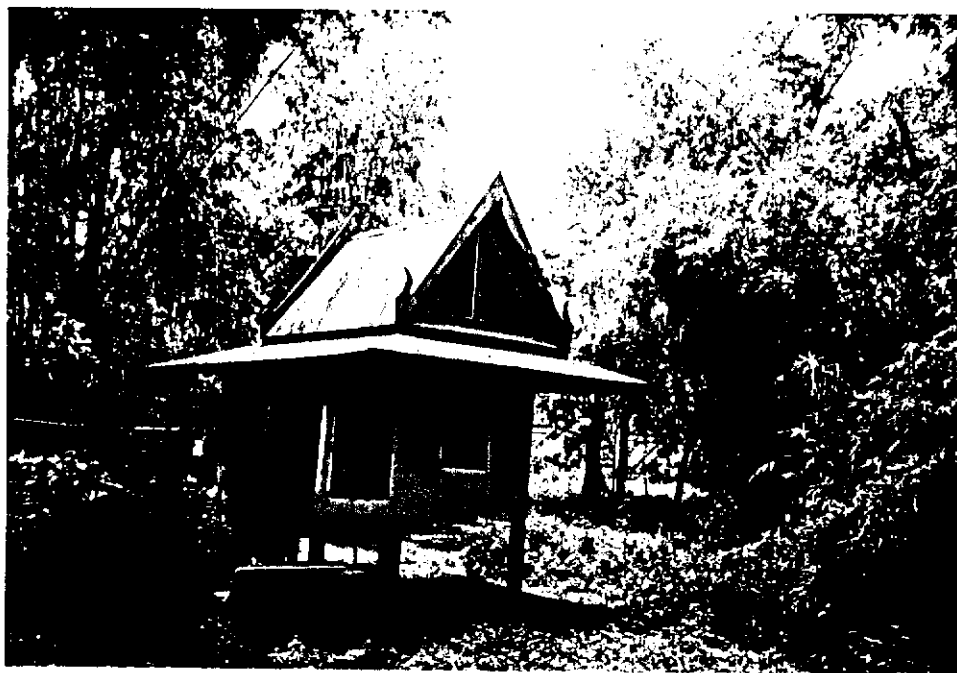
พระสุธรรมญาณเกราะ ได้เล่าว่า แม้หลวงพ่อบานจะต้องสร้างเจดีย์ใหญ่ สอนนักธรรมสร้างอุโบสถ เป็นหมอรักษาโรค และบริหารกิจการพระศาสนาทั่วไปก็ตาม ท่านก็ไม่เคยละเลยการปฏิบัติกรรมฐาน ได้ปฏิบัติสมาธิเสมอตลอดมา ท่านพระสุธรรมญาณเกราะ ได้เล่าถึงคำบอกกล่าวของหลวงพ่อบานในเรื่องนี้ ว่า "เรื่องปฏิบัติกรรมฐานฉันไม่เคยขาด ฉันปฏิบัติธรรมครบถ้วนทุกอย่างตามที่ครูบาอาจารย์แนะนำ และก็ทำเป็นปกติทั้ง ๆ ที่เหน็ดเหนื่อย ฉันก็ปฏิบัติกรรมฐาน ฉันไม่ยอมให้เวลาของกรรมฐานว่างจากจิตใจของฉันเลย"

ภาพประกอบ 16 ปฏิกรรมฐานของหลวงพ่อบาน มี 2 ชั้น ชั้นบนเป็นห้องปฏิบัติภาวนา ชั้นล่างเป็นที่เก็บศพ

ภูมิกรรมฐานของหลวงพ่อบาน อยู่ในบริเวณที่เป็นหลังวัดแต่เดิม ซึ่งเรียกว่าบริเวณป่าเลไลย์ ห่างจากกุฏิที่หลวงพ่อบาน ประมาณ 300 เมตรทางด้านทิศตะวันออก เป็นกุฏิปูนซีเมนต์ มี 2 ชั้น ขนาดกว้าง 4.10 เมตร ยาว 4.85 เมตร ชั้นบนเป็นห้องปฏิบัติภาวนาของหลวงพ่อบาน และ ชั้นล่างของกุฏิทำเป็นที่เก็บศพก่อนที่จะนำศพไปเผา หลวงพ่อบานได้ใช้ศพเหล่านี้สำหรับพิจารณาอสุภกรรมฐานในตอนกลางคืน โดยใช้ซากศพเป็นอารมณ์ในการภาวนา เพื่อให้เกิดธรรมสังเวชและน้อมนำเข้าสู่หาตัวเองว่า อนิจจาความตายนี้หนอเป็นจริงเยี่ยงนี้ทุกคน ไม่มีใครล่วงพ้นความตายนี้ไปได้

ปัจจุบันได้มีการบูรณะซ่อมแซม โดยการทาสีใหม่ ใส่ลูกกรงเหล็กคัต และ ปรับบริเวณให้สวยงาม รวมทั้งได้สร้างภูมิกรรมฐานทรงไทยหลังเล็ก ๆ เรียงรายโดยรอบภูมิกรรมฐานของหลวงพ่อบาน ซึ่งปัจจุบันมีถึง 18 หลัง

ภาพประกอบ 17 ภูมิกรรมฐานในปัจจุบัน มี 18 หลัง

7. เขื่อน

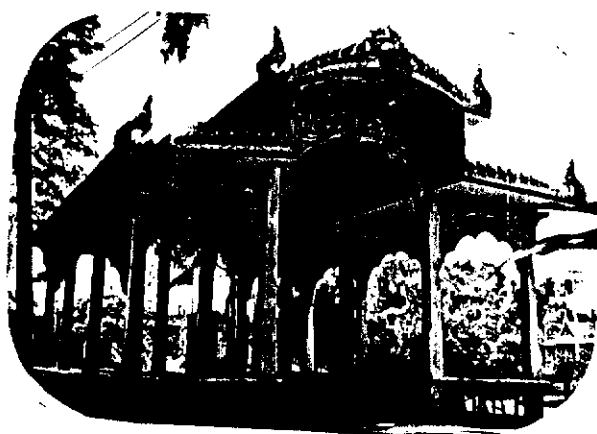

ภาพประกอบ 18 เขื่อนวัดบางนมโค

ปี พ.ศ. 2475 หลวงพ่อบานพร้อมกับชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา ได้ร่วมกันก่อสร้างเขื่อน มีความยาวประมาณ 200 เมตร เพื่อป้องกันการไหลเซาะของน้ำที่จะทำให้ดินหน้าวัดในขณะนั้นพังลงมา ต่อมาท่านพระครูวิหารกิจจานุยุต เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้ทำการซ่อมแซมให้มั่นคงแข็งแรงดังสภาพที่เห็นในภาพข้างบนนี้

8. ศาลาท่าน้ำ

ตั้งอยู่เรียงรายตามแนวริมเขื่อน มีอยู่ 3 หลัง แต่ละหลังมีลักษณะรูปร่างแตกต่างกันออกไป เป็น 3 แบบ มีขนาด กว้างประมาณ 4 เมตร ยาว 6 เมตร ซึ่งเดิมสมัยหลวงพ่อบานใช้สำหรับเป็นที่ให้ชาวบ้านพักผ่อน เมื่อพายหรือแจวเรือมาจอดบริเวณริมเขื่อนแล้วขึ้นมาพักผ่อนยังศาลาท่าน้ำเพื่อรอรับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ จากหลวงพ่อบาน

ภาพประกอบ 19 ศาลากำน้ำ

9. มณฑลหลวงพ่อบาน

หลังจากที่หลวงพ่อบานมรณะภาพแล้ว 1 ปี พระอธิการเจิม ทรงสาระ เจ้าอาวาส ในสมัยนั้นพร้อมด้วยประชาชนและลูกศิษย์ได้ร่วมกันจัดสร้างมณฑปขึ้น เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีขนาดกว้าง 9.48 เมตร ยาว 9.57 เมตร ตั้งอยู่ด้านหน้าอุโบสถทางทิศใต้ ถัดต่อมาจากเจดีย์ใหญ่ ตรงที่มณฑปตั้งอยู่ปัจจุบันนี้ เดิมเป็นที่ตั้งโรงเรียนพยาบาลที่หลวงพ่อบานใช้รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ให้กับผู้มาขอรับการรักษา

ภายในมณฑป ประดิษฐานรูปเหมือนหลวงพ่อบาน หล่อด้วยโลหะ ลักษณะนั่งขัดสมาธิอยู่บนฐานปูนซีเมนต์สูงประมาณ 1 เมตร เพื่อเป็นที่เคารพบูชาและสาธุชนทั่วไปได้เคารพสักการะบูชา

เมื่อถึงเทศกาลไหว้พระประจำปี ตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำถึง 3 ค่ำ เดือนอ้ายของทุกปี ที่วัดบางนมโคประชาชนเข้ากราบไหว้บูชาปิดทองรูปเหมือนหลวงพ่อบานเป็นจำนวนมาก และในปัจจุบันสาธุชนทั่วสารทิศผู้เลื่อมใสศรัทธาเคารพต่อหลวงพ่อบานได้มีผู้มากราบไหว้บูชาทุกวันมิได้ขาด

ภาพประกอบ 20 มณฑลหลวงพ่อบ้าน

ภาพประกอบ 21 รูปเหมือนหลวงพ่อบ้านภายในมณฑล

ลำดับเจ้าอาวาสวัดบางนมโค

ลำดับเจ้าอาวาสวัดบางนมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามที่ปรากฏใน ประวัติของวัด มี 8 องค์ ดังนี้¹

1. เจ้าอธิการคล้าย (หลวงปู่คล้าย) ครองวัดตั้งแต่ พ.ศ.2426 - 2456
2. พระอธิการเย็น สุทราวังษ์ ครองวัดตั้งแต่ พ.ศ.2456 - 2478
3. พระครูวิহারกิจจานุการ (หลวงพ่อบาน โสณโฑ) ครองวัดตั้งแต่ พ.ศ. 2478-2481
สาเหตุที่หลวงพ่อบานเป็นเจ้าอาวาสได้เพียง 3 ปี เมื่อหลวงปู่คล้ายเจ้าอาวาสองค์แรก ได้มรณภาพลง เมื่อปี พ.ศ.2456 ชาวบ้าน และ พระภิกษุสงฆ์ได้พร้อมใจกันอาสนา หลวงพ่อบานขึ้นเป็นเจ้าอาวาสแทน แต่หลวงพ่อบานไม่รับ ท่านแนะนำให้เชิญสมภารเย็น รับตำแหน่งเจ้าอาวาสองค์ที่ 2 แทน ส่วนท่านขอเป็นพระลูกวัดต่อไปอย่างเดิม จนท่าน อธิการเย็น ได้มรณภาพลง ครึ่งนี้หลวงพ่อบานขัดความเรียกร้องไม่ได้จึงตอบรับตำแหน่ง เจ้าอาวาสองค์ที่ 3 เป็นเวลาเพียง 3 ปีจนท่านมรณภาพเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2481
4. พระอธิการเล็ก เกสโร(เล็ก สังขสุวรรณ) ครองวัดตั้งแต่ พ.ศ.2481 - 2484
5. พระอธิการเจิม (เจิม ทรงสาระ) ครองวัดตั้งแต่ พ.ศ.2485 - 2491
6. พระมหาวิระ ถาวโร (วิระ สังขสุวรรณ เปรียญ 4 เป็นที่รู้จักกันดีในนามหลวงพ่อกาฬี่ สิงดำ) ครองวัดตั้งแต่ พ.ศ.2492 - 2500
7. พระอาจารย์อำไพ อุปเสโน (อำไพ ประเสริฐศรี พ.ป.) ครองวัดตั้งแต่ พ.ศ.2501 - 2503
8. พระครูวิহারกิจจานุชิต (อุไร กิตติสาโร น.ธ.เอก) ครองวัดตั้งแต่ พ.ศ.2503 - ปัจจุบัน

¹ พระครูวิহারกิจจานุชิต. เล่มเดิม. หน้า 58.

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

เจ้าอาวาสวัดบางนมโคองค์ปัจจุบันคือ พระครูวิहारกิจจานุยุต (อุไร กิตฺติสโร) ท่านเป็นเจ้าอาวาสตั้งแต่ พ.ศ.2503 ถึงปัจจุบัน นับเป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ 8 มีประวัติย่อดังนี้

ภาพประกอบ 22 พระครูวิहारกิจจานุยุต เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

พระครูวิहारกิจจานุยุต เกิดเมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2473 ณ บ้านเลขที่ 54 หมู่ 4 ตำบลमारวรัช อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านเกิดในตระกูล "ธาราบุณ" บิดามารดามีอาชีพชาวนา ในวัยเด็กท่านอยู่กับบิดามารดา และช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพทำนา

จากการให้สัมภาษณ์ ท่านพระครูฯ ได้เล่าถึงการศึกษาขั้นต้นว่า ท่านเรียนที่วัดบางนมโคจนจบประถมศึกษา 4 เมื่ออายุ 14 ปี แล้วไปต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนสนา"สนาประสิทธิ์" อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรียนถึงมัธยมศึกษา 4 เมื่ออายุ 18 ปี ก็ได้ลาออกจากโรงเรียนเพราะมีปัญหาด้านสุขภาพ

เมื่อ อายุครบ 21 ปี บิดามารดาได้จัดการอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดบางปลาหมอ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ.2494 แล้วจำพรรษาอยู่ที่วัดบางปลาหมอ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต่อมาในปี พ.ศ.2499 ท่านพระครูได้ไปจำพรรษาที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ เพื่อศึกษาทางด้านบาลี สอบได้นักธรรมเอกและเปรียญธรรม 3 ประโยค พ.ศ.2503 ชาวบ้านได้พร้อมใจกันนิมนต์ท่านให้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดบางนมโค อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ท่านพระครู ฯ ให้สัมภาษณ์ว่าเมื่อท่านรับหน้าที่เจ้าอาวาสวัดบางนมโค ท่านก็เริ่มงานการพระศาสนาโดยยึดถือปรัชญาดำเนินรอยตามหลวงพ่อบ้านว่า "ข้าจะอนุรักษ์และเพิ่มพูนมรดกหลวงพ่อบ้าน" เพื่อเป็นแนวทางในการทะนุบำรุงวัดควบคู่ไปกับการพัฒนา ท่านได้รับการไว้วางใจจากคณะสงฆ์ และชาวบ้าน จึงได้ทำการก่อสร้างปรับปรุงซ่อมแซมบูรณะวัดเรื่อยมา จนในปีพ.ศ.2514 ได้รับแต่งตั้งเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง จากกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ

ท่านพระครูฯ ได้เล่าถึงความภูมิใจในการปฏิบัติหน้าที่ตามอุดมการณ์อันแน่วแน่ที่ท่านได้ตั้งแต่วัยเริ่มแรก อุทิศชีวิตให้กับพระพุทธศาสนาจนได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระครูสัญญาบัตร นับเป็นความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้เป็นกำลังใจที่ช่วยท่านบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

พ.ศ.2512 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราชบุรุษ ชั้นตรี ที่ **"พระครูวิহারกิจจานุยุต"**

พ.ศ.2518 ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราชบุรุษ ชั้นโท

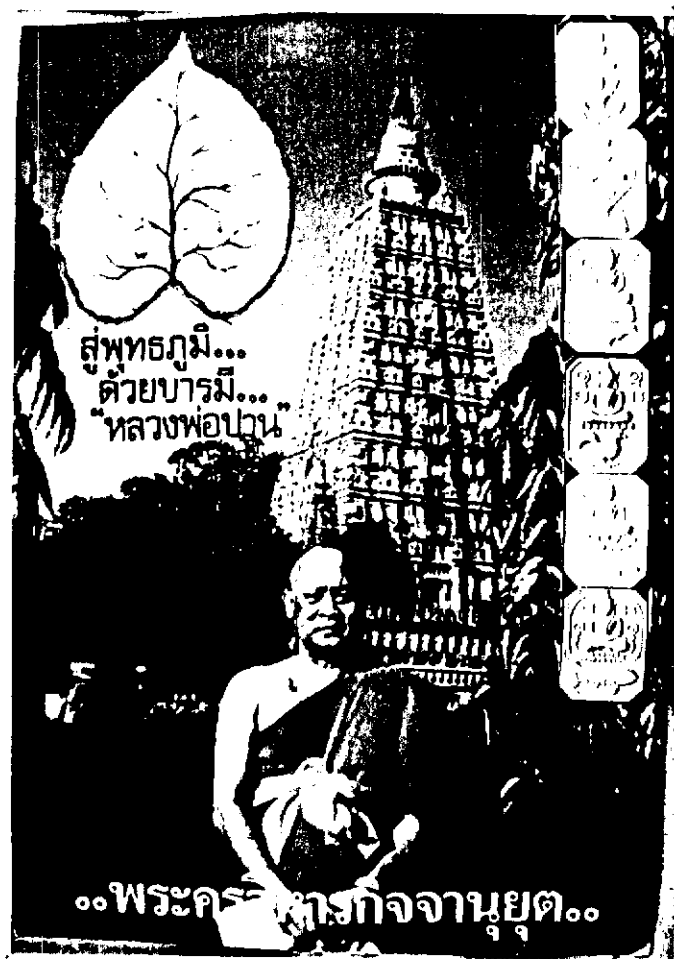
พ.ศ.2528 ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราชบุรุษ ชั้นเอก

พ.ศ.2522 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์

ท่านพระครูวิহারกิจจานุยุต ได้เล่าให้ฟังว่า

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2503 ได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบางนมโคนี้ อาตมาได้ทำการบูรณะวัดปรับปรุงซ่อมแซมเรื่อยมาตลอดเวลา ตั้งแต่ ภูมิ ศาลา อุโบสถ หอสวดมนต์ เจดีย์ เขื่อน สร้างกำแพงรอบวัด ตลอดจนช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้านและส่วนรวมเหล่านี้เป็นต้น และ ยังได้ไปศึกษาดูงานแนวทางการพัฒนาวัดทั่วประเทศ ทั้งภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้พัฒนาปรับปรุงวัดบางนมโค จนได้รับฐานะเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ดังกล่าวนี้อแล้ว

ท่านพระครูฯ ได้เล่าอีกว่า "อาตมาได้เดินทางไปศึกษาตุงงานต่างประเทศอีก ได้ไปประเทศ
อินเดีย 3 ครั้ง ไปประเทศศรีลังกา 2 ครั้งอีกด้วย"

ภาพประกอบ 23 ท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต ศึกษาตุงงานประเทศอินเดีย

ในปี พ.ศ.2519 ท่านพระครูฯ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานอบรมประชาชนประจำ
ตำบลบางแมโค [อ.ป.ต.] ได้มีปฏิทินที่ สร้างสรรค์ อนุรักษ์ ศึกษาศาสตร์ คือให้การอบรมสั่งสอน
ลค ละ เลิก อบายมุข รักษาคุณธรรมความดี แก้ไขสิ่งขาดตกบกพร่องให้ดีขึ้น

ในปี พ.ศ.2512 ท่านพระครูฯ ได้ริเริ่มก่อตั้งมูลนิธิรื้อฟื้นเพลงพ่อปาน ในโอกาสเฉลิม
ฉลองครบ 100 ปีรณภาพหลวงพ่อปาน เพื่อเป็นการเชิดชูบูชาสักการะ กตัญญูตทเวทิตาธรรมแต่หลวง
พ่อปานผู้ปรารถนาพุทธภูมิ ให้บรรดาสานุชนยึดมั่นในการบริจาตกทาน รักษาศีล เจริญภาวนา มีเมตตา
จิต เป็นต้น โดยนำดอกผลเพื่อประกอบการพระศาสนาและสาธารณกุศลต่าง ๆ

ปี พ.ศ. 2530 ท่านพระครูฯ ได้เกิดแนวคิดที่จะนำดอกผลของบุญนิธิร้อยปีหลวงพ่อบ้านมาเป็นกองทุนริเริ่มก่อสร้าง "พิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบ้าน" ให้พุทธศาสนิกชนได้ร่วมทำบุญก่อสร้างเพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกหลวงพ่อบ้าน

สภาพของวัดในปัจจุบัน

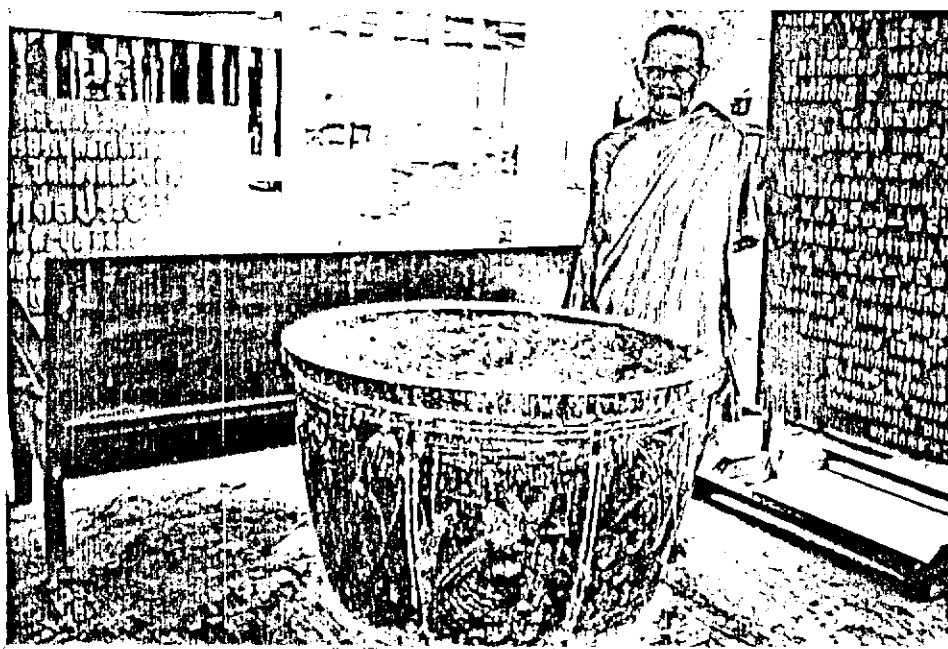
หลวงพ่อบ้าน สมบัติอันล้ำเลิศของพุทธศาสนิกชนซึ่งเปี่ยมล้นไปด้วยคุณธรรมเมตตา บารมีของหลวงพ่อบ้านแต่ท่านจะได้ล่วงลับดับสังขารไปนานแล้วก็ตาม แต่คุณธรรมที่ท่านยึดมั่นอยู่ในธรรมข้อ "พรหมวิหาร 4" คือ มีความเมตตา กรุณา ยังคงแผ่ปกคลุมแก่ปวงพุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งขอบเขตปริมนเทสล ของวัดบางนมโค เสมือนหนึ่งว่าหลวงพ่อบ้านยังมีชีวิตอยู่ บรรดาพุทธศาสนิกชนผู้มีความเคารพนับถือ ศิษยานุศิษย์ และผู้เลื่อมใสศรัทธาทิ้งไกลใกล้ เมื่อผ่านมาต่างได้มาแสดงความคารวะ กตัญญูกตเวทิตา ลักการะบูชารูปเหมือนที่บริเวณมณฑปในวัดบางนมโคเป็นจำนวนมากทุกวัน ตลอดจนในเทศกาลงานไหว้พระประจำปีของหลวงพ่อบ้าน สาธุชนทั่วสารทิศจะหลั่งไหลกันมา เพื่อเคารพสักการะหลวงพ่อบ้านอยู่เสมอมิได้ขาด

ภาพประกอบ 24 สาธุชนสักการะบูชารูปเหมือนหลวงพ่อบ้านในบริเวณมณฑป

จากการสัมภาษณ์ พระพนม สุขสุโร อายุ 68 ปี พรรษาที่ 9 พระผู้ดูแลประจำมณฑล ได้กรุณา
เล่าให้ฟังว่า

วันหนึ่ง ๆ จะมีผู้คนมากราบไหว้หลวงพ่อบานประมาณวันละ 100 คน สำหรับวันเสาร์ อาทิตย์
และ วันหยุดนักขัตฤกษ์จะมีวันละหลายร้อยคน ทั้งนี้เพราะคุณธรรมความดีของหลวงพ่อบาน
ท่าน เป็นพระผู้ประเสริฐปฏิบัติชอบ ดำเนินรอยตามหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมา
สัมพุทธเจ้า คุณความดีของท่านกระจายไปเหมือนหยาดฝนแผ่ปกคลุมแล้ง ย่อมขึ้นน้ำแก่งพุทธศาสน
นิกรชนที่ได้มากราบคารวะบูชา เหมือนกับได้รับพรด้วยน้ำพระพุทธรณ์น้ำทิพย์อัน เยือกเย็น

ภาพประกอบ 25 กระดานน้ำมันตีใบใหญ่สมัยหลวงพ่อบาน ปัจจุบันใช้เป็นกระดานสำหรับปักธูปบูชา
หลวงพ่อบาน

บทที่ 4

แนวคิดในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน

การเริ่มหัดความคิดในการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์

จากการสัมภาษณ์ ท่านพระครูวิหารกิจจานุยุต เจ้าอาวาสวัดบางแมโคองค์ปัจจุบัน เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2534 ท่านได้เล่าถึงแนวความคิดในการริเริ่มการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบานว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 เมื่อท่านได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสลำดับที่ 8 ของวัดบางแมโค จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2534) เป็นเวลา 30 ปีเศษ ได้ปฏิบัติภารกิจแห่งสงฆ์ตามกำลังและโอกาส โดยได้รับความร่วมมือจากบรรดาศิษย์และสาธุชน ผู้มีความเคารพ เลื่อมใส ศรัทธาและบูชาในหลวงพ่อบานมาโดยตลอด มีสิ่งใดที่ทางวัดปรารถนาจัดทำเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตถะเวทิตาแก่หลวงพ่อบาน ย่อมได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

เมื่อปี พ.ศ. 2512 ท่านพระครูวิหารกิจจานุยุต ได้ปรึกษารื้อกับบรรดาศิษย์และคณะกรรมการวัด เพื่อแสดงมุทิตาจิตต่อหลวงพ่อบาน โดยการจัดตั้งกองทุน "บุญนิธิหลวงพ่อบาน" ขึ้น เริ่มด้วยเงินจำนวนหนึ่งแสนบาท เพื่อนำดอกผลมาใช้ในการพัฒนาวัด และช่วยเหลือสาธารณกุศลมาโดยตลอด เช่น ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนยากจน ช่วยเหลือคนหาญบ้าน และช่วยเหลือส่วนราชการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น

จนในปี พ.ศ. 2514 นับเป็นปีที่ 11 ที่ท่านพระครูวิหารกิจจานุยุต ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบางแมโค ท่านได้ปรับปรุง ก่อสร้าง บูรณะ ปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุต่าง ๆ ในวัดบางแมโคให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ด้วยระยะเวลาไม่นานนัก โดยใช้เงินซึ่งเป็นดอกผลจากกองทุน "บุญนิธิหลวงพ่อบาน" และร่วมแรงศรัทธา บริจาคของสาธุชนทั้งหลาย ทำให้วัดบางแมโคได้รับการพัฒนาขึ้นมาโดยลำดับ คู่มือระเบียบสวยงาม สง่า ร่มรื่น และสะอาดตาแก่ผู้มาพบเห็น จนได้รับยกฐานะให้เป็น "วัดพัฒนาตัวอย่าง" จากกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514

ท่านพระครูวิহারกิจจานุชิตได้กล่าวต่อไปว่า จากความสำเร็จที่เกิดจากการได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี จนวัดได้รับการยกย่องดังกล่าวนั้น เป็น "กำลังใจ" ที่ทำให้ท่านพระครู ฯ และบรรดาผู้ที่ให้ความร่วมมือเกิด "แรงเสริม" ที่จะพัฒนาวัดบางเมโคให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก โดยมีอุดมการณ์หรือปรัชญา ที่เป็นแนวทางในการยึดถือประพฤติปฏิบัติในการพัฒนาวัดให้เจริญยิ่งขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ว่า "ข้าจะรักษาและเพิ่มพูนพุทธมรดกหลวงพ่อบ้าน"

จากปรัชญาหรือเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้นี้ จึงได้ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานโดยตลอด มีสิ่งใดที่เห็นสมควรรักษาก็จะเก็บรักษาไว้ให้คงทน เพื่ออนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป และมีสิ่งใดที่เห็นว่าสมควรก่อสร้างเพิ่มพูนให้สวยงาม เป็นสง่าแก่วัด ท่านจะดำเนินการทันที

ด้วยบารมีธรรม สายธารศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อบ้าน การก่อสร้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในวัดแต่ละอย่างได้สำเร็จจุล่งด้วยดี ดังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2531 ท่านเจ้าอาวาส จึงเกิดแนวคิดฯ หลวงพ่อปานได้มรณภาพไปเป็นเวลา 50 ปีเศษแล้ว ในฐานะท่านเป็นเจ้าอาวาสได้สืบทอดภารกิจมาโดยตลอด ได้ตระหนักเห็นว่าสิ่งของเครื่องใช้วัชระบริหารของหลวงพ่อปาน ซึ่งเก็บไว้ในที่ต่าง ๆ อย่างกระจัดกระจาย ขาดการดูแลรักษา ควรจะได้มีการรวบรวม พร้อมทั้งจัดบันทึกเรื่องราวของหลวงพ่อปานให้เป็นหลักฐานต่อไป จึงเกิดแนวคิดในการก่อสร้างถาวรวัตถุสิ่งหนึ่ง เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานเชิดชูบูชาสักการะหลวงพ่อปาน คือ **"การสร้างพิพิธภัณฑสถานและห้องสมุดหลวงพ่อปาน"** ขึ้นมา

ท่านพระครูวิহারกิจจานุยุต ได้กล่าวต่อไปว่า มีสิ่งหนึ่งที่ได้ริเริ่มก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ นั่น คือ **"บุญนิธิหลวงพ่อปาน"** ในขณะนั้น เมื่อถึงปี พ.ศ. 2531 มีกองทุนอยู่ 1 ล้านบาทเศษ ท่านจึงเกิดแนวคิดฯ สมควรนำดอกผลส่วนหนึ่งมาริเริ่มตั้งเป็นกองทุนสำหรับการก่อสร้าง **"พิพิธภัณฑสถานและห้องสมุดหลวงพ่อปาน"** จำนวน 1 ล้านบาท เพื่อเป็นกองทุนริเริ่ม พร้อมกันนั้นก็ขอรับบริจาคเพื่อสมทบทุนก่อสร้าง **"พิพิธภัณฑสถานและห้องสมุดหลวงพ่อปาน"** ต่อไป

จากจุดนี้ ท่านจึงได้ประกาศเจตนารมณ์ แนวคิด และวัตถุประสงค์ในการก่อสร้าง **"พิพิธภัณฑสถานและห้องสมุดหลวงพ่อปาน"** ให้บรรดาศิษย์และสาธุชนผู้มีจิตศรัทธาได้ทราบพร้อมกันนั้นได้ประกาศตั้งเป็นองค์กฐินและผ้าป่าสามัคคีประจำปี พ.ศ. 2531 ขึ้น เพื่อสมทบทุนก่อสร้าง **"พิพิธภัณฑสถานและห้องสมุดหลวงพ่อปาน"** ดังกล่าว

เมื่อข่าวการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานและห้องสมุดหลวงพ่อปาน ได้แพร่กระจายออกไปบรรดาศานุศิษย์และผู้มีจิตศรัทธาทัวสารทิศต่างได้เสียสละทรัพย์ในการร่วมบริจาคทอดกฐินและผ้าป่า สมทบทุนก่อสร้างขึ้น ได้เงินกองทุนในการริเริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. 2531 เป็นจำนวน 1 ล้านบาทเศษ การจัดตั้ง **"พิพิธภัณฑสถานและห้องสมุดหลวงพ่อปาน"** จึงกลายเป็นความจริงขึ้นมา

การสนับสนุนความคิดและการวิจัย

เมื่อปี พ.ศ.2532 รองศาสตราจารย์ ดร.ปฐม นิคมานนท์ ได้นำคณะนิสิตปริญญาโท วิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ไปดูงานด้านการศึกษานอกโรงเรียน ที่จังหวัดสพบุรีและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผู้วิจัยได้ร่วมอยู่ในคณะดูงานครั้งนั้นด้วย ในโอกาสเดียวกันทางคณะได้แวะสักการะหลวงพ่อบาน วัดบางนมโค และถือโอกาสทำบุญถวายสังฆทานด้วย

ภาพประกอบ 27 ท่านเจ้าอาวาส นำชมบริหารและวัตถุสิ่งของสมัยหลวงพ่อบานที่เก็บไว้กระจัดกระจาย

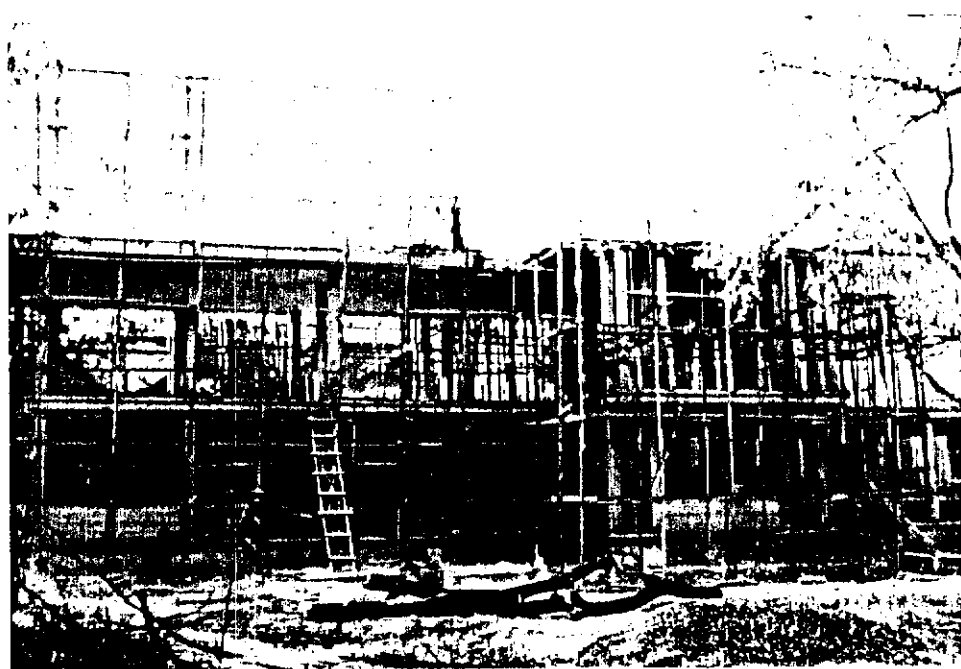
ท่านพระครูบริหารกิจจานุยุต เจ้าอาวาส ได้ให้การต้อนรับ และนำชมบริเวณวัด รวมทั้ง นำชมอาคารพิพิธภัณฑ์ซึ่งเริ่มต้นลงมือก่อสร้าง ท่านรองศาสตราจารย์ ดร.ปฐม นิคมานนท์ ได้ปวารณาตัว ให้การสนับสนุนเท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะแนวความคิดในการจัดทำพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบาน รวมทั้งเสนอแนะให้ผู้วิจัยทำการวิจัยเรื่องนี้ โดยมีบทบาทเป็นผู้ประสานงานและบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานดังกล่าว ซึ่งตรงกับภาระหน้าที่ของผู้วิจัยที่ทำอยู่ในฐานะเจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชน อำเภอเสนา และตรงกับวิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน ด้วยเหตุผลที่ว่า การจัดทำพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดประชาชนถือเป็นการพัฒนาแหล่งความรู้ในชุมชนขึ้นมา เพื่อให้ประชาชนได้มีแหล่งศึกษาค้นคว้าภายในชุมชน จัดเป็นกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนประเภทหนึ่ง ที่ควรได้รับการสนับสนุน

สำหรับรูปแบบการวิจัยครั้งนี้จัดเป็นการวิจัยแนวใหม่ ซึ่งกระทำการอยู่ในหลายประเทศ และได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง จากสภาการศึกษาผู้ใหญ่แห่งโลก (The International Council for Adult Education - ICAE) รูปแบบของการวิจัยนี้เรียกว่า การวิจัยแบบร่วมพัฒนา (Participatory Research) การวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจะมีบทบาทในการกระตุ้น สนับสนุน ประสานงาน และให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการ ส่วนประชาชนในท้องถิ่นจะมีบทบาทเป็นผู้ดำเนินการเอง ทั้งผู้วิจัย ประชาชน และผู้มีส่วนร่วมจะได้เรียนรู้และพัฒนาไปด้วยกัน การวิจัยดังกล่าวเป็นการประสานกิจกรรมหลัก 3 ประการ คือ การเรียนรู้ การพัฒนา และการวิจัย ให้หลอมรวมไปด้วยกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นการร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับสมาชิกในท้องถิ่น เพื่อสร้างสิ่งที่มีประโยชน์ต่อชุมชนขึ้นมาหรือเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีบทบาทด้านวิชาการ ได้แก่ การรวบรวมประวัติและเรื่องราวของหลวงพ่อบาน ของวัดบางแมโค รวบรวมวัสดุสิ่งของต่าง ๆ ที่นำมาจัดแสดง ร่วมเสนอรูปแบบวางแผนการจัดแสดง และประสานงานในการจัดทำพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบาน งานต่าง ๆ เหล่านี้ จำเป็นต้องดำเนินการอย่างมีระบบและมีหลักการ เพื่อให้เป็นพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดที่สามารถใช้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ที่ให้ประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่น และผู้สนใจอย่างแท้จริงต่อไป

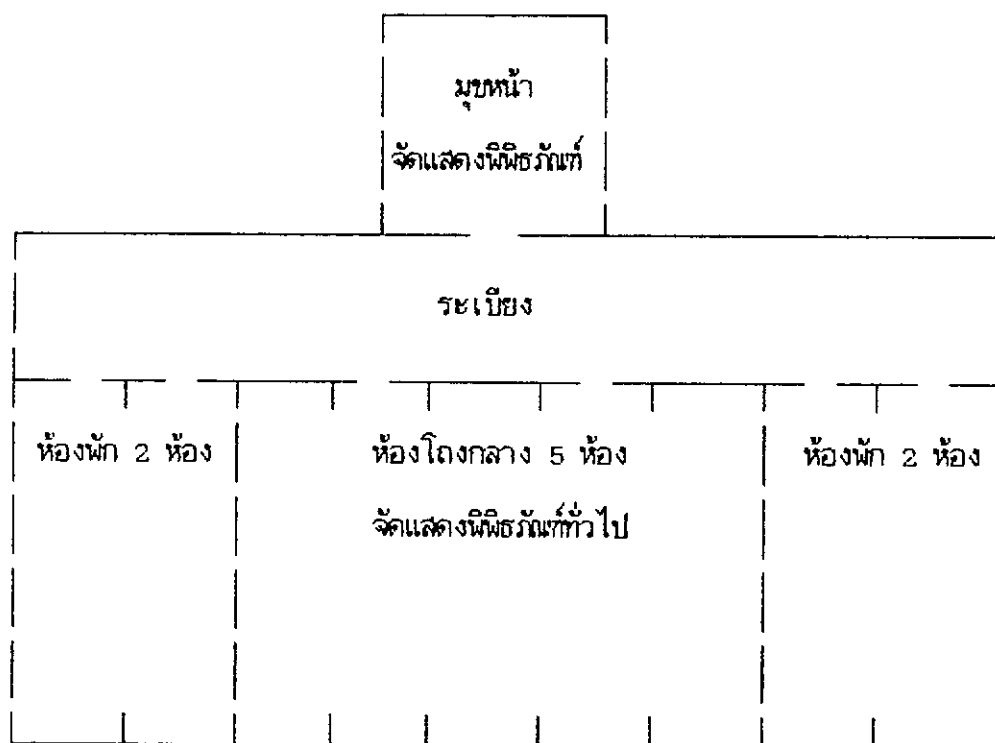
การออกแบบและการก่อสร้างอาคาร

ท่านพระครูวิหารกิจจานุสส ได้ดำริที่จะรวมพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดไว้ในอาคารหลังเดียวกัน เพื่อประหยัดสถานที่ก่อสร้าง และสะดวกต่อการดูแล ท่านจึงบอกความประสงค์แนวความคิดกว้าง ๆ ให้ นายประเทือง เกตุบท นายช่างผู้รับเหมาก่อสร้างเป็นผู้ไปจัดทำ ท่านต้องการให้เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้น ส่วนบนคือหลังคามีสถูปะทรงไทยประยุกต์ มีความยาวของตึก 31 เมตร กว้าง 7 เมตร ชั้นบนเป็นสถานที่จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ เครื่องใช้ อัฐบริขาร และเรื่องราวต่าง ๆ ของหลวงพ่อบ้าน ส่วนชั้นล่างใช้จัดเป็นห้องสมุดธรรมะ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์และประชาชนผู้สนใจได้เข้าศึกษาหาความรู้ นอกจากนี้ยังประสงค์จะใช้ห้องส่วนหนึ่งเป็นห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม และห้องพักสำหรับพระผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดอีกด้วย

ภาพประกอบ 28 อาคารพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบ้าน ขณะทำการก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2532

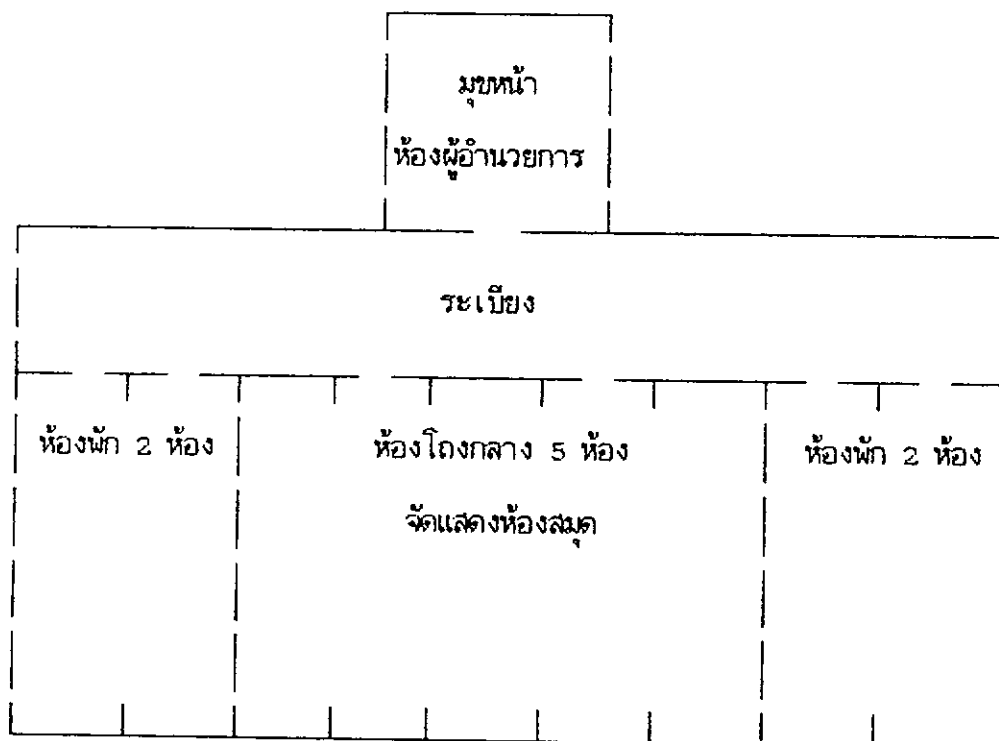
ชั้นบนของอาคารแบ่งออกเป็น 9 ห้อง (9 ช่องเสา) ห้องโถงกลาง 5 ห้อง จัดเป็นที่
แสดงพิพิธภัณฑ์ทั่วไป ทางด้านซ้ายสุดและขวาสุดของอาคาร ด้านละ 2 ห้อง จัดเป็นห้องพักสำหรับพระ
ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ และห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม ส่วนมุขหน้าใช้สำหรับจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ของหลวงพ่อด่าน
โดยเฉพาะ

มาตราส่วน 1 : 200 เซนติเมตร

ชั้นล่างของอาคารจัดเป็นห้องสมุด แบ่งออกเป็น 9 ห้องเช่นเดียวกัน ห้องโถงกลาง 5 ห้อง จัดเป็นห้องสมุดธรรมชาติหลวงพ่อบ้าน ด้านซ้ายสุด และด้านขวาสุด ด้านละ 2 ห้อง เป็นห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม ส่วนมุขหน้า จัดเป็นศูนย์อำนวยความสะดวกทั่วไป

นี่เป็นความคิดและความประสงค์ของท่านพระครู ฯ เจ้าอาวาส เกี่ยวกับการใช้อาคารตั้งแต่เริ่มทำก่อสร้าง

มาตราส่วน 1 : 200 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 30 แผนผังชั้นล่างของอาคาร จัดเป็นห้องสมุด สำนักงาน และห้องพัก

ปลายปี พ.ศ. 2531 มีเงินกองทุนหลวงพ่อบาน 1 ล้านบาทเศษ ท่านพระครู ฯ จึงให้เริ่มลงมือก่อสร้างอาคารตามแบบแปลนที่ช่างออกแบบได้เขียนแบบตามความประสงค์ของท่าน ทางวัดได้ติดต่อช่างรับเหมาก่อสร้างในท้องถิ่นให้เป็นผู้ก่อสร้าง โดยจ่ายเฉพาะค่าแรงงานในการก่อสร้างเป็นเงินหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท สำหรับวัสดุก่อสร้างทุกอย่าง ได้แก่ เหล็ก หิน ปูน ทราย และของอื่น ๆ ที่จำเป็น นั้น ทางวัดเป็นผู้จัดซื้อมาให้

การก่อสร้างได้เริ่มต้นเมื่อเดือน ธันวาคม 2531 แล้วดำเนินการต่อมาเรื่อย ๆ เมื่อถึงวันสำคัญ เช่น เทศกาลไหว้พระประจำปี หรือวันทำบุญครบรอบวันมรณภาพของหลวงพ่อบาน ทางวัดได้ประกาศเชิญชวนให้ท่านสาธุชนทั้งหลาย ร่วมบริจาคทรัพย์เป็นเจ้าภาพส่วนต่าง ๆ ของอาคาร ตามกำลังศรัทธาแล้วจะจารึกชื่อผู้บริจาคไว้ที่ส่วนนั้น ๆ เช่น ประตู หน้าต่าง เสา บันได ฯลฯ ตลอดงานเชิญชวนประชาชนบริจาคทรัพย์ตามกำลังศรัทธาร่วมสมทบทุนในการก่อสร้าง

ท่านพระครูวิহারกิจจานุยุต ได้กล่าวเมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2536 ถึงความรู้สึกรู้สึกในการก่อสร้างครั้งนี้ว่า

ตอนแรกก็มีความหนักใจอยู่เหมือนกันในการหาทุนก่อสร้าง คิดว่าคงจะเป็นโครงการระยะยาว 5 - 10 ปี จะขอรับบริจาคไปเรื่อย ๆ ไม่คิดว่าบรรดาสาธุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จนอาคารเสร็จเรียบร้อยภายใน 3 ปี รวมเป็นเงินร่วมบริจาคในการก่อสร้างทั้งสิ้นประมาณ 2 ล้าน 5 แสน บาทถ้วน

การก่อสร้างได้ดำเนินการติดต่อกันมาเรื่อย ๆ จนสำเร็จสมบูรณ์เมื่อเดือน เมษายน 2534 อย่างไรก็ตาม ยังมีส่วนตกแต่งบางอย่างที่ถือว่ายังไม่เรียบร้อย ได้แก่ การปูพื้นด้วยกระเบื้องและการตกแต่งภายใน ซึ่งจะต้องค่อย ๆ จัดทำต่อไปเรื่อย ๆ

การศึกษาแนวความคิดในการจัดแสดง

การจัดพิพิธภัณฑ์เป็นการรวบรวม สงวนรักษา อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม และจัดแสดงวัตถุอันมีค่าควรแก่การศึกษาค้นคว้า ตลอดจนเรื่องราว และประวัติความเป็นมา ขั้นตอนเหล่านี้จะต้องดำเนินการอย่างมีระบบมีหลักเกณฑ์ จึงจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้และดูงานพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ เท่าที่จะทำได้ เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างและดัดแปลงให้เหมาะสมต่อไป

ในการศึกษาแนวความคิดในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการศึกษาดูงานของท่านพระครูฯ เป็นการศึกษาแนวทางจัดแสดงพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไป และส่วนที่สองเป็นการศึกษาดูงานของผู้วิจัย โดยเน้นหนักที่การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์กรมฐานโดยเฉพาะ

ในการศึกษาดูงานพิพิธภัณฑ์ในส่วนของท่านพระครูวิหารกิจจานุยุตม์ ท่านได้กล่าวให้ฟังว่า ตั้งแต่ท่านมีแนวคิดที่จะสร้างพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบานแล้ว ถ้าท่านมีเวลาและโอกาสหรือมีกิจนิมนต์ผ่านไปทางใด ถ้าในแห่งนั้น ๆ มีการจัดพิพิธภัณฑ์ ก็มักจะหาโอกาสเข้าชมเสมอ ท่านได้ไปดูการจัดหลายแห่ง เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ที่กรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พิพิธภัณฑ์หลวงปู่่มั่น ภูริทัตโต วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ฝั้น อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร จังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ก็ได้มีโอกาสไปดูการจัดพิพิธภัณฑ์ที่จังหวัดต่าง ๆ เช่น ที่จังหวัดพิษณุโลก สุราษฎร์ธานี และสุพรรณบุรี เป็นต้น

จากการศึกษาดูงานพิพิธภัณฑ์ในที่หลาย ๆ แห่ง ท่านพระครูฯ ได้สังเกต จดจำ และนำแบบอย่างแนวความคิดมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดพิพิธภัณฑ์ในครั้งนี้

ในส่วนของผู้วิจัยเองก็ได้มีการศึกษาดูงานการจัดพิพิธภัณฑ์ในที่ต่าง ๆ ภายใต้การนำของประธานกรรมการที่ปรึกษาปริญญาโท คือ ท่านรองศาสตราจารย์ ดร.ปฐม นิคมานนท์ พร้อมคณะจำนวน 6 คน ได้ไปศึกษาดูงานพิพิธภัณฑ์กรมฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด 9 แห่ง ในระหว่างวันที่ 21 - 26 มิถุนายน 2534 รวม 6 วัน ได้ศึกษารูปแบบ แนวคิด และวิธีการจัดแสดงประวัติ และรวบรวมอัฐบริวารของพระเถระที่เป็นที่เคารพสักการะแก่ศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งพิพิธภัณฑ์ทางนี้มีความแตกต่างจากพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรักษาสสิ่งของประวัติศาสตร์โดยทั่วไป

การศึกษาดูงานครั้งนี้มีจุดประสงค์ เพื่อหารูปแบบและแนวความคิดประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการ
จัดนิทรรศน์ที่หลวงพ่อบ้านต่อไป

พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ 9 แห่ง ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาดูงาน มีดังนี้

1. พิพิธภัณฑ์ อภินิหาร วัดป่าไทรวิเวก อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ภาพประกอบ 31 พิพิธภัณฑ์อภินิหาร วัดป่าไทรวิเวก อ.เมือง จ.สุรินทร์

นิพัทธภัณฑ์แห่งนี้ เป็นนิพัทธภัณฑ์บริหารของหลวงปู่สาม อภิภูจิน มีลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว มีลักษณะเป็นชั้นรูป 6 เหลี่ยมมีประตูเข้าออก 2 ประตู ภายในอาคารเป็นห้องโถง พื้นปูด้วยหินอ่อน ตรงกลางของห้องเป็นแท่นหินอ่อนใช้ประดิษฐานรูปบูชาของหลวงปู่สาม อภิภูจิน เป็นหุ่นขี้ผึ้งอยู่ในตู้กระจกแก้ว ด้านหน้าต่ำลงมาเป็นรูปเหมือนหล่อด้วยโลหะขนาดเท่าองค์จริง ประดิษฐานอยู่บนคังไม้ ด้านหน้าลดต่ำลงมามีดอกไม้รูปเทียนและเครื่องบูชา จัดเป็นที่กราบไหว้เพื่อรำลึก และขอพรจากหลวงปู่

ภาพประกอบ 32 รูปเหมือนและหุ่นขี้ผึ้งหลวงปู่สาม อภิภูจิน

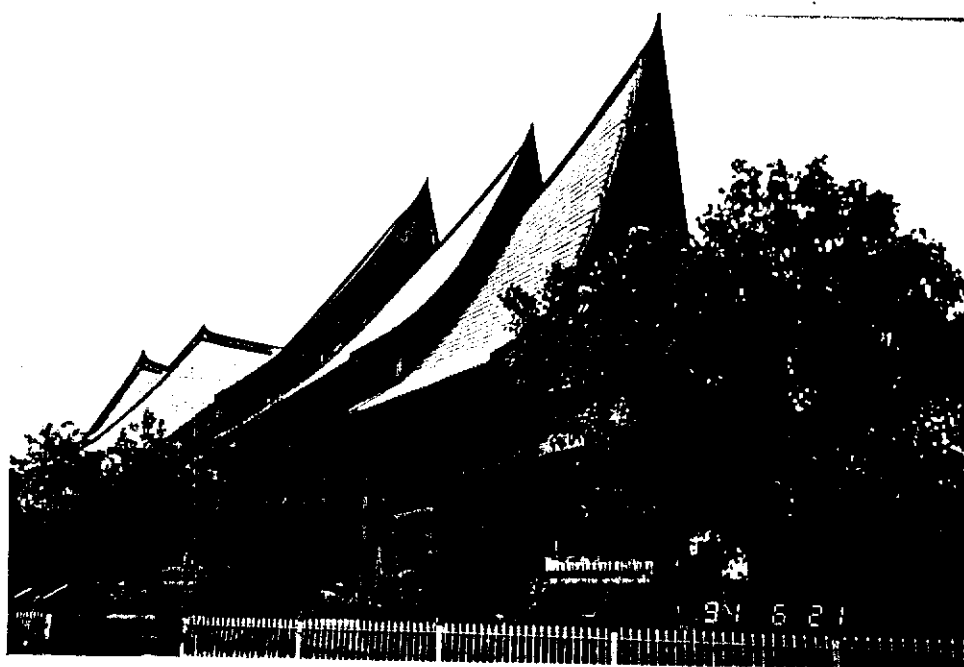
การจัดแสดงประวัติ เครื่องใช้ อัฐบริวาร และสิ่งบูชา ที่เกี่ยวกับหลวงปู่ ได้ใช้บริเวณของ
ส่วนฝาผนังโดยตั้งไว้ในตู้ติดกับฝาผนังทั้ง 5 ด้าน เป็นตู้แสดงประวัติ เครื่องใช้ อัฐบริวาร วัตถุบูชา
และพระพุทธรูปบูชาของหลวงปู่สาม จัดแสดงไว้เป็นหมวดหมู่ มีคำบรรยายสั้น ๆ ช่วยให้ผู้เข้าชม
ทราบเรื่องราวของสิ่งที่จัดแสดงเป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 33 การจัดแสดงประวัติ และอัฐบริวารของหลวงปู่สาม อมฤตโน

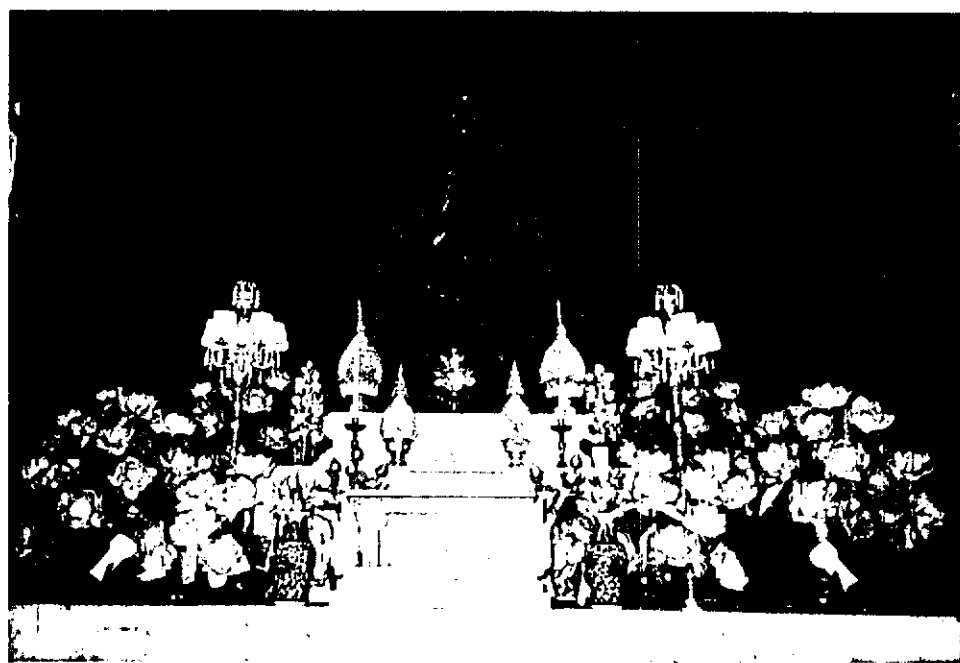
การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ได้บรรยายภาคเรียบง่าย นับตั้งแต่ตัวอาคาร และการจัดแสดงวัตถุและเรื่องราว ให้ความสำคัญทางจิตใจอย่างสูง คือให้ความรู้สึกถึงความสงบ ความศักดิ์สิทธิ์ และความน่าเลื่อมใสศรัทธา นอกจากนี้ก็ให้ความรู้สึกชื่นชมในความสมถะ มักน้อยของหลวงปู่สาม จนเห็นว่าเครื่องอัฐบริขารของท่านมีเฉพาะสิ่งจำเป็นเพียงไม่กี่ชิ้น ชี้ให้เห็นถึงความสนใจของท่านมุ่งเน้นในเรื่องคุณธรรมความดี มากกว่าความมั่งคั่งร่ำรวยเยี่ยงฆราวาสทั่วไป

2. พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ดูลย์ อตุโล วัดบูรพาราม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ภาพประกอบ 34 อาคารพิพิธภัณฑ์หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

ลักษณะของอาคารมีการออกแบบด้วยศิลปะทั้งงดงามโดดเด่นเป็นพิเศษ เป็นอาคารชั้นเดียว ทรงไทยประยุกต์ หลังคาเป็นจั่วทรงไทยซ้อนกัน 3 ชั้น เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก พื้นภายในปูด้วยหินแกรนิต ใ้บรรยากาศสงบ เยือกเย็น และศักดิ์สิทธิ์ ภายในห้องโถงกว้างใหญ่บรรจุคนได้ประมาณ 200 คน ประตูทางเข้า - ออก อยู่ด้านหน้าของอาคาร หันไปทางทิศตะวันออก ด้านในสุดของอาคารทางทิศตะวันตก เป็นแท่นหินอ่อน สูงประมาณ 1.50 เมตร เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนของหลวงปู่ศุข อตุโล ขนาดใหญ่ 1 เท่าครึ่งขององค์จริง นั่งบนเก้าอี้ห้อยเท้า ด้านหน้าสุดเป็นกรอบแก้ว บรรจุอัฐิธาตุของหลวงปู่ จัดเป็นศูนย์รวมแห่งการรำลึกบูชาของนิสิตภัณฑ์แห่งนี้ พื้นห้องปล่อยโล่ง เพื่อเป็นที่นั่งกราบไหว้ นั่งสงบจิตใจรำลึกถึงหลวงปู่และเป็นที่นั่งเจริญสมาธิภาวนาของผู้มาเยี่ยมชม

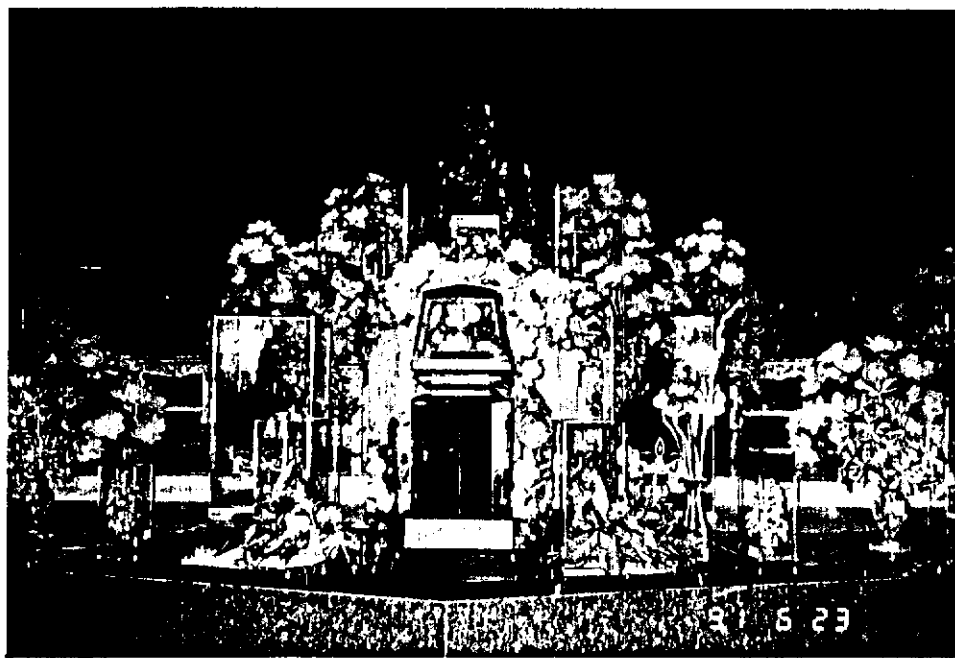
ภาพประกอบ 35 รูปเหมือนหลวงปู่ศุข อตุโล

การจัดแสดงเครื่องใช้ และอัฐบริวาร ได้จัดไว้ในตู้ อยู่ติดฝาผนังด้านซ้ายมือของรูปเหมือน ซึ่งมีตู้กระจก 2 ใบตั้งเรียงกัน ตู้ใบที่ 1 แสดงประวัติหลวงปู่ และตู้ใบที่ 2 ใช้แสดงเครื่องอัฐบริวาร ได้แก่ บาตร จีวร ผ้าเท้า รูปบูชา และเครื่องใช้ที่จำเป็นอื่น ๆ

ภาพประกอบ 36 การจัดแสดงประวัติ และอัฐบริวาร หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ให้บรรยากาศของความประณีต สง่างาม และเป็นการออกแบบอาคารด้วยศิลปะยุคทันสมัยสูง ที่มีความงดงามแปลกตา ภายในอาคารให้บรรยากาศความสงบ ความสุขใจ ความศักดิ์สิทธิ์ และความน่าเลื่อมใสศรัทธา สิ่งที่น่าสนใจได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย มีป้ายบรรยายสั้น ๆ ทำให้ทราบประวัติและเรื่องราวหลวงปู่ดูลย์ อตุโล เป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 38 รูปเหมือนหลวงปู่่มั่น ภูริทัตโต

พื้นติดฝาผนังด้านในสุดของห้องโถง เป็นพื้นยกสูงประมาณ 1.50 เมตร ปูด้วยหินแกรนิตสีน้ำตาล ด้านบนจัดเป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือน และอัฐิธาตุของหลวงปู่่มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน ในยุคปัจจุบัน

การจัดแสดงประวัติและอัฐิบริวาร ได้ใช้ตู้ผนังทั้ง 2 ด้านของอาคารโดยเจาะลึกเข้าไปในผนัง เป็นตู้กระจกใสด้านละ 4 ตู้ รวม 8 ตู้ แต่ละตู้มีการจัดแสดงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

- ตู้ที่ 1 ประวัตินย่อ ภาพถ่าย และหนังสือธรรมะของหลวงปู่
- ตู้ที่ 2 เครื่องใช้ส่วนตัว ได้แก่ ผ้าจีวร ผ้าห่ม บาตร กาน้ำ และของใช้ประจำวัน ระหว่างธุดงค์
- ตู้ที่ 3 เครื่องใช้ประจำวัน เช่น บาตร ช้อน กระโถน ไม้เท้า
- ตู้ที่ 4 เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด เช่น ไฟฉาย กาน้ำร้อน นัต
- ตู้ที่ 5 โกศบรรจุอัฐิธาตุ และรูปถ่ายของหลวงปู่

- ชุดที่ 6 ผ้าประเภทต่าง ๆ เช่น ผ้าจิวร ผ้าสบง ผ้าปูนั่ง ผ้าเช็ดมือ
ชุดที่ 7 เครื่องใช้ขณะอาพาธ
ชุดที่ 8 หนังสือคำรา บทหนังสือแพทย์ของหลวงปู่

ภาพประกอบ 39 การจัดแสดงประวัติและอัฐบริวาร หลวงปู่มั่น ภุมมิกัตโต

4. พิพิธภัณฑสถานอาจารย์จวน กุลเชฐโฐ วัดเจติยาคีรีวิหาร (ภูพาน) ถึงอำเภอสว่าง
จังหวัดหนองคาย

ภาพประกอบ 40 พิพิธภัณฑสถานพระอาจารย์จวน กุลเชฐโฐ

ตัวอาคารพิพิธภัณฑสถาน ตั้งอยู่บนเนินด้านหน้าวัด มีลักษณะเป็นเจดีย์ 9 ชั้น ชั้นล่างสุดเป็นอาคารทรงแปดเหลี่ยม ตัวอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กกรุหินอ่อนและหินแกรนิตทั้งภายในและภายนอก พื้นปูด้วยหินอ่อน มีประตู 3 ด้านเป็นทางเข้าออก ช่วยระบายอากาศและแสงสว่างเข้าสู่ภายในอาคาร

ภาพประกอบ 41 รูปเหมือนพระอาจารย์จวน กุลเชฐโฐ

ภายในห้องโถง มีเนื้อที่กว้างขวาง บริเวณด้านในสุดยกพื้นสูง เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนของพระอาจารย์จวน กุลเชฐโฐ ซึ่งเป็นรูปยืน มือขวาถือไม้เท้า หล่อด้วยโลหะ ด้านหน้ามีเจดีย์แก้วบรรจุอัฐิธาตุของท่าน บริเวณนี้เป็นศูนย์กราบไหว้บูชาของพินิจภัทร์

ทางด้านซ้ายและด้านขวาของอาคาร เป็นตู้กระจกใส เจาะลึกเข้าไปในฝาผนัง เป็นที่จัด
แสดงประวัติและอัฐบริวารของท่าน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 แสดงชีวประวัติ เรื่องราว และเหตุการณ์ในชีวิตของท่าน

ส่วนที่ 2 แสดงเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น บาตร จีวร เครื่องบริวารชุดองค์ และของ
ใช้ประจำวันอื่น ๆ มี กาน้ำ ร่ม กระติกน้ำร้อน ไฟฉาย เป็นต้น

ภาพประกอบ 42 การจัดแสดงประวัติ และอัฐบริวาร ท่านพระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ

5. พิพิธภัณฑ์พระอาจารย์วัน อุตตโม วัดถ้ำก้อยตำบองธรรม อำเภอสังขาร

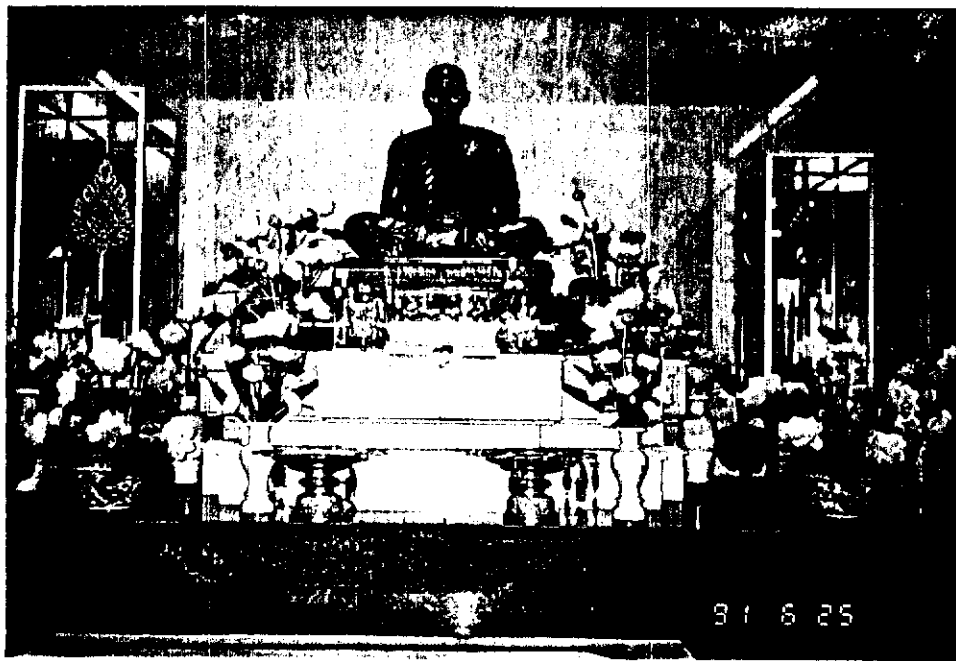
จังหวัดสกลนคร

ภาพประกอบ 43 พิพิธภัณฑ์พระอาจารย์วัน อุตตโม

ตั้งอยู่บนภูเขาที่สลับซับซ้อน ห่างจากชุมชน ลักษณะของอาคารส่วนบนเป็นเจดีย์รูปทรงพระธาตุนม ส่วนล่างเป็นอาคารทรงจตุรมุข ตัวอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก กรุด้วยหินอ่อนทั้งภายในและภายนอก พื้นปูด้วยหินแกรนิต เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นบนจัดแสดงพิพิธภัณฑ์อัฐบริวาร ชั้นล่างจัดเป็นห้องสมุดและห้องประชุม

การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ ด้านในสุดยกพื้นเป็นแท่นหินอ่อนประดิษฐานรูปเหมือน และอัฐิธาตุ
ด้านซ้ายและด้านขวาของรูปเหมือน มีตู้กระจกสำหรับใส่ตราตั้งพัดยศ

ภาพประกอบ 44 รูปเหมือนพระอาจารย์วัน อุตตโม

การจัดแสดงเครื่องใช้ และอัฐิบริหาร ได้ใช้พื้นที่บริเวณด้านซ้ายและด้านขวาของจตุรมุข
จัดแสดงไว้ในตู้ไม้สักแกะสลัก ตั้งติดฝาผนังด้านละ 3 ตู้ โดยจัดแสดงเครื่องใช้และอัฐิบริหาร แบ่ง
แยก จัดประเภทเป็นหมวดหมู่ได้แก่ ประวัติ ของใช้ชุดงค์ ของใช้ประจำวัน ของใช้เบ็ดเตล็ด เป็นต้น

ภาพประกอบ 45 การจัดแสดงประวัติและอัฐบริหาร พระอาจารย์วัน อุตตโม

ห้องโถงชั้นล่างของอาคาร จัดเป็นห้องสมุดของวัด เป็นการรวบรวมหนังสือธรรมะ และ พระธรรมเทศนาของพระอาจารย์วัน อุตตโม บริเวณฝาผนังโดยรอบของห้องสมุดเป็นภาพเขียนแสดง ประวัติของท่าน เรียงตามลำดับเหตุการณ์ ตั้งแต่เกิดจนถึงมรณภาพ ได้ภาพนี้คำบรรยายอย่างละเอียด ภายในห้องโถงใหญ่ๆ นี้ ยังใช้สำหรับเป็นห้องประชุม จัดกิจกรรม และอบรมธรรมด้วย

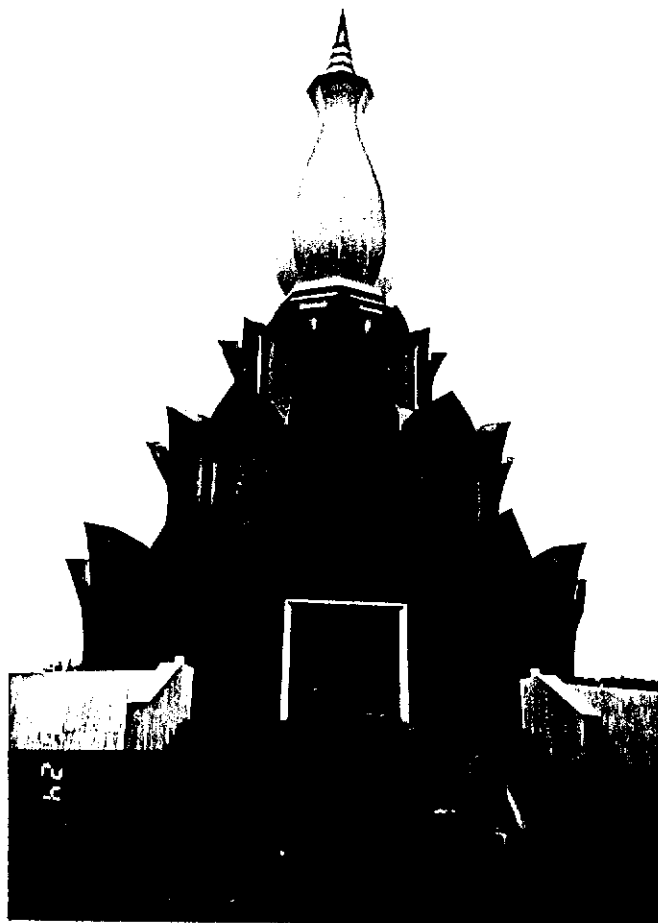

ภาพประกอบ 46 ชั้นล่างของพิพิธภัณฑ์ พระอาจารย์วัน อุตตโม จัดเป็นห้องสมุดและห้องประชุม

ภาพประกอบ 47 ภาพเขียนฝาผนังแสดงประวัติพระอาจารย์วัน อุตตโม

6. พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ฝั้น อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

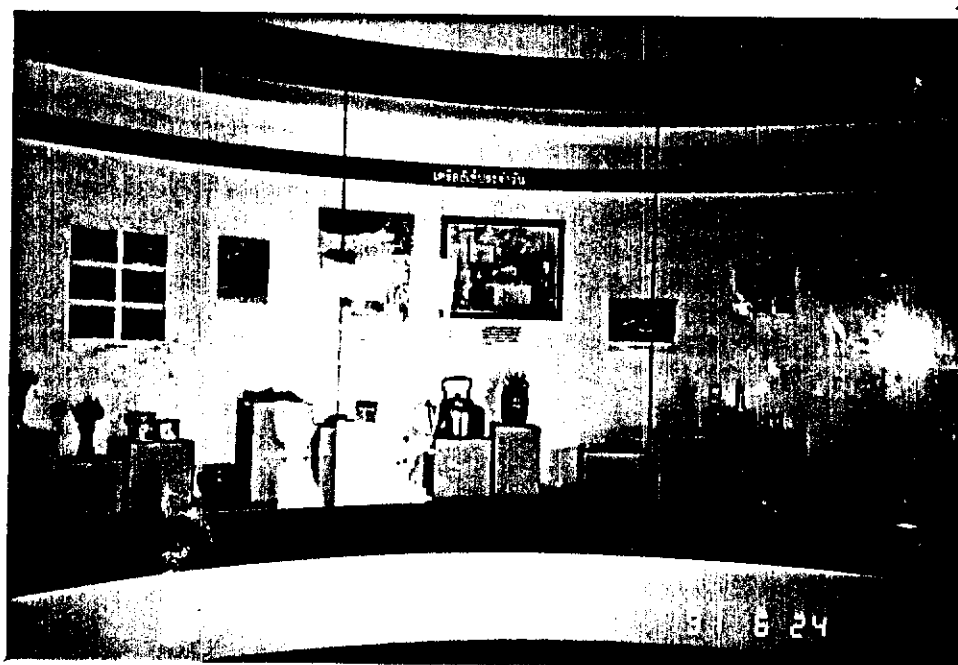
ภาพประกอบ 48 พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ฝั้น อาจาโร

ตัวพิพิธภัณฑ์เป็นอาคารทรงเจดีย์พระธาตุพนม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่บนฐานชุกชีบัวโดยรอบ ลักษณะทรงกลมลดหลั่นลงมาเป็น 3 ชั้น ซึ่งหมายถึง ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา แต่ละชั้นของกลีบบัวเป็นภาพแกะสลักนูนระเบียงดินเผา ที่แสดงเรื่องราว และธรรมะในพระพุทธศาสนา

ภายในพิพิธภัณฑ์ เป็นห้องโถงกลมตามรูปเจดีย์ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 9 เมตร ปูด้วยหินแกรนิตสีดำ มีแท่นหินอ่อนตรงกลางห้อง โดยจัดเป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนของหลวงปู่ฝั้น อาจาโร เป็นรูปนั่งห้อยเท้า มือซ้ายถือไม้เท้า ด้านหน้าของรูปเหมือน มีตู้กระจกแสดงอัฐิธาตุของท่าน

ภาพประกอบ 49 รูปเหมือนหลวงปู่ฝั้น อาจาโร

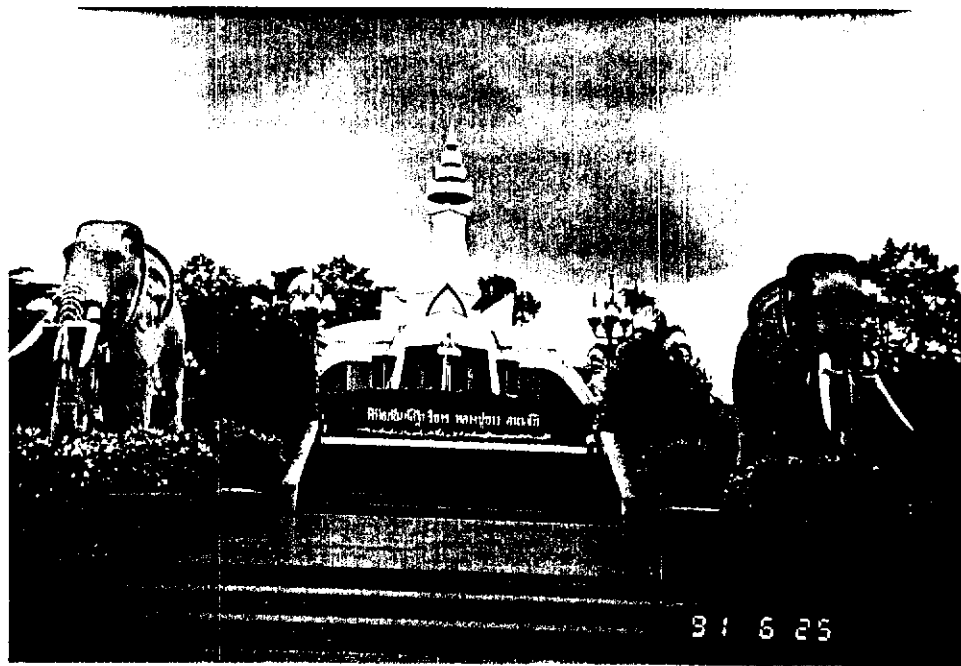

ภาพประกอบ 50 การจัดแสดงประวัติและอัฐบริวาร หลวงปู่ฝั้น อาจาโร

การจัดแสดงเครื่องใช้ อัฐบริวาร จัดไว้ในตู้กระจกลักษณะฐานโค้งตามแนวฝาผนังโดยรอบ ห้อง มี 5 ตู้ จัดแสดงประวัติและอัฐบริวารของท่าน แบ่งไว้เป็นประเภท ๆ

ภายนอก รอบบริเวณพิพิธภัณฑ์ เป็นลานกว้างรูปแปดเหลี่ยม ด้านนอกสุด ก่อเป็นซุ้มกลีบบัวหงาย มี 56 ซุ้ม ในแต่ละซุ้มตกแต่งด้วยกระเบื้องดินเผา แสดงประวัติและเรื่องราวเรียงลำดับเหตุการณ์ ในชีวิตของท่าน

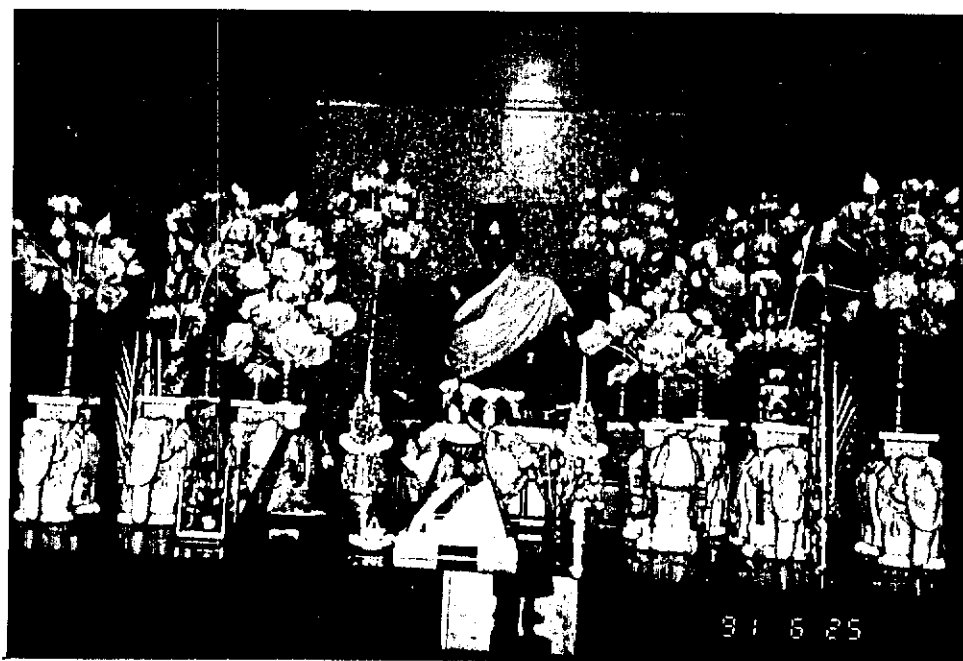
7. พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี

ภาพประกอบ 51 พิพิธภัณฑ์หลวงปู่ขาว อนาลโย

ตัวอาคารภายนอกเป็นเจดีย์ทรงพระธาตุนกเม ที่ฐานของเจดีย์เป็นรูปช้าง 4 เชือก หันศีรษะเข้าหากัน ไข้วางขลุ่ยเจดีย์ขึ้น ตัวอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก กรุด้วยหินอ่อนและหินแกรนิตทั้งภายในและภายนอก พื้นปูด้วยหินอ่อน มีประตู 3 ด้าน

ภายในเป็นห้องโถงกลมรูปเดียวกับเจดีย์ การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ บริเวณด้านในสุดเป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนและอัฐิธาตุของหลวงปู่ขาว อนาลโย

ภาพประกอบ 52 รูปเหมือนหลวงปู่ขาว อนาลโย

การจัดแสดงประวัติและเครื่องอัฐบริขาร อยู่ทางด้านซ้ายและขวาของห้องโถง โดยการเจาะเป็นตุ๊กตาเข้าไปในฝาผนังทั้งด้านหน้าและด้านหลังเป็นกระจกใส เพื่อช่วยให้แสงสว่างเข้าสู่ภายในอาคาร มีทั้งหมด 4 ตู้ จัดแสดงเครื่องใช้ประจำวัน เครื่องใช้ธุดงค์ เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด เป็นต้น

ภาพประกอบ 53 การจัดแสดงประวัติและผู้บริหาร หลวงปู่ขาว อนาลโย

8. พิพิธภัณฑ์หลวงปู่อน ญาณสิริ วัดป่านิโครธาราม อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ภาพประกอบ 54 พิพิธภัณฑ์หลวงปู่อน ญาณสิริ

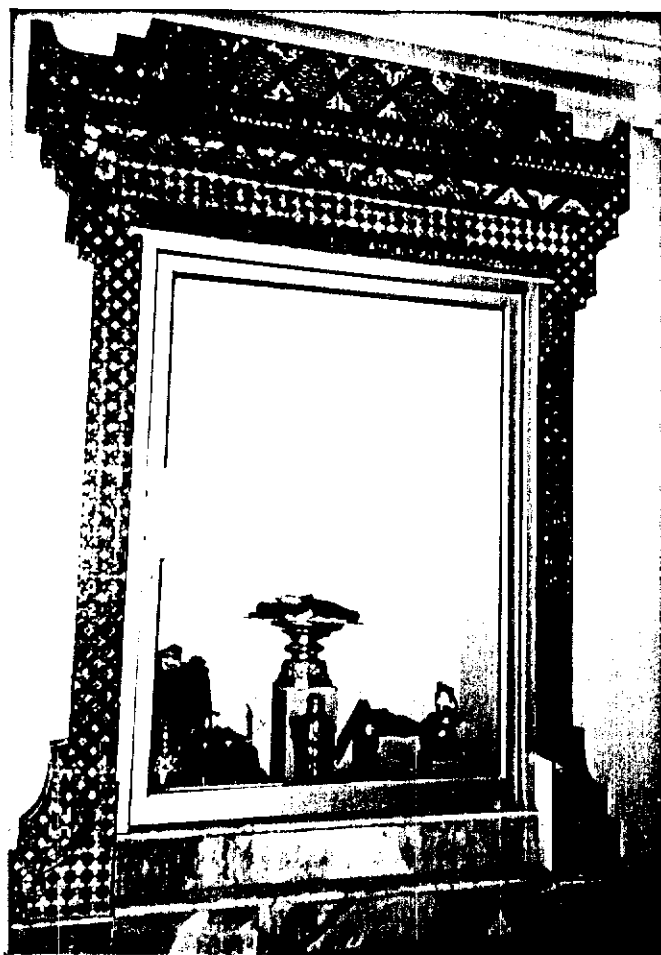
ลักษณะของอาคาร เป็นทรงเจดีย์ ฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก มี 2 ชั้น ชั้นบนจัดเป็นที่แสดงพิพิธภัณฑ์ ส่วนชั้นล่างจัดเป็นห้องสมุดประชาชนของวัด

ประตูทางเข้า-ออก มีประตูเดียว ฝาผนังด้านในสุดเจาะลึกเข้าไปเป็นตู้กระจกใส ตั้งประดิษฐานรูปเหมือนของหลวงปู่อน ญาณสิริ ด้านขวาของรูปเหมือนเป็นตู้กระจกตั้งแสดงอัฐิธาตุของท่าน

ภาพประกอบ 55 รูปเหมือนหลวงปู่อ่อน ญาณสิริ

การจัดแสดงเครื่องใช้ อัฐบริขาร ใช้ฝาผนังด้านซ้ายและด้านขวาทั้งสองด้าน เเจาะลึกเข้าไปในฝาผนังเป็นตู้กระจกใส มี 2 ตู้ ตู้ที่ 1 เป็นของใช้ประจำวัน และตู้ที่ 2 เป็นของใช้ธุดงค์ ส่วนชั้นล่างของอาคาร จัดเป็นห้องสมุดประชาชน เพื่อให้ประชาชนและพระภิกษุสามเณรใช้เป็นศึกษาค้นคว้า ซึ่งมีหนังสือธรรมะ และหนังสือความรู้วิชาการทั่วไป

ภาพประกอบ 56 การจัดแสดงเครื่องใช้ อัฐบริขารหลวงปู่อน ณานสิริ

9. พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่บัว สิริขันธ์ วัดบ้านหนองแสง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ภาพประกอบ 57 เจดีย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่บัว สิริขันธ์

ลักษณะของอาคารพิพิธภัณฑสถาน เป็นเจดีย์ทรงพระธาตุพนม รอบนอกของเจดีย์เป็นลานกว้าง มีอุ้มประตูทางเข้าทั้ง 4 ทิศ

ภายในเจดีย์เป็นห้องโถงสี่เหลี่ยม ประตูทางเข้า-ออก มีทางดำเนินน้ำเพียงประตูเดียว จัดเป็นที่ตั้งประดิษฐานรูปเหมือนติดกับฝาผนังด้านในสุด ทางซ้ายมือของรูปเหมือน มีภาพถ่ายและอัฐิธาตุ จัดแสดงไว้ในตู้กระจก ไม่มีการจัดแสดงเครื่องใช้อัฐิบริหาร

ภาพประกอบ 58 รูปเหมือนหลวงปู่บัว สิริปุณโณ

สรุปแนวคิดที่ได้จากการศึกษาคุณงาน

จากการศึกษาคุณงานพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แนวคิดที่เป็นลักษณะร่วมในการจัดพิพิธภัณฑ์ทั้ง 9 แห่ง ดังนี้

1. บรรยากาศ การจัดภายในและบริเวณรอบนอกอาคาร เป็นบรรยากาศที่เรียบง่ายเรียบง่าย สงบ ร่มรื่น นำมาซึ่งความคึกคักสี่สี่แห่งปฐพีสถานเหล่านั้น

2. การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ แยกการแสดงออกเป็นส่วน ๆ ที่สำคัญดังนี้

2.1 ส่วนที่แสดงถึงสัญลักษณ์หรือองค์แทนของพระเถระที่เป็นข้าของประวัติ ซึ่งได้แก่ รูปเหมือน อาจเป็นรูปหล่อด้วยโลหะ หรือหุ่นขี้ผึ้ง กับเจดีย์ หรือครอบแก้วบรรจุอัฐิธาตุ ในส่วนนี้ถือเป็นศูนย์กลางแห่งการกราบไหว้ หรือศูนย์กลางแห่งความระลึกถึง จัดเป็นส่วนที่มีความสำคัญที่สุดของพิพิธภัณฑ์ ในส่วนที่แสดงถึงสัญลักษณ์นี้จะจัดไว้บนแท่นสูง อาจอยู่ตรงกลางหรือด้านในสุดของห้องโถง นอกจากรูปหล่อ รูปเหมือน พระอัฐิธาตุแล้ว ก็มีการจัดดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องบูชาทำให้เพิ่มความคึกคักสี่สี่ และความน่าสนใจสักการะเป็นอย่างยิ่ง

2.2 ส่วนที่แสดงถึงประวัติ ประกอบด้วยรูปภาพ และเรื่องราวย่อ ๆ ของพระเถระ เพื่อให้ผู้เข้าชมได้ทราบประวัติและเรื่องราวในชีวิตท่าน

2.3 ส่วนที่แสดงถึงเครื่องใช้ และอัฐิบริหาร โดยทั่วไปจะมีเฉพาะข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น บาตร ผ้าห่ม ไม้เท้า กลดชุดงค์ รองเท้า จีวร และของจำเป็นอื่น ๆ เพียงเล็กน้อย ซึ่งแสดงถึงความสมถะของท่านผู้เป็นเจ้าของประวัติ

2.4 ส่วนที่แสดงถึงสิ่งเกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น หนังสือธรรมะ คำสอน อุปกรณ์การรักษาโรค เป็นต้น

2.5 พื้นที่ว่างสำหรับเป็นที่กราบไหว้บูชา หรือเป็นที่นั่งทำสมาธิ บำเพ็ญความสงบทางใจ

การจัดแสดงในส่วนต่าง ๆ เน้นความเรียบง่าย ความเป็นระเบียบ ชวนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และมีป้ายคำอธิบายสั้น ๆ พอให้เข้าใจเรื่องราวของสิ่งที่นำมาแสดงนั้น ผู้เขียนเห็นว่าการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อดำน่าจะเน้นส่วนต่าง ๆ ทั้ง 5 ส่วน ดังกล่าวมาข้างต้น

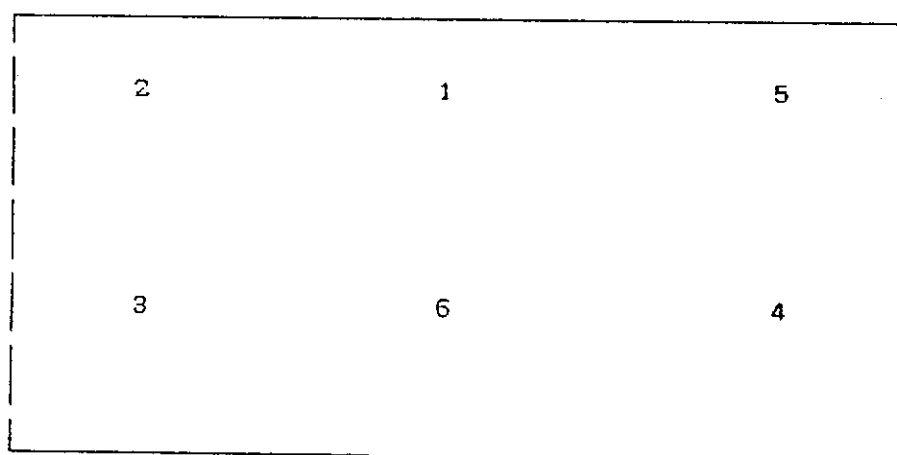
การพิจารณาผังการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน

จากแนวคิดในการดูงานของท่านพระครูวิฑูรวิจิตร เจ้าอาวาส และของผู้วิจัยเอง ได้นำมาประสมประสานเข้าด้วยกัน แล้วได้สรุปเป็นแนวคิดในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน แยกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ส่วนที่เป็นพิพิธภัณฑ์ฐานหลวงพ่อบาน เป็นการแสดงประวัติ และเรื่องราวของหลวงพ่อบานโดยตรง จะมีส่วนประกอบทั้ง 5 ส่วน ที่ได้จากการดูงาน พิพิธภัณฑ์ฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในส่วนนี้จะจัดแสดงในบริเวณมุขหน้า ชั้นบนของตัวอาคาร
2. ส่วนที่เป็นพิพิธภัณฑ์ รวบรวมสิ่งที่มีคุณค่าโดยทั่วไป เนื่องจากวัดบางเมโคเป็นวัดเก่าแก่มิ่วตฤและเรื่องราวที่มีคุณค่ามากมาย ในส่วนนี้จะจัดแสดงเหมือนกับการจัดพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไป โดยการรวบรวมสิ่งของที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ทางศิลปวัฒนธรรม ทั้งส่วนที่เป็นเรื่องราวของวัดและของชุมชน ในส่วนนี้จะจัดแสดงบริเวณห้องโถงกลาง ชั้นบนของตัวอาคาร

การจัดแสดงในส่วนที่เป็นพิพิธภัณฑ์ฐานหลวงพ่อบาน

มุขหน้า

มาตราส่วน 1 : 50 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 59 แผนผังมุขหน้าที่บนของอาคาร สำหรับจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ฐานหลวงพ่อบาน

การจัดแสดงภายในส่วนที่เป็นพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติหลว่งพ่อบาน ซึ่งเป็นส่วนที่แสดงประวัติและเรื่องราวของหลว่งพ่อบานโดยตรง ประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ ๗ แบ่งออกเป็น 6 ส่วน ตามภาพประกอบที่ 59 ดังนี้

หมายเลข 1 ส่วนที่แสดงถึงสัญลักษณ์ หรือองค์แทนของหลว่งพ่อบาน ที่เป็นเจ้าของประวัติ ซึ่งได้แก่รูปเหมือน หล่อด้วยปูนปั้น จัดแสดงไว้บนแท่นตรงกลางด้านในสุดของห้อง จัดดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องบูชา ในส่วนนี้เน้นว่าสำคัญที่สุดของพิพิธภัณฑ์ เป็นศูนย์กลางแห่งการกราบไหว้บูชาระลึกถึง

หมายเลข 2 ส่วนที่แสดงถึงเครื่องใช้ของหลว่งพ่อบานในการออกธุดงค์ โดยทั่วไปจะมีเฉพาะเครื่องใช้ที่จำเป็น คือ บาตร ผ้าห่ม จีวร กอลธุดงค์ รองเท้า เป็นต้น

หมายเลข 3 ส่วนที่แสดงถึงประวัติและเรื่องราวย่อ ๆ ของหลว่งพ่อบาน ประกอบด้วย รูปถ่าย และเรื่องราวในชีวิตของท่าน

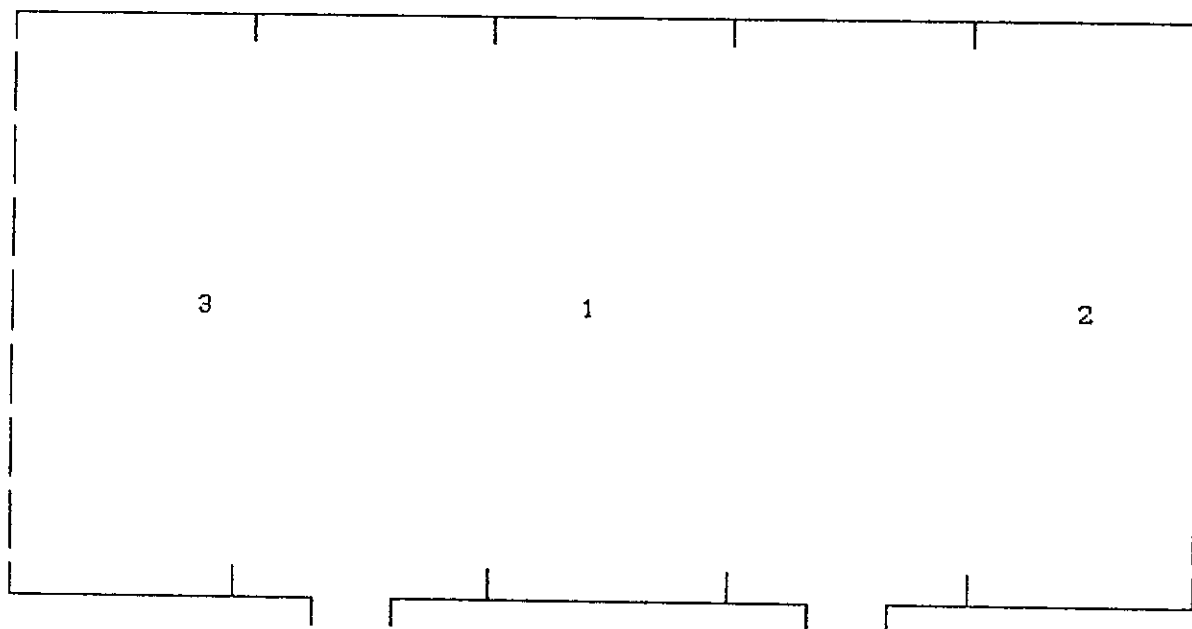
หมายเลข 4 ส่วนที่แสดงเกี่ยวกับอุปกรณ์การรักษาโรค ประกอบด้วยบาตรน้ำมันต์ มีดหมอ หม้อยา เป็นต้น

หมายเลข 5 ส่วนที่แสดงถึงเครื่องใช้ประจำวัน หลว่งพ่อบานเป็นพระที่มีความสมถะไม่สะสม ของใช้ของท่านจึงมีแต่ที่จำเป็นเท่านั้น คือ อาสนสงฆ์ ไม้เท้า เป็นต้น

หมายเลข 6 พื้นที่ว่างสำหรับเป็นที่กราบไหว้บูชา หรือเป็นที่นั่งทำสมาธิบำเพ็ญความสงบทางใจ

การจัดแสดงในส่วนที่เป็นพิพิธภัณฑ์ทั่วไป

ห้องโถงกลาง

มาตราส่วน 1 : 100 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 60 แผนผังห้องโถงกลางชั้นบน 5 ห้อง จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ทั่วไป

การจัดแสดงในส่วนที่เป็นพิพิธภัณฑ์ทั่วไป เพื่อรวบรวมสิ่งที่มีคุณค่า เนื่องจากวัดบางนมโคเป็นวัดเก่าแก่ ทั้งส่วนที่เป็นเรื่องราวประวัติของวัดและชุมชน มีวัดสุและเรื่องราวที่มีคุณค่ามากมาย ในส่วนนี้ได้จัดการแสดงเหมือนกับการจัดพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไปโดยรวบรวมสิ่งของที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ในส่วนนี้จะจัดแสดงบริเวณห้องโถงกลางชั้นบนของตัวอาคาร แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังภาพประกอบที่ 60 ดังนี้

ส่วนที่ 1 บริเวณตรงกลางของห้องโถงมีพื้นที่ 3 ห้อง จัดแสดงโต๊ะหมู่บูชา 1 ชุด ภาพถ่ายครูบาอาจารย์ พระอุปัชฌาย์ของหลวงพ่อบ้าน เป็นการเกิดชุมชน แสดงความกตัญญูทศเวทต่อครูอาจารย์

ส่วนที่ 2 บริเวณพื้นที่ 1 ห้อง ใช้จัดแสดงเครื่องใช้ อัฐบริวารของพระสงฆ์ทั่วไป ประกอบด้วย อาสนะสงฆ์ บาตร ตะลุ่ม ศาละบัด กระโถน จาน ช้อน ย่าม เป็นต้น

ส่วนที่ 3 บริเวณพื้นที่ 1 ห้อง ใช้จัดแสดงเครื่องใช้โบราณของชาวบ้านในอดีต เช่น ถ้วย ชาม หม้อดิน โอ่งน้ำ ฝาน้ำทรงไทย เครื่องใช้ทำนา เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นแนวความคิดขั้นแรกในการจัดพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบ้าน เป็นแนวความคิดที่ได้จากการศึกษาดูงานของผู้วิจัย ประสมกับแนวความคิดของท่านพระครูวิহারกิจจานุยุต เจ้าอาวาสแต่ในการจัดจริงในภายหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความเหมาะสม

บทที่ 5

การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์

ภาพประกอบ 61 อาคารพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบ้านสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว

การวางแผนผังบริเวณจัดแสดง

การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบ้าน ได้แบ่งเนื้อหาการจัดแสดงออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 พิพิธภัณฑ์กรรมฐานหลวงพ่อบ้าน ในส่วนนี้จัดขึ้นตามแนวคิดที่ผู้วิจัยได้เลือกทางไปคู่งานพิพิธภัณฑ์กรรมฐานตามวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อวันที่ 21 - 26 มิถุนายน 2534 เรื่องราวในส่วนนี้จัดแสดงในห้องมุขหน้า ชั้นบนของอาคาร มีขนาดกว้าง 4 เมตร ยาว 6 เมตร ในส่วนนี้เรียกได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑ์กรรมฐานหลวงพ่อบ้านโดยตรง

สิ่งที่จัดแสดงได้แก่ ประวัติและเรื่องราวของหลวงพ่อบาน รูปเหมือนหลวงพ่อบาน เครื่องใช้ในการบูชา ศูปพระเครื่องของหลวงพ่อบาน หนังสือที่เกี่ยวกับหลวงพ่อบาน เครื่องใช้ขณะอาพาธ เครื่องใช้ในการรักษาโรค และเครื่องใช้ประจำวันของหลวงพ่อบาน

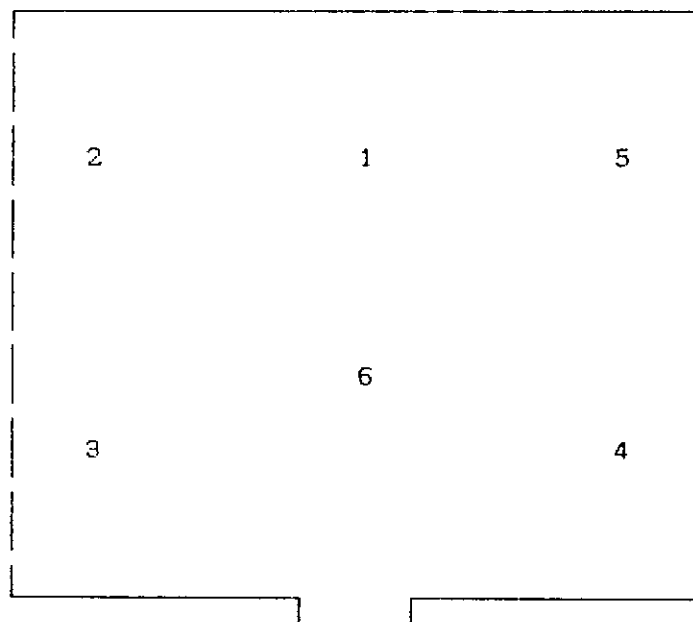
ส่วนที่ 2 พิพิธภัณฑ์ศิลปและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในส่วนนี้เป็นการจัดแสดงวัตถุสิ่งของและเรื่องราวที่น่าสนใจโดยทั่วไป ซึ่งจัดแสดงแนวความคิดของท่านพระครูวิহারกิจจานุชิต เจ้าอาวาส โดยท่านได้ให้แนวคิดการจัดแสดงในส่วนนี้ว่า "เป็นการอนุรักษ์ของเก่า สืบสานหัตถศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อรวบรวมของใช้โบราณพื้นบ้านไทยในอดีต" การจัดแสดงในส่วนนี้ จัดบริเวณห้องโถงกลาง 5 ห้อง มีพื้นที่ทั้งหมด 7×17.5 เมตร ในบริเวณนี้ได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. ห้องโถงกลาง ขนาด 7×17.5 เมตร เป็นส่วนของการสักการบูชาครูบาอาจารย์
2. ห้องขวามือทางด้านเหนือ ขนาด 3.5×7 เมตร จัดแสดงเครื่องใช้อัฐบริวารสำหรับพระสงฆ์ทั่วไป
3. ห้องซ้ายมือทางด้านใต้ ขนาด 3.5×7 เมตร จัดแสดงเครื่องใช้โบราณพื้นบ้านไทยในอดีต

รายละเอียดของการจัดแสดงแต่ละส่วน มีดังต่อไปนี้

พิพิธภัณฑ์รรมฐานหลวงพ่อบาน

พิพิธภัณฑ์รรมฐานหลวงพ่อบาน จัดแสดงในห้องที่เรียกกันว่ามุขหน้าของตัวอาคารด้านบน แสดงประวัติและเรื่องราวของหลวงพ่อบานโดยตรง แบ่งเรื่องราวออกเป็น 6 ส่วน ตามภาพประกอบที่ 62 ต่อไปนี้

มาตราส่วน 1 : 50 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 62 แผนผังมุกหน้าชั้นบนของอาคาร จัดแสดงพิพิธภัณฑ์การรวมฐานหลวงพ่อบ้าน

ในส่วนของผู้ชมนานี้ ได้เริ่มดำเนินการจัดแสดงเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2534 ส่วนใหญ่เป็นเพียงแนวความคิดว่าจะจัดแสดงอะไรไว้ส่วนไหนของห้อง ในทางปฏิบัติจริงสามารถแสดงได้เพียงบางอย่าง แต่มีหลายอย่างซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก จำเป็นต้องจัดหาตู้ที่มีความปลอดภัย และมีการเก็บรักษาที่ดีพอ จึงยังไม่สามารถนำมาแสดงได้ ในที่นี้จึงเป็นการอธิบายแนวความคิดในขั้นตอนของการจัดแสดงซึ่งมีดังต่อไปนี้

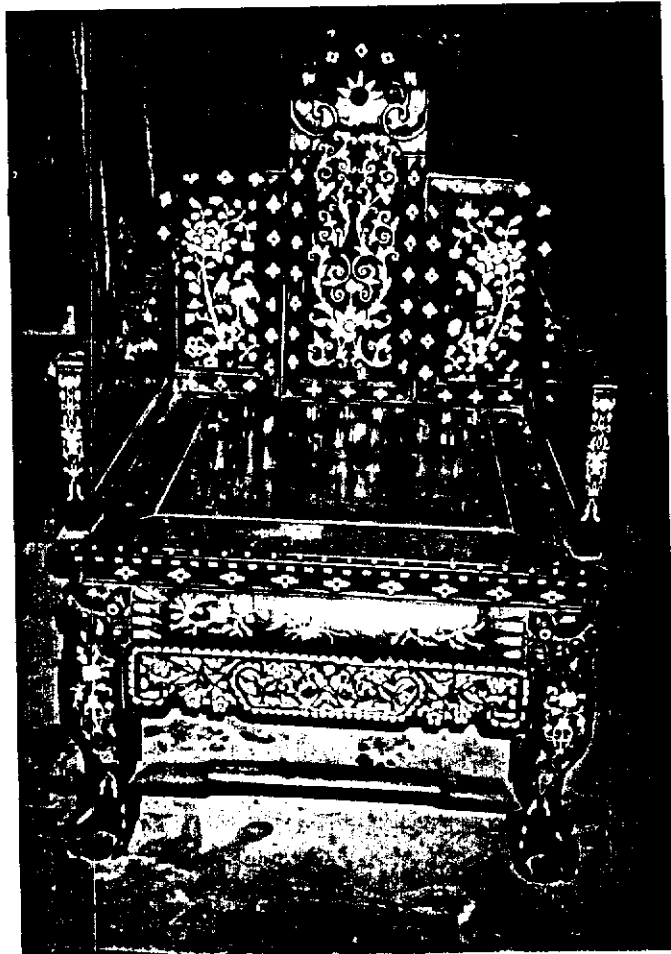
ภาพประกอบ 63 รูปเหมือนหลวงปู่ปาน ในชุดออกธุดงค์

ส่วนที่ 1 รูปบูชาหลวงพ่อบาน จัดเป็นองค์แทนของหลวงพ่อบาน เป็นรูปปั้นในลักษณะยืน ขนาดเท่าองค์จริง อยู่ในชุดออกชุดงค์ บำช้ายแบกกลด และสพายบาตร มือขวาถือไม้เท้า รูปหลวงพ่อบานออกชุดงค์นี้เป็นของเก่า เดิมประดิษฐานไว้ที่กุฏิของท่าน ภายหลังจากการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์แล้ว ได้ัญเชิญขึ้นมาประดิษฐานในห้องดังกล่าว บนแท่นตรงกลางด้านในสุดของห้อง ด้านหน้ามีพานดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องบูชา จัดเป็นส่วนสำหรับสักการบูชารำลึกถึงหลวงพ่อบาน จัดเป็นส่วนที่มีความสำคัญที่สุดของห้อง คือเป็นศูนย์กลางแห่งการกราบไหว้ระลึกถึง ในส่วนนี้ได้ดำเนินการจัดเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2534

ส่วนที่ 2 ทางด้านขวามือของรูปเหมือน จัดแสดงเครื่องใช้ในการออกชุดงค์ของหลวงพ่อบาน ได้แก่ บาตร จีวร กลด กาน้ำ

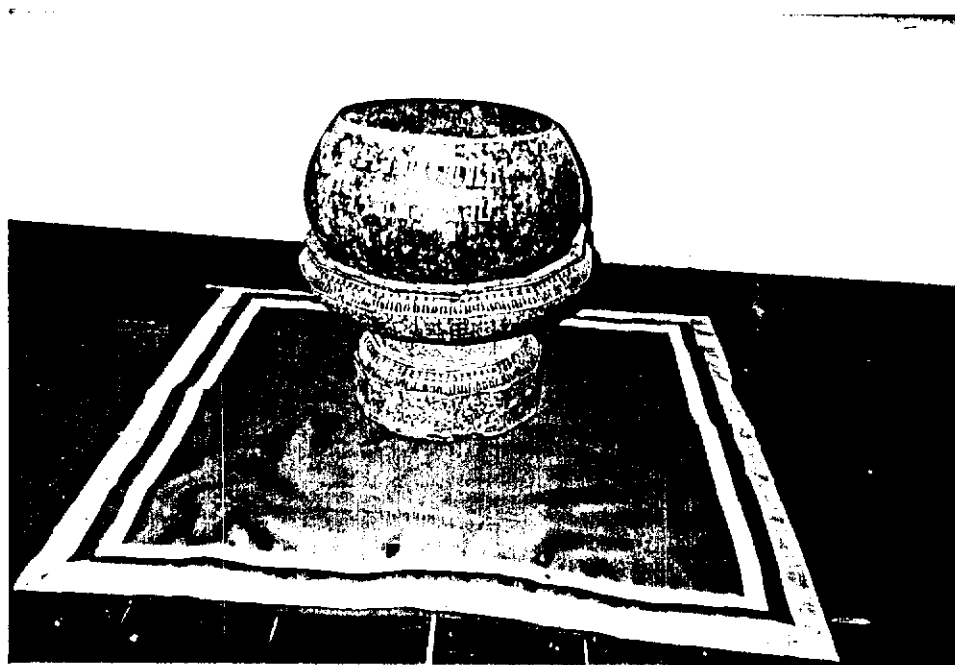
ส่วนที่ 3 เป็นส่วนที่แสดงถึงประวัติ และเรื่องราวของหลวงพ่อบาน ประกอบด้วยรูปถ่าย และเรื่องราวในชีวิตของท่านอย่างย่อ ๆ ตั้งแต่เกิดจนมรณภาพ ในปัจจุบันได้พยายามรวบรวมรูปถ่าย และรูปวาดในสมัยต่าง ๆ ของท่านไว้ ส่วนประวัติย่อ่นั้น มีแนวคิดว่าจะจัดทำจารึกลงบนแผ่นโลหะด้วยขนาดและรูปแบบที่เหมาะสมต่อไป มีธรรมเนียมสักที่หลวงพ่อบานใช้แสดงธรรมเทศาเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ให้พุทธศาสนิกชนได้รับฟังในโอกาสต่าง ๆ จนได้รับฉายานามว่า "พระนักเทศน์ปากเอก" แต่ในขณะนี้ (มกราคม 2536) ธรรมเนียมสักยังไม่ได้นำขึ้นไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน เพราะระบบความปลอดภัยยังไม่ดีพอ

ส่วนที่ 4 แสดงอุปกรณ์ เครื่องใช้ ในการรักษาโรคของหลวงพ่อบาน ประกอบด้วยยาตรน้ำมด มีดหมอ และหม้อยา

ภาพประกอบ 64 ธรรมศาลาไม้ที่หลวงปู่ปานใช้แสดงพระธรรมเทศนา

บาตรน้ำมนต์ บาตรน้ำมนต์ที่นำมาตั้งแสดงนี้เก็บของเก่ามีอายุมากกว่า 50 ปี เป็นบาตรที่มีมาตั้งแต่เมื่อครั้งหลวงพ่อบานยังมีชีวิตอยู่ ทำด้วยโลหะ มีขนาดใหญ่กว่าบาตรธรรมดา มีความกว้างประมาณ 25 เซนติเมตร หลวงพ่อบานได้ใช้บาตรใบนี้ทำน้ำพระพุทธรณ์ เพื่อประพรมให้กับผู้มาสักการบูชาท่าน และผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนเจ็บป่วย เมื่อใครได้รับการประพรมน้ำพระพุทธรณ์จากหลวงพ่อบานแล้ว เปรียบเสมือนได้รับน้ำทิพย์ชื่นลำใจ บางคนขอใส่ขวดกลับไปฝากครอบครัวให้ลูกหลานและญาติมิตรได้ดื่มกิน มีความสุขทั่วกัน¹

ภาพประกอบ 65 บาตรน้ำมนต์ของหลวงพ่อบาน

¹ พระครูวิหารกิจจานุยุต. ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2534.

เรื่องการรักษาโรคของหลวงพ่อบ้านนั้น ลุงเจริญ ทรงพร อายุ 84 ปี เป็นชาวบ้านอยู่ใกล้กับวัดบางมะโค ได้เล่าให้ฟังว่า

ลุงให้มากับตาตนเองเพราะความใกล้ชิด เป็นมักทายกสมัยหลวงพ่อบ้านได้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำพระพุทธรณ์ ถ้าคนไข้มีอาการแพ้และไม่รู้ตัวเหมือนผีเข้า หรือผู้เป็นโรคทางคุณไสย เมื่อถูกรดน้ำพระพุทธรณ์ จะมี ไม่กล้า ตะปุก อื่น ๆ ออกมาจากคนไข้ หลวงพ่อบ้านได้ไล่ขามไว้ให้คนอื่น ๆ ที่มารักษา ดู นี่คือการศักดิ์สิทธิ์ของน้ำพระพุทธรณ์ที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเล่าลือกันไปอย่างกว้างขวาง¹

มิตหมอ จากการสัมภาษณ์ ลุงเผื่อน การสมวัตร อายุ 78 ปี มักทายกคนปัจจุบัน ได้เล่าถึงเรื่องราวของมิตหมอ ในการรักษาโรคของหลวงพ่อบ้านให้ฟัง ว่า

ผู้ป่วยที่ได้รับการเจ็บป่วยเกี่ยวกับโรคกระดูก ปวดเมื่อย หรือถูกคุณไสย หลวงพ่อบ้านจะเอามิตหมอของท่านลับ ๆ และกดลงไปตรงบริเวณที่เจ็บป่วย พร้อมกับนั้นท่านก็ท่องภาวนาบริกรรมคาถาเป่าลงไปในมิตหมอที่กำลังลับและกดอยู่นั้น เมื่อเสร็จพิธีการรักษาโรคด้วยมิตหมอแล้ว ท่านจะประพรมน้ำพระพุทธรณ์ให้ ผู้ป่วยจะมีอาการของโรคทุเลาและค่อย ๆ หายไปในที่สุด หรือถ้ายังไม่หายก็ให้มาทำซ้ำอีก²

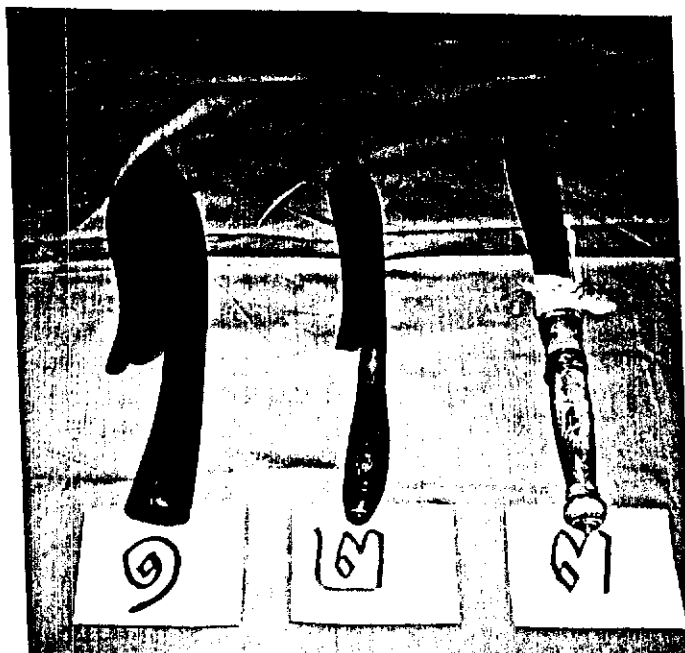
¹ เจริญ ทรงพร. ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2534.

² เผื่อน การสมวัตร. ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2534.

มีดหมอของหลวงพ่อบาน เท่าที่ท่านพระครูวชิรารกิจจานุยุต ได้เก็บรวบรวมไว้ มีอยู่ทั้งหมด 3 เล่ม ขณะนี้เก็บรักษาไว้ในกุฏิของท่าน ยังไม่ได้นำขึ้นจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เนื่องจากระบบความปลอดภัยยังไม่ดีพอ มีดหมอแต่ละเล่มถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ต้องการของผู้สนใจเรื่องเครื่องรางของขลัง การนำจัดแสดงเกรงจะมีการสูญหายขึ้นได้

มีดหมอเล่มที่ 1 มีขนาดใหญ่กว่าทุกเล่ม ตัวมีดทำด้วยเหล็กมีขนาดกว้าง 8 ซม. ยาว 24 ซม. มีลักษณะปลายมนแหลม มีตัวอักษรภาษาขอม สลักอยู่บนแผ่นเหล็ก ด้ามกลมทำด้วยไม้ วัตโดยรอบ 18 ซม. ยาวประมาณ 14 ซม. รวมความยาวของมีด 38 ซม. ระหว่างรอยต่อของมีดกับด้ามมีปลอกทองเหลืองกว้าง 2 ซม. หุ้มไว้ เพื่อมิให้มีดหลุด

มีดหมอเล่มที่ 2 มีขนาดเล็กกว่าเล่มที่ 1 ตัวมีดทำด้วยเหล็กลักษณะปลายมนแหลม มีขนาดกว้าง 4.3 ซม. ยาว 20 ซม. บนตัวมีด มีตัวอักษรภาษาขอมสลักอยู่ ด้ามทำด้วยไม้เนื้อแข็งลงรักสีดำ แกะเป็นเส้นตามขวางโดยรอบ แบ่งเป็น 3 ช่อง ภายในแต่ละช่องแกะสลักเป็นรูปพระพุทธรูปเจ้าพิศดา ช่องละ 1 องค์ ระหว่างรอยต่อของมีดกับด้ามหุ้มด้วยทองเหลือง กว้าง 3.5 ซม. ความยาวของมีด รวม 34 ซม.

ภาพประกอบ 66 มีดหมอของหลวงพ่อบาน

มีดอกเล่มที่ 3 ยาวที่สุดในจำนวน 3 เล่ม วัดความยาวได้ 43 เซนติเมตร ต่อกำด้วย
งาสิงหล มีลวดลายหยักเป็นข้อ และปลายสุดของต่อกำเป็นรูปดอกบัวตูม มีจุกแหลมสวยงามตัวมีด
เป็นเหล็กปลายแหลมมีความกว้าง 4.3 เซนติเมตร

ส่วนที่ 5 แสดงเครื่องใช้ประจำวัน หลวงพ่อปานเป็นพระที่มีความสมณะ ของใช้ของท่านจึง
มีแต่สิ่งจำเป็น ที่ยังมีเก็บรักษาไว้และนำมาจัดแสดงในส่วนนี้ ได้แก่ ไม้เท้า และ กระจกกิน

ไม้เท้า จากการสัมภาษณ์ ท่านพระครูวิहारกิจจานุชิต ได้เล่าเกี่ยวกับไม้เท้าหลวงพ่อปาน
ให้ฟังว่า

ได้เก็บรวบรวมไว้ทั้งหมด 5 อัน หลวงพ่อปานเป็นพระปฏิบัติกรรมฐาน มีได้ขาดทุกวันใน
เวลากลางคืน ท่านจะเดินจากกุฏิที่พักอยู่ประจำไปยังกุฏิกรรมฐาน ห่างประมาณ 300 เมตร
ทางทิศตะวันออกในบริเวณป่าเลไลย์ เวลาหลวงพ่อปานเดินไป มือข้างหนึ่งของท่านจะถือไม้
เท้า มืออีกข้างหนึ่งจะถือตะเกียงรั้ว เพื่อไปปฏิบัติกรรมฐาน กุฏิกรรมฐานหลวงพ่อปานเป็น 2
ชั้น ชั้นล่างใช้เป็นที่เก็บศพ ศพในสมัยโบราณยังไม่มีการฉีดยาไม่ให้ศพเน่า ศพจึงขึ้นเอ็ดและส่ง
กลิ่นเหม็นเป็นที่น่ารังเกียจ และน่ากลัวยิ่งนัก แต่หลวงพ่อปานใช้ศพเหล่านี้ในการปลงอัฐกรรม
ฐานว่า สิ่งที่มีมนุษย์เกิดมาหลีกหนีไม่พ้น ย่อมพบกับความแก่ ความเจ็บและความตายในที่สุด
คงเหลือไว้แต่ความชั่วความดีที่กระทำไว้¹

¹ พระครูวิहारกิจจานุชิต. ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2534.

จากการสัมภาษณ์ ลุงเผื่อน การสมวัตร นักทายกคนปัจจุบัน ได้เล่าเรื่องไม้เท้าของหลวง
พ่อปานให้ฟังว่า

เมื่อสมัยหลวงพ่อปานมีชีวิตอยู่ ตรงบริเวณที่ตั้งมณฑปติดทรงรูปเหมือนหลวงพ่อปานในปัจจุบัน
เดิมเป็นที่ตั้งโรงพยาบาลรักษาโรค จะมีประชาชนเป็นจำนวนมาก ผู้ได้รับความเดือดร้อนจาก
โรคภัยไข้เจ็บมาให้หลวงพ่อปานช่วยรักษาให้บริเวณริมเขื่อนหน้าวัด จะมีเรือพาย เรือแจว
เรือเล็ก เรือใหญ่ จอดอยู่เรียงรายเต็มไปหมด เพื่อมาขอความเมตตาจากหลวงพ่อ มารักษา
โรคร้ายโรครเบาพยาบาล ในระหว่างรอกการรักษ บริเวณริมน้ำชายเขื่อนหลวงพ่อได้สร้าง
ศาลาริมน้ำไว้ 3 หลังแต่ละหลังห่างกันประมาณ 20 เมตร เพื่อไว้ให้ประชาชนผู้มารอรับการ
รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ได้นั่งพักผ่อนเฝ้ารับต ศาลาริมน้ำทั้งสามหลังนี้มีรูปแบบแต่ละหลังแตกต่างกัน
ออกไป

เมื่อถึงเวลาที่หลวงพ่อปานลงมารักษาผู้ป่วย ท่านจะเดินถือไม้เท้าลงมาด้วยเมื่อมาถึงยัง
สถานที่รักษาผู้ป่วย หลวงพ่อปานจะดูอาการไข้ของผู้ป่วย เมื่อผู้ป่วยไข้ เป็นโรคถูกของ ถูก
คุณไสย หลวงพ่อจะให้นอนลงแล้วใช้ไม้เท้าจี้ลงไปตามร่างกายของผู้ป่วย พร้อมกับบริกรรม
พระพุทธรณ์คาถา เมื่อไม้เท้าจี้ลงไปถูกจุด ตรงบริเวณที่ถูกคุณไสย ผู้ป่วยจะดิ้นและร้องครวญ
คราง หลวงพ่อจะรู้จุดที่เจ็บป่วยและรักษาให้ตามวิธีของท่าน เช่น ใช้น้ำพระพุทธรณ์ ใช้น้ำ
มน ใช้น้ำหม้อ หรือใช้ยาหม้อ เป็นต้น¹

¹ เผื่อน การสมวัตร. ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2534.

คุณบ้างวี การสมวัตร อายุ 72 ปี ภรรยาของลุงเผื่อน ได้เล่าให้ฟังว่า "ผู้ป่วยบางคนเป็นโรคหน้าต้องรักษาคิดต่อกันหลายครั้ง หรือบางคนเดินทางมาจากที่ไกล ๆ การเดินทางไปกลับลำบาก หลวงพ่อปานจะให้เอนพักค้างคืนยังโรงเรือนพยาบาลนี้ ต่อจากโรงเรือนพยาบาลไปทางทิศเหนือ จะมีโรงครัว เรียกว่าโรงทาน"¹

บ้างวี การสมวัตร เล่าต่อว่า เมื่อสมัยหลวงพ่อบานมีชีวิตรอยู่ ตนได้ติดตามแม่คือนางคำ แดงกิจ (ถึงแก่กรรมแล้ว) มาช่วยแม่ทำงานในโรงครัว ซึ่งหลวงพ่อบานทำเป็นโรงทานให้กับผู้คนที่มาพักอาศัยค้างคืนที่วัด เพื่อรอการรักษาโรคในวันต่อ ๆ ไป โดยไม่คิดเงินทองใด ๆ ทั้งสิ้น และในเทศกาลงานไหว้พระประจำปี สมัยหลวงพ่อบานมีชีวิตรอยู่จะตั้งโรงทานเลี้ยงทุกคนตลอดงาน มีผู้บริจาคข้าวสาร อาหารแห้ง ของสด ผัก และสิ่งของต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

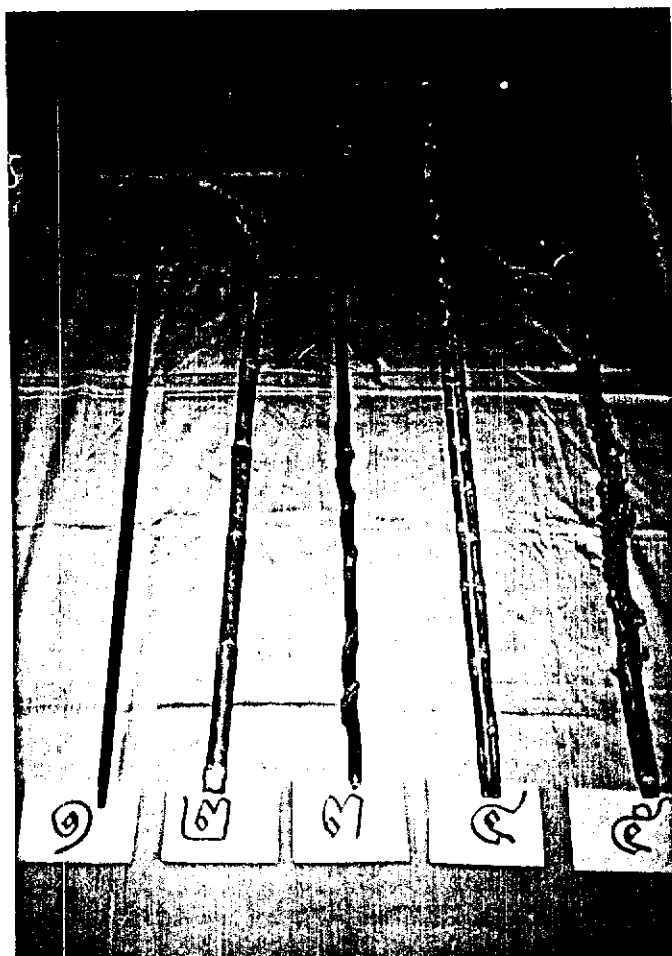
บ้างวี การสมวัตร กล่าวต่อด้วยความรู้สึกรักและอาลัยหลวงพ่อบานว่า

นับแต่นั้น ไม่มีภาพในอศิตมาปรากฏให้เห็นอีกแล้ว เหลือแต่สิ่งที่บอกกล่าวกันต่อมา ลูกหลานจะไม่ได้ฟังเสียงหลวงพ่อบาน ไม่ได้พบร่างที่หลวงพ่อบานเคยเสกเป่า ทำพิธีรักษาคนไข้ผู้ได้รับความเดือดร้อนอีกต่อไป เรื่องที่เคยจดอยู่หน้าวัดเป็นแถวยาวเรียงราย ยามค่ำคืนแสงไฟจากตะเกียง ในเรือเป็นประกายระยิบระยับสะท้อนแสงลงในแม่น้ำสวงาม ตลอดริมแม่น้ำหน้าวัดบัดนี้ ได้หมดสิ้นไปแล้ว²

¹ บ้างวี การสมวัตร. ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2534.

² แหล่งเดิม.

ไม้เท้าของหลวงพ่อบ้านที่ท่าพระครูฯ ได้เก็บรวบรวมรักษาไว้มีอยู่ด้วยกัน 5 อัน แต่ละอัน มีความยาวใกล้เคียงกัน คือ ยาวตั้งแต่ 92 ซม. ถึงอันที่ยาวที่สุดคือ 118 ซม.

ภาพประกอบ 67 ไม้เท้าของหลวงพ่อบ้านที่เก็บรวบรวมไว้มี 5 อัน

ไม้เท้าอันที่ 1 มีลักษณะกลม กลึงจากไม้เนื้อแข็ง ปลายเรียวหุ้มด้วยทองเหลืองโคนด้าน
งอเป็นขอสำหรับมือถือ วัดความยาวทั้งหมดได้ 92 ซม.

ไม้เท้าอันที่ 2 มีความยาวใกล้เคียงกับอันที่ 1 ทำจากไม้ไผ่ปล้องสั้น ๆ ตรงโคนไม้ไผ่งอ
ทำเป็นด้ามมือถือ

ไม้เท้าอันที่ 3 ทำจากไม้เนื้อแข็งมีเกววัลย์พันเป็นลายแน่นอยู่ในเนื้อไม้ คูแปลกลวยงามดี มี
ลักษณะตรง มือถือด้านบนทำเป็นหัวปทุมกลม ต่ำลงมาประมาณ 5 ซม. มีไม้กากบาทยื่นออกมาข้างละ
3 ซม. เพื่อสะดวกในการจับถือ ตรงกลางของไม้เท้าห่างจากมือถือลงมาประมาณ 42 ซม. มีตะขอ
สับ 1 ตัว จากการสอบถามท่านพระครูวิหารกิจจานุยุต ท่านสันนิษฐานว่าเป็นที่แขวนตะเกียงร้วใบเล็ก
เล็ก เวลาหลวงพ่อดำเดินไปยังกุฏิกรรมฐานในเวลากลางคืน

ไม้เท้าอันที่ 4 มีลักษณะตรง ทำจากไม้ไผ่ปล้องสั้น สองต้นแปดติดกัน หัวปทุมกลมและปลายล่าง
หุ้มด้วยทองเหลือง ไม้เท้าอันนี้ยาวที่สุด ในจำนวน 5 อัน วัดได้ 118 ซม.

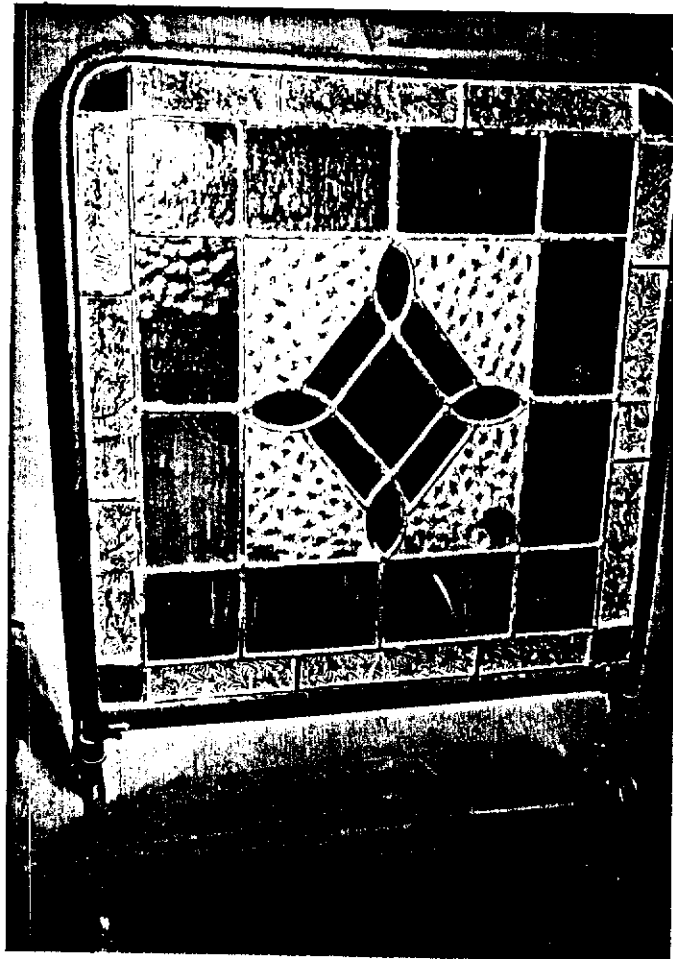
ไม้เท้าอันที่ 5 มีลักษณะโค้งงอ ทำจากไม้ท้าวพระยาพันตาเป็นปทุมป้าทั้งลำต้น ความยาว 113
ซม. หัวปทุมมือถือหุ้มด้วยทองเหลืองกลึงกลม ทองเหลืองหุ้มปลายชำรุดหายไป

กระจากกลิ้ง กระจากกลิ้งของหลวงพ่อดำ เป็นกระจากแก้วสีต่าง ๆ มี สีเขียว แดง ขาว
เหลือง น้ำเงิน มีขนาดกว้าง 44 ซม. ยาว 47 ซม. หลวงพ่อดำใช้สำหรับเป่าเพื่อให้เกิด
สมาธิ โดยใช้สีต่าง ๆ เป็นอารมณ์¹

กลิ้ง หมายถึงแบบที่สร้างขึ้นเพื่อเป่าทำจิตให้เป็นสมาธิมี 10 อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ สีเขียว
สีเหลือง สีแดง สีขาว อากาศ และวิญญาณ²

¹ พระครูวิหารกิจจานุยุต. ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2535.

² มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน. 2533. หน้า 440.

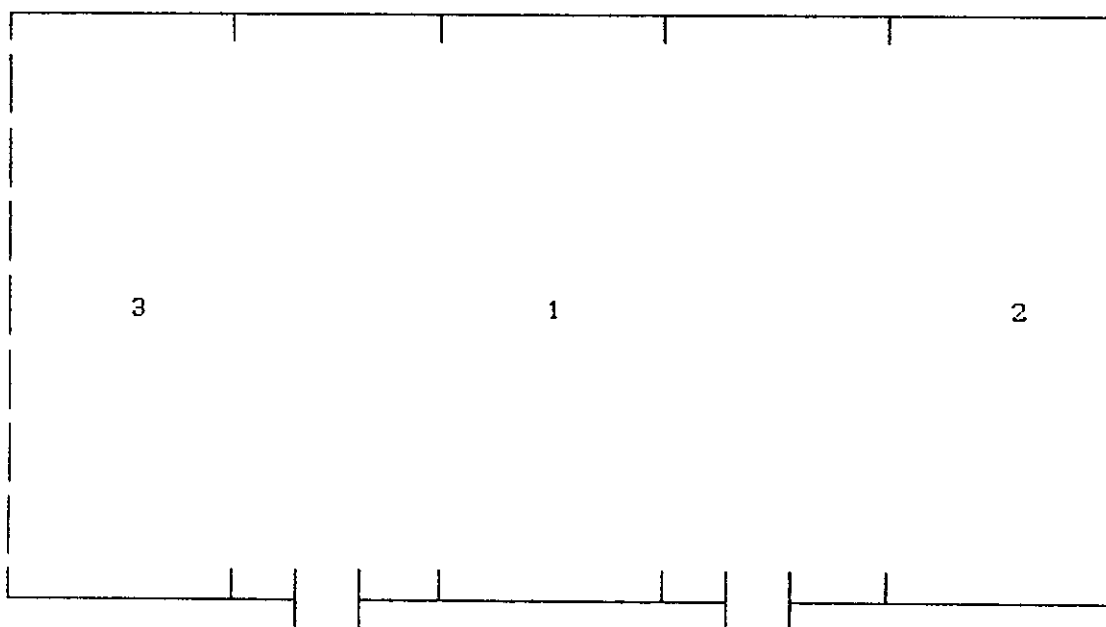

ภาพประกอบ 68 กระเบื้องเคลือบ ที่หลวงปู่ปานใช้ปฏิบัติกรรมฐาน

ส่วนที่ 6 เป็นพื้นที่ว่างสำหรับกราบไหว้บูชาพระลึงค์ถึงหลวงพ่อบ้าน

พิพิธภัณฑ์ศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้าน

การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ในส่วนนี้เป็นการเก็บสะสมและอนุรักษ์ของเก่าซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งเก็บวัสดุที่หายาก จัดแสดงในห้องโถงกลาง 5 ห้อง ชั้นบนของอาคาร แบ่งตามพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

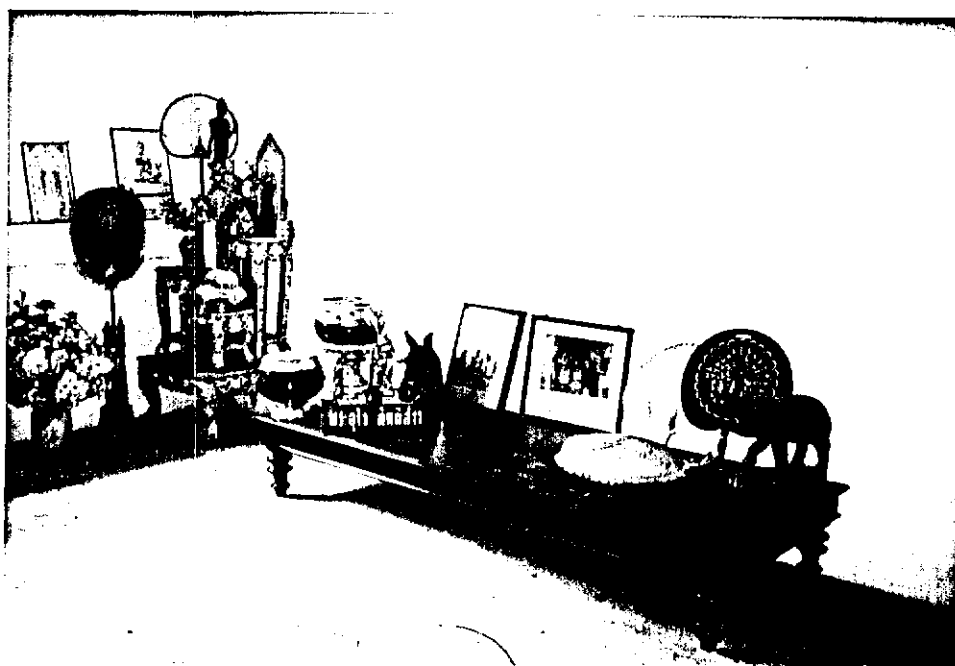

มาตราส่วน 1 : 100 ซม.

ภาพประกอบ 69 แผนผังห้องโถงกลางชั้นบน จัดแสดงเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ส่วนที่ 1 คือบริเวณตรงกลางของห้องโถง มีพื้นที่ 3 ห้องขนาดความกว้าง 7 เมตร ยาว 10.50 เมตร การจัดแสดงในส่วนนี้ คือบริเวณฝาผนังด้านในสุดจัดตั้งโต๊ะหมู่บูชา ภาพถ่ายของพระอุปัชฌาย์และครูบาอาจารย์ของหลวงพ่อดำ บริเวณด้านหน้าของโต๊ะหมู่บูชาจะเป็นพื้นที่ว่างสำหรับกราบไหว้ หรือใช้เป็นที่นั่งเจริญกรรมฐานสำหรับคนกลุ่มเล็ก ๆ ได้

ส่วนที่ 2 ทางด้านทิศเหนือของห้องโถง มีพื้นที่ 1 ห้อง กว้าง 3.5 เมตร ยาว 7 เมตร จัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์เครื่องใช้ อัฐบริวาร สำหรับพระสงฆ์ทั่วไป ประกอบด้วย โต๊ะหมู่บูชาชุดเล็ก 1 ชุด ตั้งไม้ขนาดกว้าง 3 ฟุต 1 ตัว ศาละบัด บาตร ย่าม จีวร กระโถน รองเท้า จาน ช้อน ตะลุ่ม ปิ่นโต ร่ม กลด เป็นต้น

ภาพประกอบ 70 เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ทั่วไป

ส่วนที่ 3 ทางด้านใต้ของห้องโถง มีพื้นที่ 1 ห้อง กว้าง 3.5 เมตร ยาว 7 เมตร จัดแสดงนิทรรศน์ที่ท้องถิ่นและของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่สะท้อนภาพชีวิตในสังคมระดับท้องถิ่นแสดงเอกลักษณ์ บ่งชี้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของคนไทยในการประดิษฐ์สิ่งของเพื่อใช้ในครัวเรือนสืบเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน ถึงมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการแต่ละสมัยก็ตาม หากไม่มีการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ หรือรวบรวมสิ่งของที่มีคุณค่า ที่บางสิ่งสูญหายไปแล้วและกำลังจะสูญหาย¹

ท่านพระครูวิহারกิจจานุยุต ได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ของเก่า ได้ตระหนักถึงการสืบทอดให้มั่นคงสืบต่อไป จึงเกิดแนวคิดจัดแสดงนิทรรศน์ที่ท้องถิ่นของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต ส่งเสริมเผยแพร่ ให้ประชาชนผู้สนใจทั่วไป พระภิกษุสงฆ์ สามเณร นักเรียน นิสิต นักศึกษา ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต และเป็นการเผยแพร่เอกลักษณ์ของชาติไทย สืบต่อไปในอนาคตด้วย

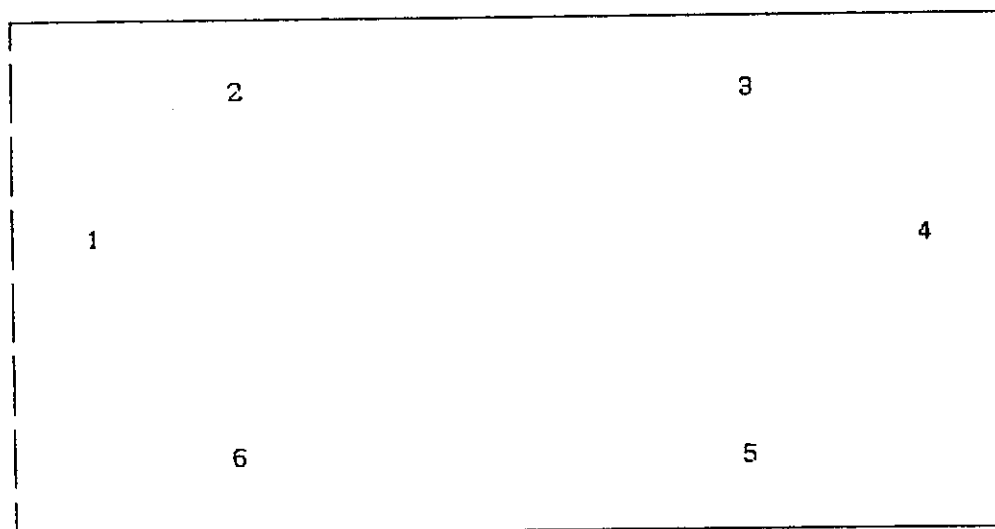
การจัดแสดงในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดในการจัดว่า ควรจัดเป็นโซน และทำชั้นวางเป็นชั้น ๆ สดุด้านล่างลงมา แยกประเภทเป็นสัดส่วน เช่น ประเภทที่ 1 หัตถกรรมพื้นบ้าน ประเภทที่ 2 ภาชนะใช้สอยเครื่องปั้นดินเผา ประเภทที่ 3 เครื่องครัว ประเภทที่ 4 เครื่องใช้ทำนา ประเภทที่ 5 เครื่องใช้จับสัตว์น้ำ ประเภทที่ 6 ของใช้อื่น ๆ

ขณะมีการจัดแสดงในส่วนนี้ (มกราคม 2535) ท่านพระครูวิহারกิจจานุยุต จัดแสดงในสิ่งของที่ได้รับบริจาคมา นำมาจัดวางไว้ตามมุมต่าง ๆ ในห้อง ชั้นวางของและตู้ยังไม่

¹ สมม ครุฑเมือง. สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต. 2534.

การจัดแสดงนิทรรศน์ท้องถิ่นของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต อธิบายตามแผนผังภาพประกอบ 71

ดังนี้

มาตราส่วน 1:50 ซม.

ภาพประกอบ 71 แผนผังการจัดแสดงนิทรรศน์ท้องถิ่นของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต

ประเภทที่ 1 : หัตถกรรมพื้นบ้าน จัดแสดงเครื่องจักสานที่ใช้ในชีวิตประจำวัน สานด้วยไม้ไผ่และหวาย เช่น กระบุง กระจาด ตะกร้า กระเช้า เป็นต้น

ภาพประกอบ 72 เครื่องจักสาน กระบุง กระจาด กระเช้า

กระบุง กระจาด กระเช้า ของใช้เหล่านี้เป็นภาชนะที่สานด้วยผิวไม้ไผ่ หรืออาจมีเส้นหวายผสม เพื่อให้ใช้ได้นาน เป็นงานฝีมือที่ละเอียดและปราณีต มีลวดลายแปลกตา รูปร่างสวยงามต่างกัน ไป เป็นของใช้พื้นบ้านที่สร้างขึ้นมาใช้สำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ได้เอนกประสงค์ หรือใช้เวลาที่ชาวบ้านสมัยก่อนออกไปทำนาทำไร่ หรือทำสวน มักจะเตรียมอาหารจากบ้านใส่กระเช้าแล้วหอบไปรับประทานยังบริเวณที่ทำงานไร่นา นับเป็นเครื่องจักสานที่เป็นของคนสมัยโบราณ ที่มีความคิดประดิษฐ์ประดอยของใช้ที่มีคุณค่ายิ่ง ซึ่งในปัจจุบันไม่มีการสืบทอดการใช้เช่นในสมัยก่อน ๆ อีกแล้ว

ประเภทที่ 2 : ภาชนะใช้สอยจากเครื่องปั้นดินเผา มีบทบาทสำคัญในชีวิตของคนไทยสมัย

โบราณ เช่น โอ่งน้ำ หม้อน้ำ คนโท ครก เหล้านี้เป็นต้น

ภาพประกอบ 73 เครื่องปั้นดินเผา โอ่งน้ำ

โอ่งน้ำ และหม้อน้ำ เป็นภาชนะทำด้วยดินเผา ขนาดใหญ่ ใช้บรรจุน้ำได้ 20 - 80 ลิตร
ไว้สำหรับดื่มและใช้ชำระล้างสิ่งต่าง ๆ ภายในครอบครัว

ประเภทที่ 3 : เครื่องครัว ภาชนะใช้สอยสำหรับหุงต้มอาหารในครัวเรือน ของชีวิตคนไทยในอดีตสมัยก่อน เช่น หม้อดิน เตาหิน กระทายชุมชนครัวว กะจำ เป็นต้น

ภาพประกอบ 74 เครื่องครัว สำหรับครัวเรือนไทยสมัยก่อน

หม้อดิน ใช้เป็นหม้อข้าวหรือหม้อแกง ในการประกอบอาหารในครอบครัว ทำด้วยดินเผา ใช้หม้อดินวางบนก้อนเล้า ต่อกไฟผิงประกอบอาหาร ปัจจุบันหาได้ยาก เพราะไม่มีใช้กันในหมู่บ้าน ที่หลงเหลืออยู่บ้างก็มีสภาพแตกชำรุดเป็นส่วนใหญ่

เตาหิน ใช้เป็นที่ก่อไฟสำหรับตั้งหม้อข้าวและทำอาหาร การทำเตาหินในสมัยก่อน มีหลายลักษณะ เช่น เตาเชิงกราน เตก้อนเล้า

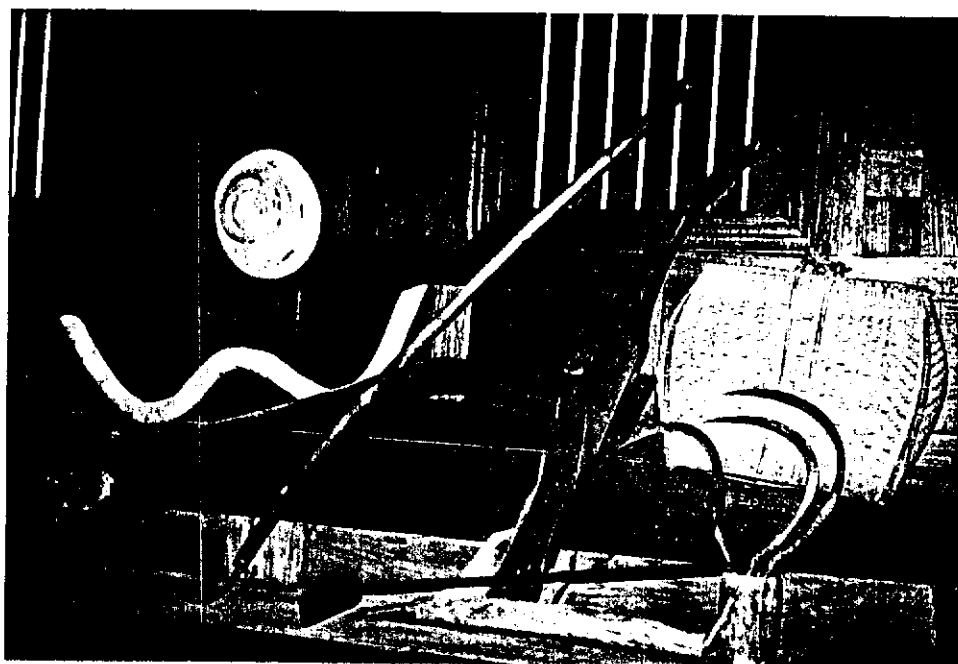
เตาเชิงกราน เป็นเตาสำหรับตั้งหม้อหุงข้าว ปั้นด้วยดิน ส่วนล่างเป็นฐานรอง คล้ายถาด ใช้วางก้อนหิน ส่วนบนที่ตั้งหม้อนั้นเป็นท่อสูงขึ้นเป็นเครื่องวงกลมแผ่ออกคล้ายปากแตร มีปุ่มเล็ก ๆ ขึ้นออกมา 3 ปุ่ม สำหรับรองภาชนะ ข้างในจะเจาะรูกลมไว้ 2-3 รู เป็นช่องถ่ายเทอากาศ

เตาก้อนเล่า เป็นเตาหิน ใช้ก้อนดินวางเป็นเล่า 3 ก้อน ใช้หม้อวางเป็นอันใช้ได้ การ
ใช้ก้อนเล่าเป็นเตาหินมักหุงข้าวและทำอาหารตามได้ถ่มบ้าน ไม่สามารถยกขึ้นไปทำบนบ้านได้ เพราะ
ไฟจะไหม้ทั้งกระดาน ต่อมาจึงได้คิดทำฐานดิน รองรับก้อนเล่า ปัจจุบันเตาหินดังกล่าวนี้หาได้ยาก
เพราะมีการใช้ไฟฟ้าและก๊าซเข้ามาแทน จึงเห็นแต่เตาไฟฟ้าและเตาก๊าซแทนเตาหินในอดีต

กระทักขุมขะพร้าว เป็นเครื่องมือใช้ขุมขะพร้าวที่ยังไม่ได้กระเทาะเปลือกออก พันที่ใช้ขุด
เนื้อมะพร้าว มีลักษณะเป็นซี่ยาวเหมือนพั้นกระต่ายใช้เหล็กแผ่นบาง ๆ ตัดเป็นรูปโค้งมนใช้ตะไบถูทำซี่
ละเอียด มีความคม จึงเรียกว่า "พั้นกระต่าย" วิธีขุมขะพร้าวของชาวบ้านโบราณ จะขุดเบา ๆ ไม่
กดแรง เนื้อมะพร้าวจะเป็นฝอยละเอียด คั้นน้ำกะทิออกง่าย และได้ปริมาณมาก การขุมขะพร้าวใช้
ปรุงอาหารจะขุดในระหว่างเตรียมอาหารเท่านั้น ไม่นิยมขุดเนื้อมะพร้าวไว้ล่วงหน้านาน ๆ เพราะจะ
ทำให้เนื้อมะพร้าวเหม็นบูด ทำให้เสียรสในการปรุงอาหาร

กระจำ หรือ ทักพิ เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ตักอาหารคาวหวาน ทำด้วยกะลามะพร้าว
เป็นตัวทักพิ ส่วนด้ามทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ปัจจุบันนิยมใช้ทักพิทำด้วยโลหะ หรือพลาสติกแทน

ประเภทที่ 4 : เครื่องใช้ประกอบอาชีพทำนา ประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
และในจังหวัดภาคกลางส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนา เช่น ไถ เคียว คันฉาว
ลัดดา คานหลาว พ้อม เป็นต้น

ภาพประกอบ 75 เครื่องใช้ประกอบอาชีพทำนา

ไถ ใช้เป็นเครื่องมือประกอบการทำนา ทำไร่ ใช้ควายหรือวัวลากเพื่อกลับดิน เพื่อให้
เพาะปลูกพืชได้สะดวก คันไถเป็นส่วนโค้งงอ เลียบเข้ากับหางไถ ไม้ที่นำมาใช้ทำคันไถ จะใช้ไม้
เนื้อแข็งเช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ และไม้ชิงชัน ส่วนหางไถจะเข้าเคียวตอกลิ้มให้สนิทกับคันไถ โคนของ
หางไถจะเข้าเคียวให้แน่นติดกับหัวหมู ส่วนปลายหางไถจะตกเหลาให้เล็กและงอเป็นมือจับ เพื่อ
สะดวกเวลาไถนา

เคียว เมื่อชาวนาหว่านคำตำกล้าจนกระทั่งออกรวง และเมล็ดแก่จัด รวงข้าวเหลืองไปทั่วทุ่งนา จะใช้เคียวเก็บเกี่ยวข้าว เคียวเกี่ยวข้าวจะมีหลายแบบเช่น เคียวนากกระสา ลักษณะเคียวโค้งเป็นวงกว้างเหมือนคอกกระสา เหมาะสำหรับเกี่ยวข้าวนาดำ เพราะต้นข้าวแบบปักดำต้นข้าวจะกอใหญ่ จึงจำเป็นต้องใช้เคียววงกว้าง เคียวคอกกระยาง ลักษณะรูปเคียวเป็นวงแคบกว่าเคียวกระสาวงเคียวที่แคบกว่านี้เหมือนคอกนากกระยาง ใช้เกี่ยวข้าวนาหว่าน ซึ่งกอข้าวไม่ใหญ่มาก จะทำด้ามไม้จับยาว และนิยมใช้มากที่สุด

คันฉวย หรือขฉวย เป็นเครื่องมือของชาวนาชาวไร่ ในการลงฟาง หรือลงต้นข้าวเวลาหว่าน คันฉวยทำจากไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ มือสามารถจับได้รอบ ลำไม้ไผ่จะต้องแก่จัด ขนาดยาวประมาณ 2 เมตรทำเป็นด้าม ตัวขอโค้งงอจะใช้เหล็กค้ำนำไปสนไฟจนแดงจุ่มครั้ง ตอกเข้าไปในรูตามไม้ไผ่พอครึ่งเย็น จะยึดเหล็กแน่นกับลำไม้ไผ่ คันฉวยจะใช้ในเวลานวดข้าว ในสมัยก่อนการนวดข้าวจะใช้ควายหลาย ๆ ตัวเดินวนไปตามฟ่อนข้าว เมื่อเมล็ดข้าวร่วงหล่นจากรวงข้าวหมดแล้วจะใช้คันฉวยลงฟางออกให้หมด จะเหลือข้าวเปลือกกองในลานเท่านั้น ปัจจุบันการใช้คันฉวยไม่ค่อยใช้กันแล้วเพราะมีเครื่องจักรกลทันสมัย พอใส่ข้าวเปลือกลงไปจะแยกเมล็ดข้าวเปลือกออกจากรวงข้าว ไหลออกมากองรวมที่หนึ่งส่วนฟางข้าวจะปลิวไปกองอีกที่หนึ่ง

ลัดดา หรือไม้กะโหล จะใช้เวลานวดข้าวอยู่ในลานใช้ชักดึงเมล็ดข้าวเปลือกให้เป็นกอง ๆ ง่ายต่อการตวง หรือตักขนเข้ายุ้งฉาง ลัดดาเป็นแผ่นไม้หนาทึบ ความสูงประมาณ 15 - 30 ซม. ใช้ไม้หนาขนาด 1 - 3 ซม. แผ่นไม้ส่วนล่างใส่ให้บางเฉียบ ช่วยให้ชักดึงข้าวได้สะดวก ส่วนด้านบนจะหนากว่า ด้ามทำด้วยไม้ไผ่รวก หรือไม้จริงก็ได้ ยาวประมาณ 2 เมตร

ประเภทที่ 5 : เครื่องใช้ในการจับสัตว์น้ำ "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" เมื่อชาวบ้านทำนาปลูกข้าวมีข้าวกิน จึงคิดหาวิธีประกอบอาหารเพื่อรับประทานกับข้าว ได้คิดทำอุปกรณ์จับสัตว์น้ำขึ้น เช่น ชัก ไซ ลุ่ม ข้อง ขอรัดปลาหลด เป็นต้น

ชัก เป็นเครื่องมือชักจับปลาช่อน และปลาคุก จะถักสานด้วยหวายเป็นตาถี่เหลี่ยม มีขนาดประมาณ 1 นิ้ว เป็นรูปทรงกระบอกเรียวเล็ก ปากจะใหญ่ให้ปลาเข้าได้สะดวก ส่วนปากชักบิดกันไม่ให้ปลาออกได้ ชักมีความยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ที่ปากชักจะมีหวายหรือเชือกผูกมัดไว้กับหลัก การใช้ชักชักปลาแต่ละครั้ง ต้องล้วงให้สะอาด ถ้าปลาตัวอื่นมาได้ก็สิ้นควาปลาที่ติดชักอยู่เดิม ปลาจะไม่เข้าชักอีก

ภาพประกอบ 76 เครื่องมือใช้ในการจับสัตว์น้ำ

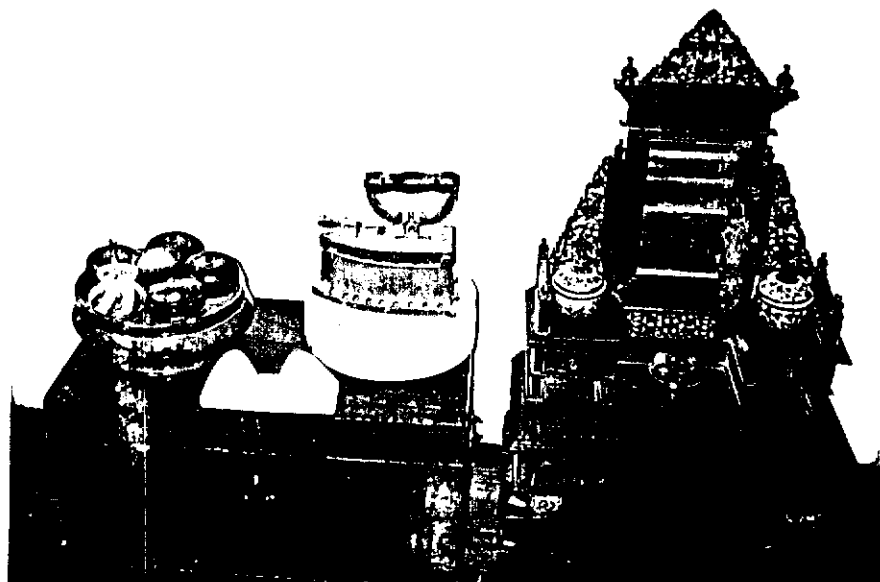
ไซ เป็นเครื่องมือชักสัตว์น้ำ ทำด้วยไม้ไผ่ผูกร้อยซี่ด้วยหวาย ใส่เงาแสงเป็นช่องทางให้ปลากุ้ง เข้าไปภายใน มีรูปลักษณะทรงกลม ด้านบนมีฝาปิดเปิดได้ เวลาเอาปลาออก ไซมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50 เซนติเมตร มีความยาวประมาณ 1 - 2 เมตร ใช้ดักปลาในน้ำนิ่ง หรือน้ำไหลน้อย ๆ ปลาที่หากินในน้ำตื้น ๆ หรือวางไข่ จะเข้าทางช่องเงา ปลาที่เข้าไซมักจะเป็นปลากระดี่ ปลาสร้อย ปลาหมอ เป็นต้น

ลุ่ม เป็นของใช้พื้นบ้าน เป็นเครื่องมือสำหรับครอบจับปลา สานด้วยซี่ไม้ไผ่เป็นตา หรือดักด้วยหวายสานเป็นลายซิกแซกสลับเหลี่ยมต่าง ๆ ไม่ให้ปลาลอดออกได้ ด้านบนลุ่มทำเป็นวงกว้างเพื่อให้มือล้วงเข้าไปจับปลาในลุ่มได้สะดวก ลุ่มมีขนาดสูงประมาณ 50 - 70 เซนติเมตร กว้างประมาณ 50 - 70 เซนติเมตร เช่นกัน การลุ่มปลา จะลุ่มในห้วงน้ำไม่กว้างและลึกนัก ลุ่มไปเรื่อย ๆ ถ้าครอบปลาได้ ปลาจะขึ้นชนลุ่ม แล้วใช้มือล้วงความจับปลาในลุ่มขึ้นมาใส่ข้องที่มีตะสายติดตัวไปด้วยลุ่ม นอกจากใช้ครอบปลาแล้ว ยังใช้เป็นอุปกรณ์เบ็ดตกปลาสุกทำขนมตาล ใช้ครอบเด็กเกิดใหม่ไม่ให้ผีเข้า ซึ่งเป็นการแก้เคล็ดตามความเชื่อของชาวบ้านบางถิ่น และยังใช้ขังลูกเบ็ดลูกไก่อีกด้วย

ข้อง เป็นเครื่องมือสำหรับใส่ปลา ปู กุ้ง หอย กบ เขียด เป็นต้น ข้อง สานด้วยไม้ไผ่ มีลักษณะปากบาน ก้นป่อง คอคอด มีขนาดสูงประมาณ 20 - 30 เซนติเมตร ปากข้องจะทำฝาปิดเปิดได้ โดยสานเป็นกรวยแหลม เวลาจับปลาได้ใส่ข้องไม่ต้องเปิดฝาข้องก็ใส่ปลาได้สะดวก ปลาจะกระโจนออกไม่ได้ เพราะติดที่ฝาด้านบน หรือบางทีฝาดังกล่าวอาจทำด้วยกะลามะพร้าวก็มี ข้างข้องจะมีหูร้อยเชือกไว้สำหรับสะพายติดตัวไปหาปลา

ขอรัดปลาหลด เป็นของใช้พื้นบ้าน สำหรับจับปลาหลด ปลาหลดเป็นปลาประเภทที่ซ่อนตัวอยู่ในโคลนเลนลึก ๆ ใต้ถ่าน ปลาหลดเป็นปลาที่จับยาก ตัวสั้นเหมือนปลาไหล ขอรัดปลาหลด มีปลายโค้งงอทำเป็นที่จับปลาหลด นำเหล็กมาตีแบน ๆ กว้างประมาณ 2 - 3 ซม. หนา 1 ซม. ปลายจะแหลม ตัวขอจะยาวประมาณ 30 ซม. ค้ำมเป็นมือจับต่อด้วยไม้เนื้อแข็ง มีความยาวประมาณ 1 - 1.50 เมตร การใช้ขอรัดปลาหลดใช้กับน้ำที่มีโคลนเลน จับค้ำมขอรัดในลักษณะเหมือนพายเรือ โดยกดขอรัดลงไปในโคลน กรัดไปในทิศทางเดียวกัน ยกส่วนที่เป็นขอขึ้นน้ำทุกครั้งเพื่อจะรู้ว่าจับปลาติดหรือไม่ เมื่อถูกตัวปลาหลดจะติดขวางอยู่ในช่องงอนั้น

ประเภทที่ 6 : ของใช้อื่น ๆ ในชีวิตของคนไทยโบราณ รู้จักประดิษฐ์คิดทำของใช้จากสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สวยงามเป็นของใช้ต่าง ๆ เช่น

ภาพประกอบ 77 เชี่ยนหมาก เตาหีจด่าน นมนาง หีบใส่ผ้า โต๊ะเครื่องแป้ง

เชี่ยนหมาก เป็นของใช้ที่มีมาแต่โบราณ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้วางตลับใส่หมาก ตลับใส่ยาเส้น กระปุกปูน ตลับใส่สีเสียด และช่องใส่พลู เชี่ยนหมากทำจากวัสดุหลายประเภท เช่น ไม้ ทองเหลือง เงิน พลาสติก เป็นต้น เชี่ยนหมากมีลักษณะคล้ายพาน หรือเป็นเหลี่ยมหกเหลี่ยมก็มี ตามพื้นบ้านชนบทส่วนใหญ่จะพบเชี่ยนหมากที่ทำด้วยไม้และทองเหลืองอยู่มาก เชี่ยนหมากที่ทำด้วยไม้มักเป็นไม้สักหรือไม้เนื้อแข็ง กว้างประมาณ 30 ซม. เชี่ยนหมากอาจทำเป็น 2 ชั้น ชั้นบนใช้วางอุปกรณ์หมาก ส่วนชั้นล่างจะใส่สำรองหมาก พลู ยาเส้น สีเสียด ไว้เพื่อขาด พอจะพบเห็นเชี่ยนหมากในงานพระราชแต่งงาน หรืองานบุญงานกุศลตามเทศกาลต่าง ๆ ยังพอเห็นคนสูงอายุจับหมาก จีบพลู สำหรับถวายพระ หรือไว้ต้อนรับแขกที่มาช่วยงาน

เตารีดผ้า ชาวบ้านในสมัยก่อน การสวมเสื้อผ้าไม่ค่อยพิถีพิถัน ผู้ชายอยู่กับบ้านจะถอดเสื้อนุ่งผ้าขาวม้า โสร่ง หรือกางเกงขาก๊วย ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกระเช้า นุ่งผ้าถุง หรือโจงกระเบน แต่ถ้าไปทำบุญที่วัด หรืองานมงคลต่าง ๆ หญิงชายชาวบ้านค่อนข้างฐานะดีจะใช้ผ้าม่วงผ้าไหมสวมใส่ไปในงานสำคัญดังกล่าว จึงคิดหาวิธีทำให้เสื้อผ้าเรียบ ในระยะแรกใช้ที่นอนทับกลีบ ต่อมาจึงใช้แท่นพิมพ์อัดกลีบ เมื่อมีการใช้เหล็กมาประดิษฐ์ของใช้จึงมีการหลอมเหล็กเป็นเตารีดถ่าน จนกระทั่งมีการพัฒนาวิวัฒนาการมาใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้เตารีดไฟฟ้าเช่นทุกวันนี้ เตารีดถ่านจึงไม่มีผู้ใช้และหาได้ยากในปัจจุบันนี้

แมงนาง เป็นของใช้พื้นบ้าน ที่ใช้สำหรับนวดหรือคบบริเวณที่ปวดเมื่อยต่าง ๆ ที่เรียกว่า นม นาง เพราะมีรูปร่างคล้ายนมของผู้หญิง ไม้ที่ใช้ทำแมงนางเป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้ชิงชัน และไม้เต็ง เป็นต้น ใช้มือจับตรงกลางในส่วนที่คอดว่า ใช้ส่วนแมงนางคลึงหรือคบบริเวณที่ปวดเมื่อยไปให้ทั่ว เป็นวิธีนวดด้วยตนเอง และวางแมงนางไว้ที่พื้นแล้วนอนทับแมงนาง ให้แมงนางถูกบริเวณที่ปวดเมื่อย แมงนางยังสามารถทำเป็นหมอนหนุนสำหรับคนเฒ่าคนแก่เวลาไปถือศีลในวันพระได้อีกด้วย เพราะในระหว่างส่วนเว้าของแมงนางเอาศีรษะหนุนได้พอดี โดยเนื้อมแมงนางจะช่วยนวดหรือคบบริเวณใต้เท้าหรือต้นคอให้คลายปวดเมื่อยได้อีกด้วย

หีบใส่ผ้า มีหลายขนาดมีความยาวตั้งแต่ 20 - 80 ซม. หีบใส่ผ้าเป็นของใช้พื้นบ้านมาแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันแทบจะไม่มีใช้กันแล้ว หีบใส่ผ้าจะทำด้วยไม้สักหรือไม้เนื้อแข็ง ส่วนบนทำเป็นฝาปิดเปิดได้ การใช้หีบใส่ผ้าจะช่วยป้องกันแมลงสาบ และหนูมากัดเสื้อผ้าให้เกิดความเสียหาย รวมทั้งไม่ให้ฝุ่น หยากใย มาทำให้เสื้อผ้าเปรอะเปื้อน ภายในหีบใส่ผ้ามักจะใส่ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมหรือเครื่องอบ เพื่อให้เสื้อผ้ามีกลิ่นหอม

โตะเครื่องแป้ง มีหลายขนาด เป็นของใช้พื้นบ้านมาแต่สมัยโบราณ ใช้วางแป้งและเครื่องหอม โตะเครื่องแป้งจะทำด้วยไม้สัก หรือไม้เนื้อแข็ง มีการแกะสลักลวดลายสวยงาม ชาวบ้านค่อนข้างฐานะดีจะใช้โตะเครื่องแป้งนี้ ปัจจุบันโตะเครื่องแป้งเก่า ๆ เหล่านี้หาได้ยาก

บทที่ 6

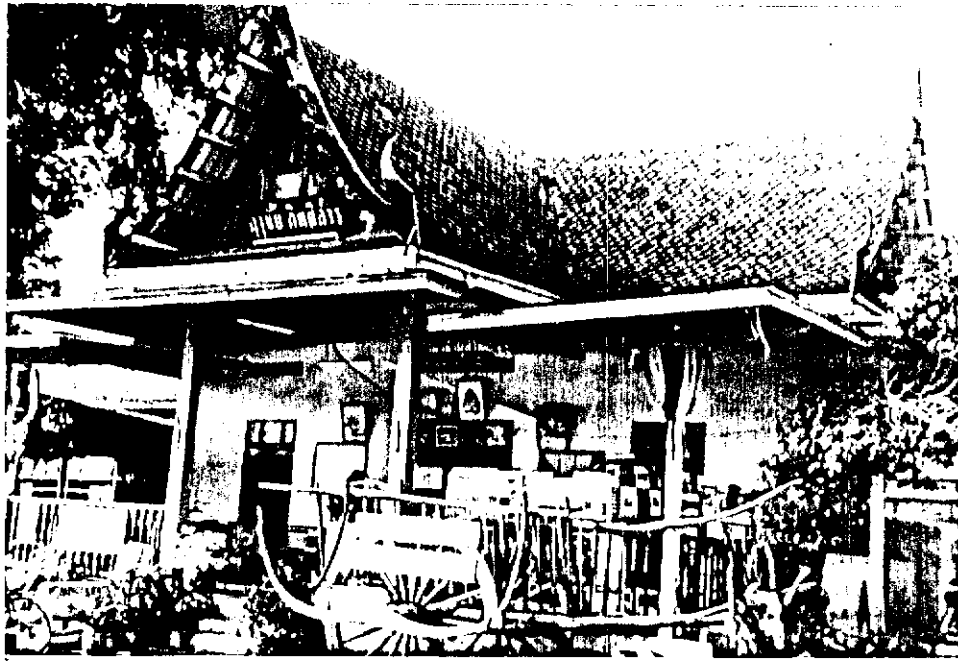
ห้องสมุดหลวงพ่อบาน

การเริ่มความคิดในการก่อสร้างห้องสมุด

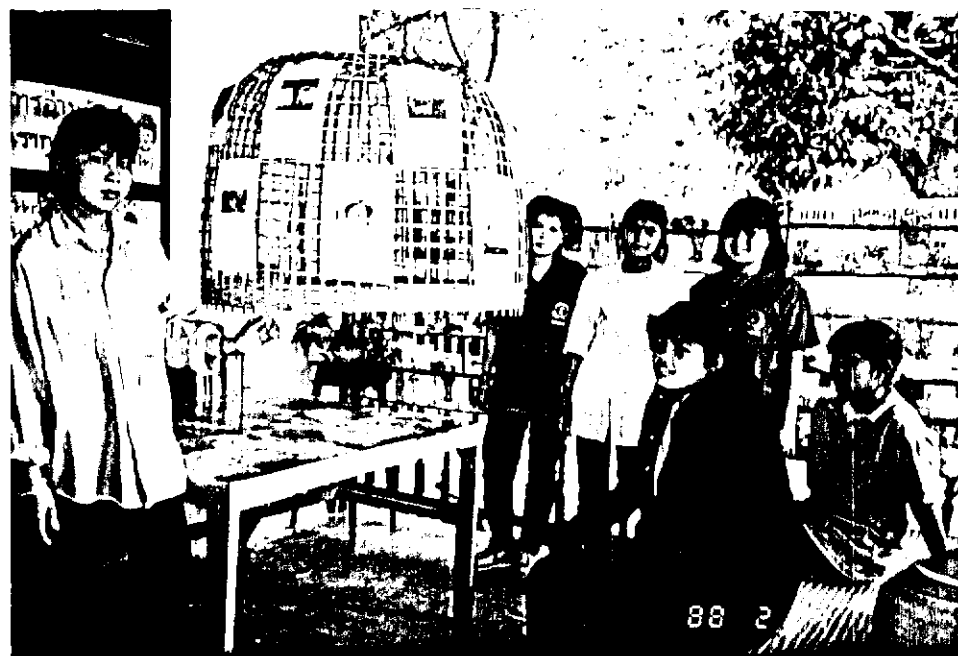
ปี พ.ศ. 2516 ศูนย์การศึกษาเอกโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้จัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านขึ้น 10 แห่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2531 ได้รับนโยบายจากกรมการศึกษาเอกโรงเรียน ให้ทดลอง ปรับปรุง พัฒนา ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านให้เป็น "แหล่งความรู้หมู่บ้าน" ที่อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 17 ตำบล โดยการจัดสรรงบประมาณให้หมู่บ้านประสานงานอำเภอ 1 คน มีครูอาสาสมัครการศึกษาเอกโรงเรียนประจำตำบล ๗ ละ 1 คน เข้าไปประสานงานดำเนินการจัดแหล่งความรู้หมู่บ้าน คนละ 1 แห่ง

วัดบางนมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดหนึ่งอยู่ในโครงการดังกล่าวของศูนย์การศึกษาเอกโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 2529 ได้จัดตั้งที่อ่านหนังสือหมู่บ้านที่วัดบางนมโคบริเวณศาลาหลังเล็ก(ศาลาถวาย เทวีสาร) อยู่ทางด้านเหนือของมณฑปหลวงพ่อบานในปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2531 ได้มีการปรับปรุงพัฒนาที่อ่านหนังสือหมู่บ้านให้เป็น "แหล่งความรู้ตำบลบางนมโค" มีครูอาสาสมัครการศึกษาเอกโรงเรียน ทำหน้าที่ดูแลและประสานงานกับคณะกรรมการแหล่งความรู้ตำบลและผู้นำท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับงานการศึกษาเอกโรงเรียนในตำบลบางนมโค

ท่านพระครูวิহারกิจจานุยุต เจ้าอาวาสวัดบางนมโค องค์ปัจจุบัน ได้เกิดแนวคิดในการส่งเสริม ปรับปรุง พัฒนา "แหล่งความรู้ตำบลบางนมโค" ขยายเป็นแหล่งความรู้ชุมชนที่สมบูรณ์แบบขึ้นคิดก่อสร้างอาคารขึ้น 1 หลังตรงพื้นที่ว่างต่อจากกุฏิหลวงพ่อบานเดิมทางทิศตะวันออกเป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นบนจัดแสดงพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน ตั้งได้กล่าวมาแล้ว ส่วนชั้นล่างจัดเป็นห้องสมุดธรรมหลวงพ่อบาน และห้องสมุดทั่วไป การก่อสร้างอาคารได้เริ่มลงมือเมื่อปลายปี 2531 และเริ่มทำการจัดพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดในปี พ.ศ. 2534

ภาพประกอบ 78 แหล่งความรู้ตำบลบางแมโค

ภาพประกอบ 79 ครูอาสาสมัครการศึกษาเอกโรงเรียนบ้านโพนเสนา
คนช่วยส่งครูอาสาตำบลบางแมโค

ส่วนที่ 1 มุขหน้า จัดเป็นห้องทำงานของท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต หรือห้องผู้อำนวยการทั่วไป

ส่วนที่ 2 ห้องโถงกลาง 5 ห้อง ใช้จัดแสดงห้องสมุดธรรมหลวงพ่อบาน และห้องสมุดทั่วไป

ส่วนที่ 3 และ 4 ด้านละ 2 ห้อง ใช้สำหรับเป็นห้องพักพระสงฆ์ หรือ ผู้ปฏิบัติธรรม และพระเจ้าหน้าทีผู้ดูแลห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์

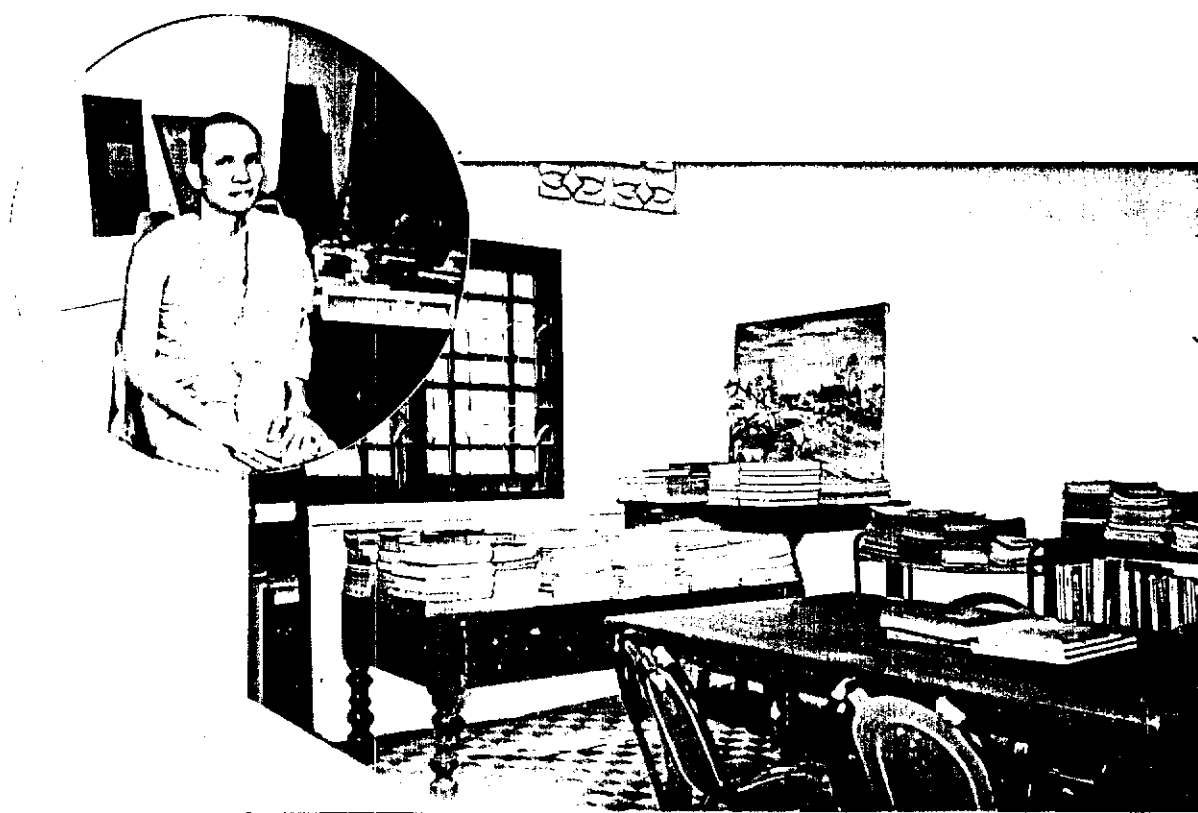
การดำเนินการ

เริ่มแรกของการจัดห้องสมุดหลวงพ่อบานในครั้งนี้ ได้มีการรวบรวมหนังสือเก่าที่มีอยู่ประมาณ 300 เล่ม นำมาจัดไว้ในห้องสมุด ในขั้นต้นนี้ ยังไม่มีการลงทุนซื้อหนังสือ ตู้ โต๊ะ เครื่องใช้ต่าง ๆ ใช้ของที่มีอยู่เดิม นำตุ้มมาใส่หนังสือ และโต๊ะเก้าอี้ มาตั้งให้เป็นที่ย่านหนังสือ เป็นต้น

ด้านบุคลากร ในขั้นต้นยังไม่มีโดยตรง ท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต ได้มอบหมายหน้าที่ให้พระมหาสุรรัตน์ ฐิตสาโร อายุ 28 ปี พรรษาที่ 8 ทำหน้าที่เป็นพระบรรณารักษ์ ดูแลและจัดการเกี่ยวกับห้องสมุด สำหรับพระมหาสุรรัตน์ ฐิตสาโรนี้ เป็นพระนักศึกษาระดับปริญญาตรี กำลังศึกษาในหลักสูตรพุทธศาสตมบัณฑิต ที่มหาภูมิราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ได้กลับมายังวัดบางนมโคเพื่อฝึกงาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนตามหลักสูตรเป็นเวลา 1 ปี

ท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต กล่าวว่า ต้องการได้รับคำแนะนำในการจัดหนังสือจากผู้วิจัยในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชนอำเภอเสนา เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2534 ได้แนะนำให้รู้จักกับพระมหาสุรรัตน์ ฐิตสาโร ผู้วิจัยจึงได้แนะนำในการคัดแยกประเภทหนังสือที่มีอยู่ประมาณ 300 เล่ม ซึ่งเป็นจำนวนน้อยไม่สามารถจัดเป็นระบบหมวดหมู่ตามระบบสากลนิยมที่ห้องสมุดทั่วไปใช้ได้ จึงให้จัดแยกประเภทใหญ่ ๆ เพื่อสะดวกต่อผู้มาใช้บริการ และพระเจ้าหน้าที ฯ แบ่งเป็นหนังสือธรรมต่าง ๆ 100 เล่ม หนังสือเกี่ยวกับหลวงพ่อบาน 15 เล่ม หนังสือเกี่ยวกับราชวงศ์จักรี 20 เล่ม หนังสือวรรณคดี 20 เล่ม หนังสือประวัติศาสตร์ 10 เล่ม หนังสือวิทยาศาสตร์ 10 เล่ม และหนังสือเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ อีกประมาณ 125 เล่ม

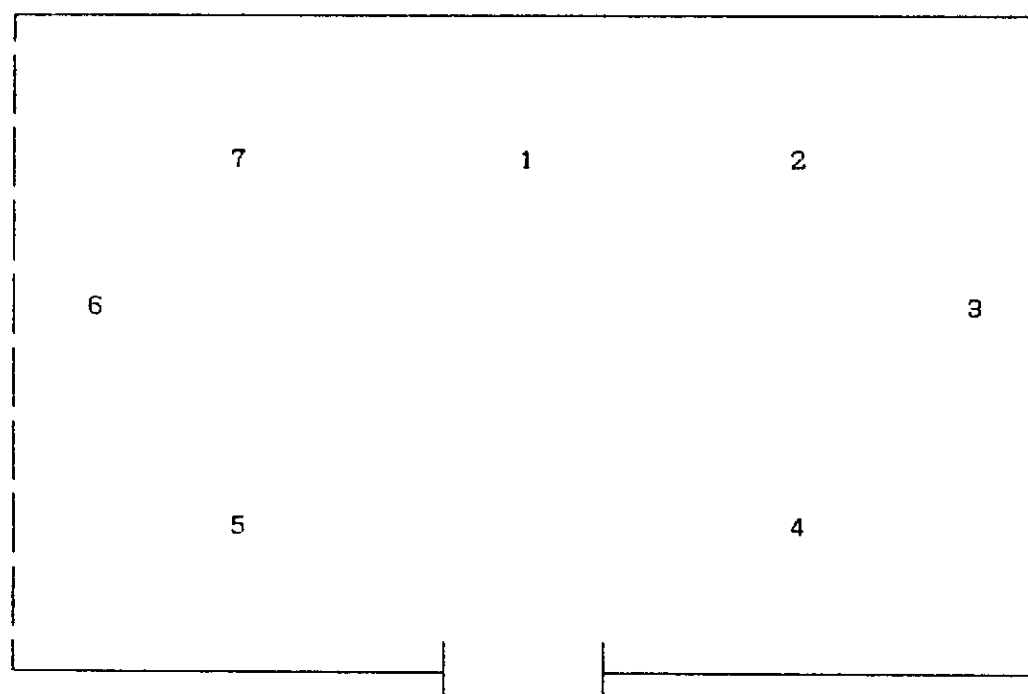
พระมหาสุวรัทนี ๙ ได้ทำการคัดแยกหนังสือออกตามประเภทใหญ่ ๆ ดังกล่าว จัดขึ้นใส่ตู้ และวางตามชั้นหนังสือ เขียนชื่อนอกประเภทหนังสือ ได้มีการลงทะเบียนหนังสือ ทำสมุดยืม รับ ส่ง คืน หนังสือ เมื่อมีผู้มาใช้บริการ ในส่วนนี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดห้องสมุด

ภาพประกอบ ๘๑ พระมหาสุวรัทนี จีฬสาโร ผู้ดูแลและจัดห้องสมุดในระยะเริ่มต้น

การจัดในส่วนของมณฑปหน้าอาคาร

การจัดในส่วนของมณฑปหน้านี้ได้จัดเป็นห้องทำงานส่วนตัวของท่านพระครูวิহারกิจจานุยุต หรือเรียกว่า ห้องผู้อำนวยการทั่วไป มีขนาดกว้าง 4 เมตร ยาว 6 เมตร เป็นห้องใช้เก็บรวบรวมเครื่องใช้ อัฐบริขาร ประวัติ เรื่องราว ของท่านพระครูวิহারกิจจานุยุตเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน การจัดแสดงแบ่งเรื่องราวออกเป็น 7 ส่วน ตามภาพประกอบ 82 ต่อไปนี้

มาตราส่วน 1 : 50 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 82 แผนผังมณฑปหน้าชั้นล่างของอาคาร ใช้จัดแสดงห้องผู้อำนวยการทั่วไป

ส่วนที่ 1 จัดแสดงโต๊ะหมู่บูชา สัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกอบด้วยเครื่องสักการบูชา มีดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น

ส่วนที่ 2 จัดแสดงรูปเหมือนของท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต หล่อด้วยปูนปั้นลักษณะครึ่งตัว

ส่วนที่ 3 โต๊ะทำงานส่วนตัว 1 ชุด

ส่วนที่ 4 และ 5 จัดแสดงเครื่องใช้อุปบริหาร ของพระครูวิहारกิจจานุยุต

ส่วนที่ 6 โต๊ะเก้าอี้รับแขก 1 ชุด

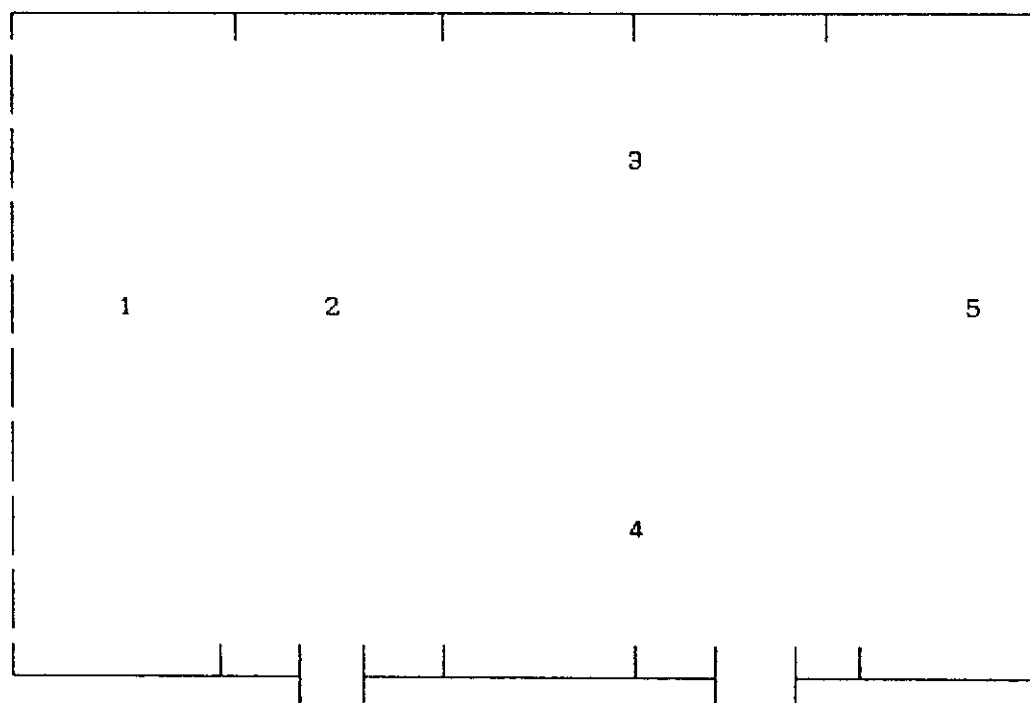
ส่วนที่ 7 จัดแสดงประวัติ เรื่องราวย่อ ๆ ของท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต ประกอบด้วยภาพถ่ายสมัยต่าง ๆ ในชีวิตของท่าน

ภาพประกอบ 83 ห้องทำงานพระครูวิहारกิจจานุยุต หรือห้องผู้อำนวยการทั่วไป แสดงประวัติพระครูวิहारกิจจานุยุตและเครื่องใช้อุปบริหาร

การจัดแสดงในห้องโถงกลาง

ส่วนห้องโถงกลาง จัดเป็นห้องสมุดหลวงพ่อบาน ประกอบด้วยพื้นที่ 5 ห้อง มีขนาดกว้าง 7 เมตร ยาว 17.5 เมตร มีแนวความคิดการจัดแสดงเป็นห้องสมุดธรรมหลวงพ่อบาน ห้องสมุดทั่วไป และส่วนที่แสดงความเคารพบูชาหลวงพ่อบาน ในส่วนนี้การจัดแสดงแบ่งเรื่องราวออกเป็น 5 ส่วน ตามภาพประกอบ 84 ต่อไปนี้

มาตราส่วน 1 : 100 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 84 ห้องโถงกลางชั้นล่าง 5 ห้อง จัดแสดงห้องสมุด

ส่วนที่ 1 อยู่ทางซ้ายของห้องโถง มีพื้นที่ 1 ห้อง ขนาดกว้าง 3.5 เมตร ยาว 7 เมตร จัดเป็นห้องสมุดธรรมหลวงพ่อบาน ประกอบด้วยหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับประวัติและเรื่องราวของหลวงพ่อบาน หนังสือธรรมต่าง ๆ มีโต๊ะอ่านหนังสือ ตู้ใส่หนังสือ ชั้นวางหนังสือ ในส่วนของห้องนี้ได้เสนอแนะการจัดแสดง ภาพถ่าย และประวัติย่อ เจ้าอาวาสของวัดบางนมโคทั้ง 8 องค์ ทำนุพระครูวิหารกิจจานุยุต รับดำเนินการต่อไป

ภาพประกอบ 85

ท่านสมภารเย็น สุทธาวงษ์

เจ้าอาวาสองค์ที่ 2 วัดบางแมโค

ภาพประกอบ 86 พระครูวิหารกิจจานุการ

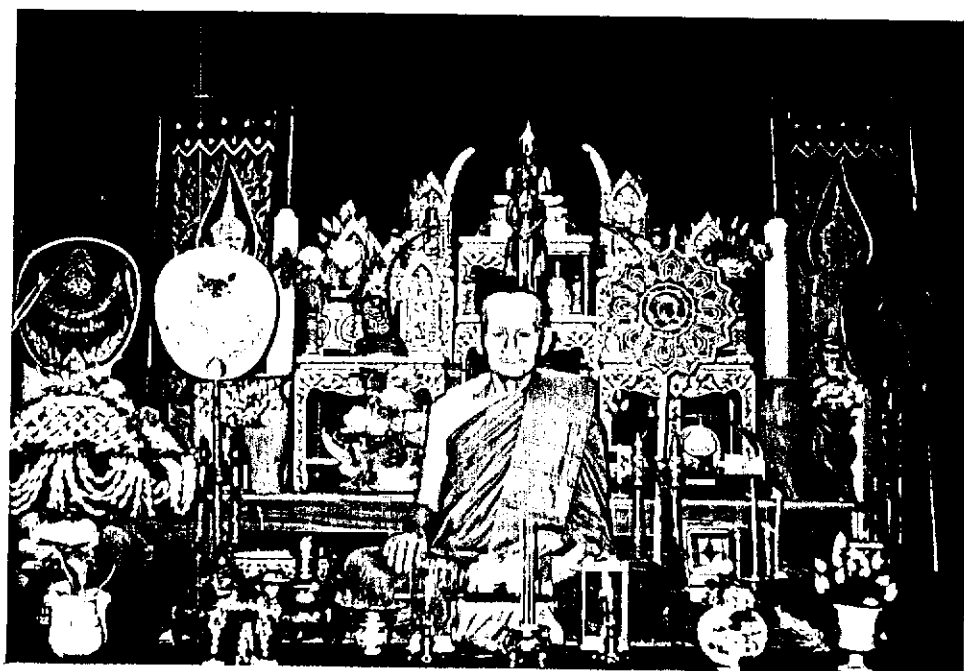
(หลวงพ่อบาน โสณโท) เจ้าอาวาสองค์ที่ 3 วัดบางแมโค

ภาพประกอบ 87 รูปเหมือนหุ่นขี้ผึ้งหลวงพ่อบาน โสณโก

ส่วนที่ 2 เป็นพื้นที่ 1 ห้อง มีขนาดกว้าง 3.5 เมตร ยาว 7 เมตร เมื่อปี พ.ศ. 2534 ท่านพระครูวิহারกิจจานุยุต ได้มีแนวความคิดจัดในส่วนนี้เป็นที่อ่านหนังสือ มีโต๊ะพร้อมเก้าอี้อ่านหนังสือ 1 ชุด ในปัจจุบันเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2536 นายศักดิ์ชัย พานรัตน์ กรุงเทพมหานคร ได้มีจิตศรัทธา เลื่อมใส เคารพบูชาในหลวงพ่อบาน จึงได้นำรูปเหมือนหุ่นขี้ผึ้งหลวงพ่อบาน มาถวายให้กับวัดบางนมโค เพื่อนำไปประดิษฐานไว้ให้เป็นที่สักการบูชาแก่บรรดาศิษย์และสาธุชนทั้งหลาย

ต่อมา ได้มีผู้มีจิตศรัทธา นำรูปเหมือนหุ่นขี้ผึ้งหลวงพ่อบาณาถวาย ทางวัดจึงได้ทำเป็นห้อง
 กระจก นำรูปเหมือนหุ่นขี้ผึ้งหลวงพ่อบาณาประดิษฐานไว้ในห้องกระจก เพื่อให้ประชาชนได้สักการะ
 บูชา

ภาพประกอบ 88 การจัดแสดงบุษกรูปเหมือนหุ่นขี้ผึ้ง ในห้องกระจก

ส่วนที่ 3 เป็นพื้นที่จำนวน 2 ห้อง ขนาดกว้าง 7 เมตร ยาว 7 เมตร ซึ่งอยู่หน้าห้อง
กระจกที่จัดรูปเหมือนหมู่ขี้ผึ้งหลวงพ่อบาน ในส่วนนี้จัดแสดงโต๊ะหมู่บูชา 1 ชุด ประกอบด้วยเครื่อง
สักการบูชา ดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น

ส่วนที่ 4 เป็นบริเวณพื้นที่ในห้องของส่วนที่ 3 ซึ่งเป็นพื้นที่ว่าง เพื่อสำหรับบรรดาศิษย์ และ
สาธุชน ผู้เลื่อมใสศรัทธา มาเคารพกราบไหว้บูชา บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ต่อหลวงพ่อบาน หรือประสงค์
ปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิวิปัสณากรรมฐานในส่วนนี้ได้ประมาณ 20 - 30 คน

ภาพประกอบ 89 บริเวณพื้นที่ว่างส่วนที่ 4 สำหรับจัดบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ

ส่วนที่ 5 อยู่ทางด้านใต้ของห้องโถง มีพื้นที่ 1 ห้อง มีขนาดกว้าง 3.5 เมตร ยาว 7 เมตร ใช้จัดแสดงเป็นห้องสมุดทั่วไป ประกอบด้วยหนังสือวิชาการความรู้ต่างๆ แยกเป็นประเภทใหญ่ๆ เช่น หนังสือวรรณคดี หนังสือเกี่ยวกับราชวงศ์จักรี หนังสือประวัติศาสตร์ หนังสือวิทยาศาสตร์ และหนังสือเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ มีตู้ใส่หนังสือ มีชั้นวางหนังสือ และโต๊ะอ่านหนังสือ

ภาพประกอบ 90 การจัดแสดงหนังสือประเภทต่าง ๆ ในห้องสมุดทั่วไป

อุปกรณ์นำมาจัดแสดง

ในส่วนของอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้จัดแสดงในห้องสมุดนี้ ประกอบด้วย ตู้ใส่หนังสือ ที่วางหนังสือ โต๊ะพร้อมเก้าอี้ซึ่งเป็นของเก่าที่มีอยู่ในวัด ท่านพระครูบริหารกิจจานุยุต กล่าวในเรื่องอุปกรณ์นี้ว่า ท่านต้องการอนุรักษ์ของเก่าที่มีอยู่ในวัด นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ท่านจึงใช้ตู้โบราณนำมาจัดใส่หนังสือ โต๊ะและเก้าอี้โบราณนำมาเป็นโต๊ะอ่านหนังสือ ซึ่งอาจมองดูไม่เป็นระเบียบสวยงาม แต่มีคุณค่า

การลงทุนด้านการเงิน

การก่อสร้างอาคารห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ เสร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. 2534 ใช้เงินทั้งสิ้นสองล้านห้าแสนบาทเศษ ส่วนการจัดหนังสือและอุปกรณ์ของใช้ต่าง ๆ ในห้องสมุดยังไม่มีรายจ่ายอะไร เพราะใช้ของเก่าที่มีอยู่เดิม

เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2536 นายคึกฤทธิ์ พานรัตน์ จากกรุงเทพมหานคร ได้นำรูปเหมือนหุ่นขี้ผึ้งหลวงพ่อบาน มาถวายให้วัดบางนมโค และนำมาประดิษฐานไว้ในห้องหนึ่งของห้องสมุด เพื่อให้บรรดาศิษย์และสาธุชนผู้ที่เลื่อมใสศรัทธามากกราบไหว้เคารพบูชา ท่านพระครูบริหารกิจจานุยุต ได้มอบหมายให้ฝ่ายช่างผู้รับเหมามาทำการกันห้องเป็นห้องกระจก 1 ห้อง เพื่อประดิษฐานรูปเหมือนหุ่นขี้ผึ้งหลวงพ่อบาน ป้องกันฝุ่นละออง เกิดความเรียบร้อยสวยงาม และสะดวกในการดูแลรักษาทำความสะอาด ในการจัดทำห้องกระจกครั้งนี้ ได้ใช้งบประมาณ 6 หมื่นบาท

เจ้าหน้าที่ - บุคลากร

เมื่อการดำเนินการก่อสร้างอาคารห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์เสร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. 2534 ท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต ได้มอบหมายหน้าที่ให้พระมหาสุรัตน์ ฐิตสาโร พรรษาที่ 8 กำลังไปศึกษาต่อที่กรุงเทพมหานครอยู่ในระหว่างกำลังฝึกงานเป็นเวลา 1 ปี ทำหน้าที่ดูแล รักษา ห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 พระเสงี่ยม ภาวรจิตโต อายุ 62 ปี พรรษาที่ 8 ได้รับมอบหมายหน้าที่ต่อจากพระมหาสุรัตน์ ฐิตสาโร ทำการดูแลห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ต่อไป

ภาพประกอบ 91 พระเสงี่ยม ภาวรจิตโต ผู้ดูแลห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์

สภาพปัจจุบัน

การจัดห้องสมุดหลวงพ่อบ้านที่ได้ดำเนินการมาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 โดยการจัดแบ่งออกเป็น 4 ส่วนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การจัดหนังสือได้จัดตามหนังสือที่มีอยู่จำนวนไม่มากนัก ได้จัดแยกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ เช่น หนังสือธรรมะ หนังสือความรู้และวิชาการ เป็นต้น ส่วนในด้านตู้ใส่หนังสือ ชั้นวางหนังสือ และโต๊ะอ่านหนังสือ ไข้ของเก่าที่มีอยู่ นำมาจัดใช้ให้เกิดประโยชน์

ปัญหาและอุปสรรค ในส่วนนี้คือจำนวนหนังสือยังมีอยู่น้อยมาก และในด้านการเปิดบริการยังไม่ได้เปิดให้ใช้บริการทุกวัน นอกจากมีกลุ่มหรือคณะศิษย์ สาธุชน ผู้ต้องการเข้าชม ท่านพระครูวิหารกิจจานุยตและพระสงฆ์อื่น ซึ่งทำหน้าที่ดูแลคอยเปิดบริการแก่ผู้ต้องการเข้าชมและใช้บริการห้องสมุดหลวงพ่อบ้าน ในโอกาสต่อไปข้างหน้า เมื่อห้องสมุดมีความพร้อม จะเปิดให้บริการทุกวัน

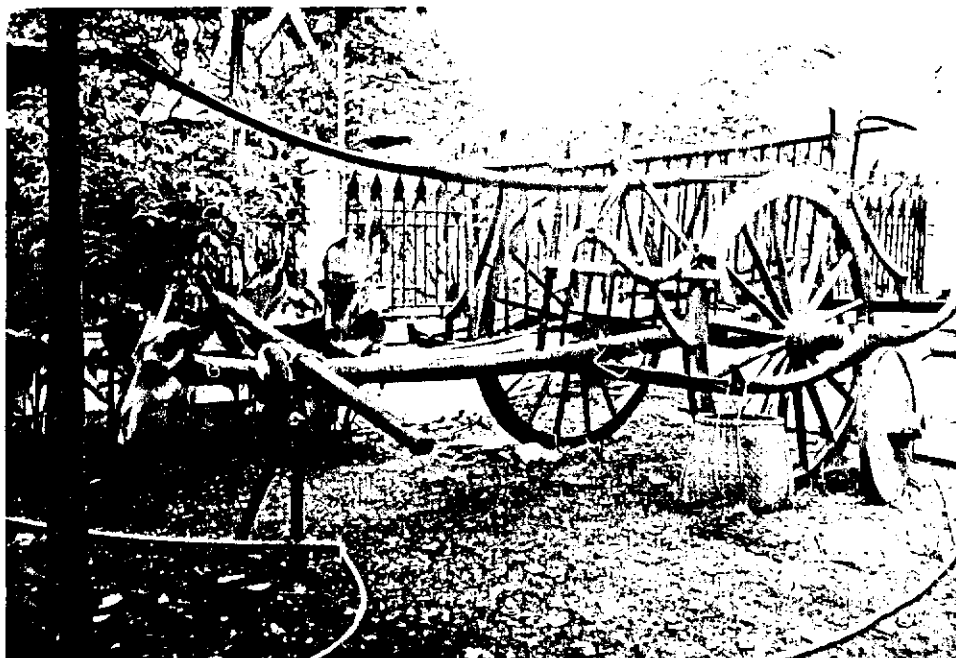
ท่านพระครูวิหารกิจจานุยต ได้กล่าวถึงโครงการในอนาคตว่า “หนังสือในห้องสมุดหลวงพ่อบ้านยังมีจำนวนน้อย ได้ตั้งใจไว้ว่าจะชักชวนคณะศิษย์และสาธุชน ร่วมกันบริจาคเงิน **ทอดผ้าป่าหนังสือ** เพื่อจัดหาหนังสือเข้าห้องสมุดหลวงพ่อบ้าน ต่อไป”¹

ท่านพระครูวิหารกิจจานุยต กล่าวต่อว่า

เมื่อส่วนหนึ่งของห้องสมุดชั้นล่างนี้ ได้ประดิษฐ์ฐานรูปเหมือนหุ่นขี้ผึ้งหลวงพ่อบ้านอยู่ในห้องกระจก และบริเวณหน้าห้องกระจกมีพื้นที่ว่าง สามารถนั่งปฏิบัติสมาธิได้ประมาณ 20 คน ท่านจึงได้กำหนดให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และแม่ชี ได้มาทำการปฏิบัติสมาธิทุก ๆ วันโกน โดยพร้อมเพรียงกัน

¹ พระครูวิหารกิจจานุยต. ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2536.

นอกจากการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ และห้องสมุดแล้ว ที่บริเวณที่ดินด้านนอกหน้าอาคาร ซึ่งมีพื้นที่กว้างประมาณ 15 เมตร ยาว 34 เมตร ได้จัดตกแต่งโดยปลูกต้นไม้ร่มรื่น มีศาลาพักผ่อน มีเก้าอี้ให้นั่งตามใต้ต้นไม้ ทำนกระบุวิธีการปฏิบัติงานที่มีความประสงค์จะจัด "อุทยานการศึกษา" ที่มีความร่มรื่นเมื่อได้เข้ามานั่งพักผ่อนในบริเวณนี้ สามารถได้รับความรู้จากต้นไม้พันธุ์ได้ โดยเขียนคำสอน หรือคำขวัญต่าง ๆ ติดไว้ตามต้นไม้ นอกจากนี้ยังได้จัดแสดงของใช้สมัยโบราณต่าง ๆ ที่มีขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถนำขึ้นจัดแสดงบนอาคารพิพิธภัณฑ์ได้ เช่น เกวียน เรือมาดของหลวงพ่อบ้าน เป็นต้น

ภาพประกอบ 92 บริเวณด้านนอกหน้าอาคารพิพิธภัณฑ์และห้องสมุด จัดแสดงของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตที่มีขนาดใหญ่ เช่น เกวียน เรือ เป็นต้น

ภาพประกอบ 93 เรือนมาด หลวงพ่อปานใช้เมื่อไปกิจนิมนต์ และใช้บรรพชาศพน

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ปัญหาของงานวิจัยนี้มาจากเหตุผลที่ว่า ในอดีตวัดเคยเป็นศูนย์กลางการศึกษาของชุมชนไทย แต่บทบาทดังกล่าวของวัดได้เลือนหายไปเป็นอันมาก ในปัจจุบันมีหลายหน่วยงานรวมทั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนและวัดเองได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้หาทางทำให้วัดกลับมาเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าหรือมีบทบาทด้านการศึกษาให้แก่ประชาชนมากขึ้น ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนศาสนา จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสและชักชวนประชาชนได้ใช้วัดเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพระศาสนา และการอนุรักษ์ศิลปะ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น

ที่วัดบางนมโค อำเภอสiena จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีการริเริ่มจัดที่อ่านหนังสือหมู่บ้านที่วัด แล้วพัฒนาขึ้นมาเป็นแหล่งความรู้ตำบลบางนมโค ต่อมาภายหลัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 ทางวัดได้มีแนวความคิดจะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดประชาชนขึ้นมา ในการนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องโดยการใช้กระบวนการวิจัยที่เรียกว่า Participatory Research หรือการวิจัยแบบร่วมพัฒนา โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุน กระตุ้น ให้ความช่วยเหลือด้านแนวความคิด รวมทั้งผลักดันให้มีการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดเกิดขึ้นมา และพร้อมที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าที่มีคุณค่าสำหรับประชาชนต่อไป

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาแนวคิด และความเป็นมาของการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบาน
2. เพื่อศึกษารวบรวมเรื่องราว ประวัติความเป็นมาของวัดสุที่อยู่เนื่องกับหลวงพ่อบาน และวัดบางนมโค มาจัดแสดงในรูปพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นแหล่งความรู้ของชุมชน
3. เพื่อรวบรวมหนังสือ เอกสาร วัสดุ และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ มาจัดแสดงในห้องสมุด

รูปแบบของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้รูปแบบการวิจัย ที่เรียกว่า Participatory Research หรือการวิจัยแบบร่วมพัฒนาโดยมีหลักการในการประสานกิจกรรมหลัก 3 อย่างเข้าด้วยกัน คือ การเรียนรู้ การพัฒนา และการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้ง 3 อย่าง บทบาทของผู้วิจัย ได้แก่การสนับสนุน กระตุ้น และให้ความช่วยเหลือด้านแนวความคิด และเป็นผู้รวบรวมจดบันทึกเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ ให้เป็นรายงานการวิจัยขึ้นมา ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นความพยายามในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ และห้องสมุดหลวงพ่อบ้าน เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของประชาชนในท้องถิ่น

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลมี 3 วิธีด้วยกัน คือ

1. การศึกษาจากเอกสาร ได้แก่หนังสือ เอกสารต่าง ๆ โสตทัศนูปกรณ์เช่นเทปบันทึกเสียง ภาพถ่าย กิจกรรม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดในการสร้างพิพิธภัณฑ์ และห้องสมุด ประวัติและผลงานของหลวงพ่อบ้าน

2. การสัมภาษณ์ เป็นการหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสารและโสตทัศนูปกรณ์ดังกล่าว ในข้อ 1 ได้แก่ การสัมภาษณ์พระเจ้าอาวาส พระสงฆ์ผู้วัด กรรมการวัด เจ้าหน้าที่ยที่ กรรมการสภาตำบล ตลอดจนประชาชนที่เกี่ยวข้องเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างตายตัว (Nonstructured interview) คือใช้รูปแบบคำถามสนทนา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ

3. การศึกษาภาคสนาม ได้แก่การที่ผู้วิจัยมีส่วนร่วม ให้ความช่วยเหลือ แนะนำในการดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบ้าน เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ สำหรับพระสงฆ์และประชาชนในท้องถิ่นรวมทั้งผู้สนใจทั่วไป

ผลการศึกษาค้นคว้า

ผลการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ดังนี้

1. ประวัติหลวงพ่อบาน หลวงพ่อบาน โสณโฑ เป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ 3 ของวัดบางเมโค เกิดเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2418 บิดาชื่ออาจ มารดาชื่ออ้อม สุทธารวงศ์ ได้รับความศึกษาขั้นต้นที่วัดบางเมโค บิดามารดาประกอบอาชีพทำนา อุปสมบทเมื่ออายุ 21 ปี โดยมีหลวงพ่อบานวัดบางปลาหมอเป็นพระอุปัชฌาย์ หลังจากอุปสมบทแล้ว ได้ทำการศึกษาสมาธิจิต วิธีรักษาโรค ศึกษาด้านปริยัติ และบาลี จากอาจารย์ต่าง ๆ ท่านเป็นพระปฏิบัติกรรมฐานที่เคร่งครัด เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ พระอภิญญา พระนักสอน นักเทศน์ รักษาโรค และยังเป็นพระนักพัฒนาที่มีผลงานด้านทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง ท่านมรณภาพเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2481 สิริรวมอายุ 64 ปี

2. ประวัติและสภาพปัจจุบันของวัดบางเมโค ชุมชนบางเมโคเป็นชุมชนเก่าแก่ มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา คະเนอายุไม่ต่ำกว่า 200 ปี ภูมิประเทศรอบหมู่บ้านเป็นทุ่งนาที่ราบกว้าง มีลำน้ำแควน้อยไหลผ่าน ชาวบ้านนิยมเลี้ยงวัวเป็นจำนวนมาก จึงเรียกติดปากว่า "บางเมโค" วัดบางเมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดหนึ่งที่อยู่ในชุมชนบางเมโค เป็นวัดเก่าแก่มากกว่าวัดหนึ่ง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มีมรดกทางวัฒนธรรม โบราณสถาน ศิลปวัตถุ และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาค้นคว้า ควรแก่การอนุรักษ์ เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้ในชุมชนและเป็นมรดกวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ที่สำคัญคือเรื่องราวของหลวงพ่อบาน โสณโฑ อดีตเจ้าอาวาสองค์ที่ 3 ซึ่งมีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2418 ถึง พ.ศ. 2481 นับเป็นเรื่องราวสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การสนใจเป็นอย่างยิ่ง ท่านเป็นพระปฏิบัติกรรมฐานที่มีชื่อเสียงและบารมีธรรม เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาอย่างกว้างขวาง แม้ท่านจะมรณภาพไปเป็นเวลา 50 ปีเศษแล้วก็ตาม ประชาชนยังให้ความเคารพเลื่อมใสศรัทธาตามมาจนตราบนานเท่านานนี้

พระครูวิहारกิจจานุชิต เจ้าอาวาสวัดบางเมโคองค์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสลำดับที่ 8 ได้ตระหนักถึงความสำคัญของหลวงพ่อบาน มีความประสงค์ที่จะรวบรวมเรื่องราวของหลวงพ่อบาน ตลอดจนเครื่องใช้ วัสดุบริวารต่าง ๆ ที่เก็บไว้ในที่ต่าง ๆ กระจายกระจัดกระจาย จึงเกิดแนวความคิดในการจัดทำพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบาน เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมนิยม ประเพณีไทย สืบทอดไว้ให้ลูกหลาน และเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าเป็นแหล่งความรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง

3. แนวคิดในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน ท่านพระครูวิहारกิจจานุชิต ได้ออกแบบก่อสร้างอาคารหนึ่งหลัง ให้ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เป็นอาคาร 2 ชั้น ลักษณะทรงไทยประยุกต์ สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก มีความยาว 31 เมตร กว้าง 7 เมตร ชั้นบนเป็นสถานที่จัดแสดง

พิพิธภัณฑ์เครื่องใช้ อัฐบริหารของหลวงพ่อบาน ส่วนชั้นล่างจัดเป็นห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อบาน และห้องสมุดประชาชนทั่วไป

แนวคิดในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน ที่ท่านพระครูวิहारกิจจานุยุตและผู้วิจัย ได้ศึกษาดูงานการจัดพิพิธภัณฑ์ในหลาย ๆ แห่ง ได้สรุปแนวในการวางแผนการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบานดังนี้

1) บรรยายภาพภายใน สบ เรียบง่าย ร่มรื่น นำมาซึ่งความศักดิ์สิทธิ์แห่งปูชนียสถาน

2) การจัดแสดงภายใน แยกส่วนสำคัญ เป็น 4 ส่วน คือ (1) ส่วนที่แสดงแทนสัญลักษณ์ของพระเถระที่เป็นเจ้าของประวัติ ได้แก่รูปเหมือน อัฐิธาตุ (2) ส่วนที่แสดงถึงประวัติ ประกอบด้วย รูปภาพและเรื่องราวย่อ ๆ ของพระเถระ (3) ส่วนที่แสดงถึงเครื่องใช้ และอัฐบริหารของพระเถระ (4) สิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

4. การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต ได้นำแนวคิดที่สรุปจากการศึกษาดูงานพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ นำมาวางแผนจัดพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 คือมุขหน้าชั้นบนของอาคารใช้จัดแสดงพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน ประกอบด้วยการจัดบูชาสัญลักษณ์รูปเหมือนหลวงพ่อบาน เครื่องใช้อัฐบริหารต่าง ๆ เครื่องใช้ในการธุดงค์ เครื่องใช้ในการรักษาโรค ประวัติหลวงพ่อบาน ตู้หนังสือ พระเครื่อง เป็นต้น ส่วนที่ 2 ห้องโถงกลางชั้นบนของอาคารแบ่งการจัดออกเป็น 3 ห้อง ห้องที่ 1 จัดแสดงประวัติภาพถ่ายครูบาอาจารย์ของหลวงพ่อบาน ห้องที่ 2 จัดแสดงเครื่องใช้ของพระสงฆ์ และ ห้องที่ 3 จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่น

5. ห้องสมุดหลวงพ่อบาน การเริ่มความคิดในการก่อสร้างห้องสมุดหลวงพ่อบาน ท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต ได้มีแนวความคิดควบคู่กันมากับการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบาน โดยรวมอยู่ในอาคารหลังเดียวกัน ซึ่งวัดบางเมโคได้จัดตั้งที่อ่านหนังสือหมู่บ้านขึ้นในวัด ต่อมาได้พัฒนาเป็นแหล่งความรู้ตำบล ท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต จึงเกิดแนวคิดว่าควรส่งเสริมจัดเป็นแหล่งความรู้ที่สมบูรณ์แบบสำหรับชุมชน เพื่อให้พระสงฆ์ สามเณร และประชาชนในท้องถิ่น ได้มีแหล่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้ การจัดแสดงห้องสมุดหลวงพ่อบาน ใช้ชั้นล่างของอาคาร โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 มุขหน้าชั้นล่างของอาคารจัดเป็นห้องผู้อำนวยการทั่วไป ส่วนที่ 2 ห้องโถงกลางชั้นล่างจัดเป็นห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อบานและห้องสมุดประชาชนทั่วไป

6. สภาพปัจจุบัน ถึงเดือนมกราคม 2536 ทั้งพิพิธภัณฑ์และห้องสมุด ได้มีการจัดเป็นรูปร่างขึ้น เปิดให้ประชาชนเข้าชมและศึกษาหาความรู้ได้ จัดรวบรวมและแสดงของเก่าที่มี วัตถุในปัจจุบันคือ ไม่มีบุคลากรดูแลโดยตรง วัตถุแสดงแต่ละชิ้นมีคุณค่าสูง ยังไม่มีระบบความปลอดภัยที่ดีพอ จึงไม่สามารถนำออกแสดงได้ การจัดในปัจจุบันจึงเป็นเสมือนการเริ่มต้นเท่านั้น

อภิปรายผลของการศึกษาค้นคว้า

เป้าหมายหลักของการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ การพัฒนาแหล่งความรู้ในชุมชน ในกรณีนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าวัดเป็นแหล่งรวมสรรพวิทยา และเป็นศูนย์กลางของชุมชนในอดีต มีบุคลากร ทรัพยากร ศิลปวัตถุ สถานที่ เรื่องราว ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของประชาชนในรูปของการศึกษานอกโรงเรียน ถ้าวัดได้รับการจัดการและจัดการที่ดี จะให้ประโยชน์ต่อการศึกษาในฐานะเป็นแหล่งความรู้ในชุมชนได้เป็นอย่างดี

จากงานวิจัยครั้งนี้ มีประเด็นต่าง ๆ ที่ควรหยิบยกขึ้นมาอภิปราย ดังต่อไปนี้

1. เกี่ยวกับรูปแบบการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบของการวิจัยแบบร่วมพัฒนา (Participatory Research) เป็นการประสานความร่วมมือระหว่างนักวิจัย บุคลากรของหน่วยงานต่าง ๆ และประชาชนในท้องถิ่น เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนโดยส่วนรวม ดังนั้น ความริเริ่ม การลงมือกระทำ ความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง บทบาทของผู้วิจัย มีฐานะเป็นคู่ประสานงาน กระตุ้น สนับสนุน และให้ความช่วยเหลือในบางเรื่อง เพื่อให้กิจกรรมอันเป็นเป้าหมายนั้นสำเร็จตามจุดประสงค์ที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันกำหนด นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีบทบาทเป็นผู้รวบรวมหลักฐานและเอกสารต่าง ๆ ให้เป็นระบบ สามารถนำไปเป็นหลักฐานการศึกษาค้นคว้า และอ้างอิงทางวิชาการได้ รวมทั้งจัดเขียนรายงานการวิจัยขึ้น ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการกระทำด้วยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชน ผู้วิจัยมีบทบาทสำคัญในเรื่องการประสานงาน เพื่อผลักดันให้กิจกรรมนั้นบรรลุเป้าหมาย

ในกรณีของการพัฒนาพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบานวัดบางมะโคนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามสร้างแหล่งความรู้ในชุมชน จนมีความสำเร็จขึ้นมาได้ในระดับหนึ่ง แม้ยังไม่ถึงระดับที่เรียกว่าพิพิธภัณฑ์หรือห้องสมุดที่เป็นระบบอย่างแท้จริงก็ตาม ก็ถือว่าบรรลุความประสงค์ในก้าวแรก ที่จะต้องมีการพัฒนาสืบต่อเนื่อง เพื่อก้าวไปสู่แหล่งความรู้ในชุมชนที่ดีต่อไป ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด และหน่วยงานในท้องถิ่น รวมทั้งประชาชน จะต้องได้รับการกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังยิ่งขึ้น

2. การพัฒนาพิพิธภัณฑ์

บทบาทของการจัดพิพิธภัณฑ์ เป็นกระบวนการทางการศึกษา เป็นแหล่งความรู้ เป็นเครื่องมือส่งเสริมการศึกษานอกระบบที่มีการจัดและรวบรวมอย่างมีระบบ ที่ประชาชนสามารถศึกษาค้นคว้าได้ตั้งกิจกรรมการจัดพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบ้าน โสณโฑ มีความประสงค์รวบรวมเรื่องราวของหลวงพ่อบ้าน ตลอดจนเครื่องมือ อัฐบริวารต่าง ๆ ของหลวงพ่อบ้านที่เก็บไว้ในที่ต่าง ๆ อย่างกระจัดกระจาย ขาดการดูแลรักษาที่ถูกวิธีมาจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่มีระบบ ให้ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าแก่ชุมชนอย่างแท้จริง นับเป็นวิธีการอันหนึ่งในการจัดการการศึกษานอกโรงเรียน นอกจากนี้การจัดพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่นยังเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โบราณสถาน ศิลปวัตถุ และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่ายิ่งควรแก่การศึกษาค้นคว้า และนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของท้องถิ่นอีกด้วย นับเป็นกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสร้างแหล่งความรู้ในชุมชน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนควรให้ความสนใจมากยิ่งขึ้น

3. การพัฒนาห้องสมุด

กิจกรรมที่เกิดจากแนวความคิดของท่านพระครูวิहारกิจจานุยุต เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน มิได้หยุดอยู่เพียงจัดพิพิธภัณฑ์เท่านั้น ท่านคิดจัดการศึกษาให้กับประชาชนควบคู่กันไปกับการจัดพิพิธภัณฑ์ เพื่อจะป้อนพื้นฐานทางการศึกษาให้แก่ประชาชนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม คือกิจกรรมการจัดห้องสมุด โดยยึดแนวทางการจัดแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 จัดเป็นห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อบ้าน ส่วนที่ 2 จัดเป็นห้องสมุดประชาชนทั่วไป นับเป็นกิจกรรมแหล่งความรู้ที่สนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์ สามเณร และประชาชนในท้องถิ่น ได้มีแหล่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้จากการอ่านหนังสือ ปลูกฝังนิสัยรักการอ่านซึ่งเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

นับเป็นความสำเร็จของความคิดระยะเริ่มแรกของการจัดห้องสมุด ในด้านหนังสือยังมีอยู่จำนวนน้อย ท่านพระครูวิहारกิจจานุยุตมีแนวความคิดจัด "ทอดผ้าป่าหนังสือ" และในส่วนของผู้บริจาคจะดำเนินการช่วยประสานงานต่อไปกับภาครัฐ และเอกชน ให้เห็นคุณค่าของห้องสมุด มีการบริจาคหนังสือจากหน่วยงานต่าง ๆ และการหมุนเวียนหนังสือกับห้องสมุดประชาชนอำเภอ โดยเฉพาะหน่วยงานของรัฐ คือกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้มีนโยบายครุอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนประจำตำบล ซึ่งในส่วนนี้ ครุอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนประจำตำบลจะเป็นผู้หนึ่งซึ่งคอยช่วยเหลือประสานงานกิจกรรมพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบ้านต่อไป

4. แนวความคิดเกี่ยวกับอุทยานการศึกษา

ปัจจุบันได้มีความสนใจเรื่องการจัดอุทยานการศึกษากันมากขึ้น โดยเป็นการจัดแหล่งการศึกษาในชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ และความเพลิดเพลินไปด้วยกัน นั่นคือการสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้สนับสนุนและเอื้ออำนวยต่อการศึกษา และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในส่วนของวัดบางเมโค นอกจากความพยายามในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดในครั้งนี้แล้ว ที่วัดเองยังมีมรดกศิลปวัฒนธรรมตลอดจนประวัติศาสตร์และเรื่องราวที่น่าสนใจหลายอย่าง นับตั้งแต่บารมีธรรมและเรื่องราวของหลวงพ่อบาน โสณโฑ โบสถ์ที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง กุฏิที่พัก มณฑปและกุฏิกรรมฐานหลวงพ่อบาน ศาลาทำน้ำ หอสวดมนต์ เขื่อนท้าววัด สิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ รวมทั้งต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่อายุหลายร้อยปี ล้วนแต่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจทั้งสิ้น

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้าได้มีการศึกษาและบันทึกเรื่องราวขึ้น ได้ทำการเผยแพร่ และแนะนำให้ประชาชนผู้ไปชมวัดได้ทราบเรื่องราวต่าง ๆ มีการอนุรักษ์ของเก่าและจัดระบบการเข้าชม ก็จะทำให้ประชาชนได้รับความรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นได้เต็มที่ ทำให้วัดทั้งวัดเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวและวัฒนธรรมในท้องถิ่นตามแนวความคิดของการจัดอุทยานการศึกษาได้อย่างแท้จริง นับเป็นแนวความคิดที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนควรให้ความสนใจ เพราะวัสดุสิ่งของ สถานที่และเรื่องราวต่าง ๆ มีอยู่พร้อมแล้ว นอกจากนี้บุคลากร และการเงินของวัดก็มีพอที่จะดำเนินการได้ อาศัยเพียงการประสานงาน และให้ความสนับสนุนด้านวิชาการจากเจ้าหน้าที่ ก็จะทำให้ความคิดที่จะทำให่วัดมีลักษณะเป็นอุทยานการศึกษา หรือแหล่งความรู้ในชุมชนมีความเป็นไปได้และบังเกิดผลดี

ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1. การจัดทำพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดหลวงพ่อบาน เป็นการริเริ่มจากทางวัดและประชาชนในท้องถิ่น ควรที่ทางราชการ โดยเฉพาะหน่วยงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียนจะให้ความสนใจ และให้ความสนับสนุนเพื่อให้กิจกรรมดังกล่าวได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การมีเจ้าหน้าที่ไปเยี่ยมเยียนและให้คำปรึกษา ส่งเจ้าหน้าที่ไปช่วยเหลือด้านการออกแบบและจัดแสดง การสนับสนุนด้านหนังสือและเอกสารการค้นคว้า เป็นต้น

2. การสนับสนุนที่เป็นรูปธรรมที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนควรจะทำ ได้แก่ การมอบหมายให้ครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน ได้ช่วยดูแลและประสานงาน โดยติดต่อขอใช้ห้องสมุดหลวงพ่อบานเป็นศูนย์ปฏิบัติการของครูอาสาสมัคร นอกจากจะทำงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนแล้วยังเป็นผู้ช่วยดูแลและจัดทำพิธีภัณฑ์และห้องสมุดด้วย

3. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด อาจใช้กรณีของวัดบางนมโคเป็นต้นแบบของการพัฒนาแหล่งความรู้ในชุมชน แล้วขยายผลไปสู่วัดอื่น ๆ ที่มีความพร้อมให้ขยายวงกว้างออกไป ก็จะเป็นการขยายเครือข่ายของการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างขวางไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้

ข. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. การวิจัยแบบร่วมพัฒนา (Participatory Research) ควรได้รับการสนับสนุน และจัดหารูปแบบให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ในกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน

2. การสำรวจแหล่งความรู้ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัดต่าง ๆ ที่มีอายุการก่อตั้งมานาน ย่อมมีสิ่งปลูกสร้างและเรื่องราวที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า กรมการศึกษานอกโรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสนใจและสนับสนุนมากขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กัลยา วาณิชยบัญชา. การวิจัยขั้นดำเนินงานและการประยุกต์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. คู่มือการจัดตั้งและปรับปรุงที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน. 2530.
- การศึกษานอกโรงเรียน กรม.หน่วยศึกษานิเทศก์.แนวการพัฒนากีอ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน. 2529.
- จิราธร แหวงทอง. "ห้องสมุดวัด," นิตรกร, 25(17) : กันยายน 2526.
- ถิ่น แพเพชร. "ทอดผ้าป่าหนังสือ เพื่อคุณภาพชีวิต," วารสารการศึกษานอกโรงเรียน, 1(23) : 17 : 2519.
- ทวีป อภิลิทธิ์. "การรู้หนังสือ เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญ," วารสารการศึกษานอกโรงเรียน, ธันวาคม - มกราคม 2533.
- กิมพันธ์ นาคะตะ. พระพุทธรูปศาสนาพุทธกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2529.
- นราศรี ไวนิชกุล. การวิจัยขั้นดำเนินการ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- นิโรธ เกษรศิริ. "หลวงพ่อปาน โสนันโท วัดบางนมโค," โลกทิพย์, 11(2) : มีนาคม 2526.
- เนญจะ ชินปัญญะ. ประวัติย่อพระศาสดาปัจเจกโพธิ์โปรดสัตว์. กรุงเทพฯ : 2534.
- ปฐม นิคมานนท์. เอกสารโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างแหล่งความรู้ในชุมชน. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2533.
- ประไพศรี แวเวียงธรรม. ห้องสมุดและการค้นคว้า. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ, 2526.

พินิจ ลาภธนานนท์. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

มริเรตัน ท้วมเจริญ. วิชาการพิพิธภัณฑ์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2521.

วิหารกิจจานุตฺต, พระครู. 50 ปีสู่พุทธภูมิหลวงพ่อบ้าน วัดบางนมโค. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ ป.พัฒนาเคหการพิมพ์, 2531.

ศุภกุล เกียรติสุนทร. "กิจกรรมของวัดซึ่งจะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน."
เอกสารทางวิชาการ อันดับที่ 1/2529 รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ :
กรมการศาสนา, 2529.

สนม ครุฑเมือง. สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ, 2534.

สมาน ลอยฟ้า. "บทบาทของวัดต่อการพัฒนาห้องสมุด," วารสารการศึกษาเอกโรงเรียน.
ตุลาคม - พฤศจิกายน, 2526.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. การพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา : การศึกษาพระสงฆ์กับพัฒนา.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์สวย, 2530.

สุธรรมญาณเถระ, พระ. (ภาษีสิงคำ). ประวัติหลวงพ่อบ้าน (พระครูวิหารกิจจานุการ) วัด
บางนมโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2530.

สุภัทรา จักรเงิน. ห้องสมุดประชาชน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

สุรัตน์ เหล็กงาม. "การศึกษาเอกโรงเรียนกับการพัฒนาชนบท," วารสารการศึกษาเอก
ระบบโรงเรียน. 1(25) 3 : 2531.

อัจฉรา กาญจน์ไฉย. เอกสารทางวิชาการในกรมการศาสนา. กรมการศาสนา, 2525.

ภาษีสิงคำ (วีระ ถาวโร). ประวัติหลวงพ่อบ้าน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่
เจริญ, 2518.

_____. ประวัติหลวงพ่อบ้าน 100 ปี. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวสมจิตร ชี้แจง

เกิดวันที่ 27 กรกฎาคม พุทธศักราช 2497

สถานที่เกิด อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่อยู่ปัจจุบัน 36 หมู่ 3 ตำบลเจ้าเสด็จ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน เจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชน ระดับ 4

สถานที่ทำงาน ห้องสมุดประชาชน อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13110

โทร. (035) 201401

ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2514 มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเสนา"เสนาประสิทธิ์"

พ.ศ. 2516 ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. 2522 ประกาศนียบัตรประโยคครูพิเศษมัธยม กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. 2527 ครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) วิชาเอกภาษาไทย

วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. 2536 การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) วิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

พิพิธภัณฑ์และห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อปาน วัดบางนมโค จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา : การวิจัยเพื่อพัฒนาแหล่งความรู้ในชุมชน

บทคัดย่อ
ของ
สมจิตร ชื่นจง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่
มีนาคม 2537

เป้าหมายของงานวิจัยเป็นการสนับสนุนให้จัดสร้างแหล่งความรู้ขึ้นในชุมชน ในกรณีนี้ ได้แก่ การสร้างพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อบาน วัดบางนมโค อำเภอสiena จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นการเผยแพร่และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และให้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้นอกโรงเรียนสำหรับประชาชนทั่วไป

กระบวนการวิจัยที่ใช้ คือ การวิจัยแบบร่วมพัฒนา (Participatory research) เน้นการริเริ่ม การมีส่วนร่วม และการใช้ทรัพยากรชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนโดยส่วนรวม ผู้วิจัยมีบทบาทเสมือนผู้ประสานงานและผู้สนับสนุนให้กิจกรรมมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องจนบรรลุเป้าหมาย

วัดบางนมโค เป็นวัดเก่าแก่ สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ศูนย์รวมแห่งศรัทธาของวัด คือ หลวงพ่อบาน โสนันโท อดีตเจ้าอาวาสองค์ที่ 3 มีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2418 - 2481 ท่านเป็นพระที่ปฏิบัติธรรมเคร่งครัด มีความสามารถในการอบรมสั่งสอนประชาชน การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และเป็นพระนักพัฒนา แม้ท่านจะมรณภาพมานานกว่า 50 ปีแล้วก็ตาม ประชาชนยังให้ความเลื่อมใสศรัทธาอย่างกว้างขวาง

การสร้างพิพิธภัณฑ์และห้องสมุด เริ่มต้นด้วยการจัดทำที่อ่านหนังสือในวัดเมื่อปี พ.ศ. 2516 แล้วพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งความรู้ตำบลบางนมโคในปี พ.ศ. 2531 ผู้วิจัยเองได้มีส่วนร่วมในฐานะเป็นบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนอำเภอสiena ในปี พ.ศ. 2531 ท่านพระครูวิหารกิจจานุชิต เจ้าอาวาส มีความประสงค์จะจัดสร้างพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดธรรมะหลวงพ่อบานขึ้น จึงลงมือก่อสร้างอาคารคอนกรีต 2 ชั้น ชั้น 1 หลัง ขึ้นบนต้องการจัดเก็บพิพิธภัณฑ์ และชั้นล่างจัดเป็นห้องสมุด การก่อสร้างเสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2534 ใช้งบประมาณที่ประชาชนร่วมบริจาค 2 ล้านบาท 5 แสนบาท

การจัดพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2534 ผู้วิจัยได้ตระเวนไปศึกษาดูงานพิพิธภัณฑ์ของวัดที่มีชื่อเสียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 9 แห่ง นำความคิดจากการศึกษาดูงานมารวมกับความต้องการของวัด โดยจัดแสดงพิพิธภัณฑ์เป็น 2 ส่วน ส่วนแรกแสดงเรื่องราวของหลวงพ่อบานโดยตรง และอีกส่วนหนึ่งจัดแสดงศิลปวัตถุเหมือนพิพิธภัณฑ์ทั่วไป สำหรับห้องสมุดได้นำหนังสือและวัตถุสิ่งของเก่าที่วัดมีมาจัด เพื่อเป็นการอนุรักษ์ของเก่าไปในตัว สิ้นปี พ.ศ. 2535 ทั้งพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดอยู่ในสภาพพร้อมให้ประชาชน เข้าชมและศึกษาหาความรู้ได้ นับเป็นการเริ่มต้นเพื่อการพัฒนาไปสู่พิพิธภัณฑ์และห้องสมุดที่ดีต่อไป

LUANG-PAW PARN'S MUSEUM AND LIBRARY, WAT BANG-NOM-KHO,
CHANGWAT PHRANAKHONSIAYUTHAYA : A RESEARCH FOR
DEVELOPING A COMMUNITY RESOURCE CENTER

ANABSTRACT

BY

SOMCHITR CHEEJANG

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Education degree in Adult Education
at Srinakharinwirot University
March 1994

The goal of this study was to support the organizing of the Luang - Paw Parn's Museum and Library, which served as the community resource center for nonformal education, in addition to the promotion and conservation of local arts and culture.

The participatory research design was applied in this study, emphasizing the local initiation, participation and community resource utilization, aiming to found what would be useful for the general public. The researcher took active roles in fulfilling the goal.

Wat Bang-Nom-Kho, an old Buddhist monastery established in the Ayuthaya Period, had long time served as a community center. Luang - Paw Parn Sonandho the 3rd Abbot who lived from 1875 - 1938 was the spiritual center for people in the community. He was the strict practitioner of the Lord Buddha's preaching, the competent teacher for both young and adult students, the avid healer for sick villagers, and the active leader in community development. Though he passed away 50 years ago, the villagers' faith and reverence in him had never been diminished.

The nonformal education service began at this temple in the year 1973 by setting aside one corner as a reading center, which was later expanded to resource center in 1988. The construction of the building started in the year 1988 by Prakru Viharnkitjanuyuth, the abbot of this monastery with the total budget of B 2,250,000, and was completed in the year 1991.

The Museum and the Library activities began in the same year (1991). The researcher visited 9 well-known monastery museums and libraries in the Northeast, collecting ideas and information on how the museums and libraries were run. The new-found ideas and

suggestions were applied in establishing the new Museum and Library. The Museum was divided into 2 parts : the first section stored a collection of Luang-Paw Parn's history, while the second section was the display of artifacts and other museum items. The Library stores the books and printed matters. Both the Museum and the Library were ready to serve the general public as of the year 1992.